

CULTURA 612

Fundația Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro

05/20

Câmpuri de expertiză

George Maior, Liviu Voinea, Jean-Jacques Askenasy,
Niculae Iancu, Iulia Motoc, Cătălin Raiu, Ioan-Aurel Pop

Sănătatea, între metafizică
și contractualism. Testul pandemiei

„Dacă nu ar fi murit oameni, am fi spus că e cel mai mare happening desfășurat la scară mondială”

Interviu cu Alexandru Boureanu

Publicație editată de

Fundația Culturală
Augustin Buzura

Președinte:
ANAMARIA MAIOR-BUZURA

Redacția

Coordonator editorial:
NICU ILIE

Editori:
DANA BUZURA-GAGNIUC
CARMEN CORBU
AURELIAN GIUGĂL
CRISTINA RUSIECKI
CLAUDIU SFIRSCHI-LĂUDAT
ANA-MARIA VULPESCU
YIGRU ZELTIL

Machetare:
VIZUAL GRAFICANTE PUNCT RO

Adresa:
STRADA ION CREANGĂ, NR. 15-17,
SECTOR 5, BUCUREȘTI

E-mail:
cultura@augustinbuzura.org

ISSN 2285 – 5629
ISSN-L 1584 – 2894

Revista CULTURA
promovează, în spiritul dialogului cultural,
diversitatea de opinii. Responsabilitatea
afirmațiilor făcute în cuprinsul articolelor aparține
fiecărui autor, iar punctele de vedere exprimate
nu reprezintă în mod necesar viziunea redacției.

sumar

editorial

George Maior / Ceața / pag. 5

câmpuri de expertiză

**Liviu Voinea / Un vaccin pentru criza
economică globală / pag. 8**

**Jean-Jacques Askenasy / Omul post-coronic /
pag. 12**

**Niculae Iancu / Grand Strategy sau Angoasele
raționalității alegerilor grele pentru țară / pag. 14**

**Iulia Motoc / Bioputerea, aplicațiile de tracing și
drepturile omului / pag. 18**

**Cătălin Raiu / Autoinserarea statului în Potir.
O genealogie culturală a statului de drept în
context românesc / pag. 20**

**Ioan-Aurel Pop / Din nou despre accent și
pronunție / pag. 24**

teme în dezbateră

**Sănătatea, între metafizică și contractualism.
Testul pandemiei
/ Dosar coordonat de Nicu Ilie / PP. 26-65 /**

**Ramona Dumitrescu / De la pandemia de
SARS-CoV-2 la resetarea relației stat-medic-
pacient / pag. 30**

Nicu Ilie / Cifre cu subiect și predicat / pag. 32

**Remus Ștefureac, Roxana Bratu, Ada Cornea
(INSCOP Research) / Atitudinea românilor față
de vaccinare / pag. 46**

**Ana-Carmen Rebedea / Despre relația
medic-pacient / pag. 52**

**Otilia Țigănaș / Analiza care nu are o poveste
nu capătă diagnostic... / pag. 58**

**Ioan-Aurel Pop / Mesaj de pace către medici
/ pag. 60**

**Dana Gagniuc-Buzura / În căutarea fericirii
/ pag. 64**

**Carmen Corbu / 5 +1 din cele o mie de motive
ale pacientului... / pag. 65**

review

Poezie și muzică. Într-o zi ploioasă, cerebrală / Yigru Zeltit / pag. 68
 Proză. Provizii și vinovăție / Claudiu Sfirsi-Lăudat / pag. 72
 Teatru. Fără energia sălilor pline / Cristina Rusiecki / pag. 74
 Film. Anytime, online... / Claudiu Sfirsi-Lăudat / pag. 78
 Arte vizuale. Via Facebook / Yigru Zeltit / pag. 80
 Studii și cercetări / Epidemie și psihoză / Aurelian Giugăl / pag. 82

interviu

„Dacă nu ar fi murit oameni, am fi spus că e cel mai mare happening desfășurat la scară mondială” / Interviu cu managerul Alexandru Boureanu realizat de Carmen Corbu / pag. 85

contribuții

Alfred Bulai / Vizuina de Aur / pag. 92
 Dinu-Ioan Nicula / Un adept al ecranizărilor: Mircea Mureșan / pag. 96

români în lume

Rubrică realizată de Teodor Stan

Mihai Lehene. Profil de lider transnațional în timp de pandemie / pag. 102
 Lecții de viață. Interviu cu Otilia Baraboi, director executiv al American Romanian Cultural Society / pag. 108

proiectele fcab

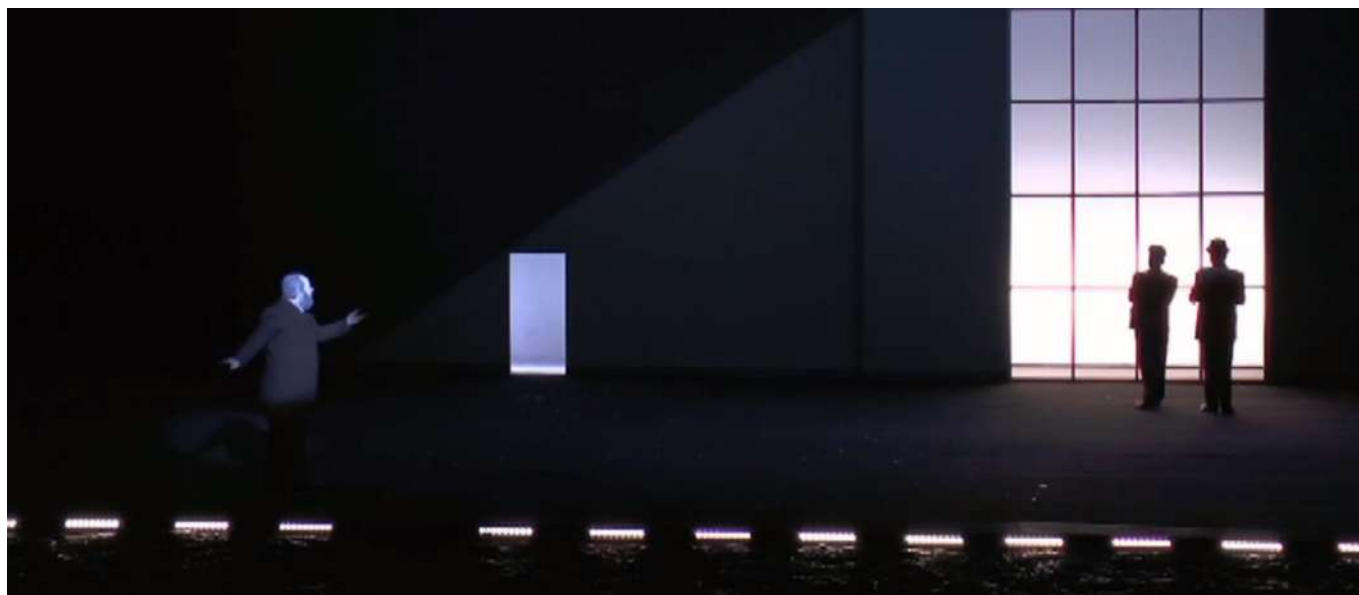
ROMÂNIA DISCRETĂ

„Aș folosi politica de guerrilla marketing pentru a promova satul tradițional”. Interviu cu arhitect Oana Mureșan
 Rubrică realizată de Dana Gagniuc-Buzura / pag. 115

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Din etapele de lucru la romanul „Recviem pentru nebuni și bestii”
 Rubrică de Ana-Maria Vulpescu / pag. 122

Ilustrația de număr: Imagini din spectacolul „Rinocerii”, montat la Teatrul Național „Marin Sorescu din Craiova” de regizorul american Robert Wilson în 2014. Piesa a fost reluată în cadrul proiectului on-line „Teatroteca”, derulat de teatrul craiovean mai 2020, în perioada închiderii sălilor de spectacol. (Fotografiile realizate de Julian Mommert și Adi Bulboacă)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Adi Bulboacă
(proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020, www.facebook.com/tncms.official/)

editorial

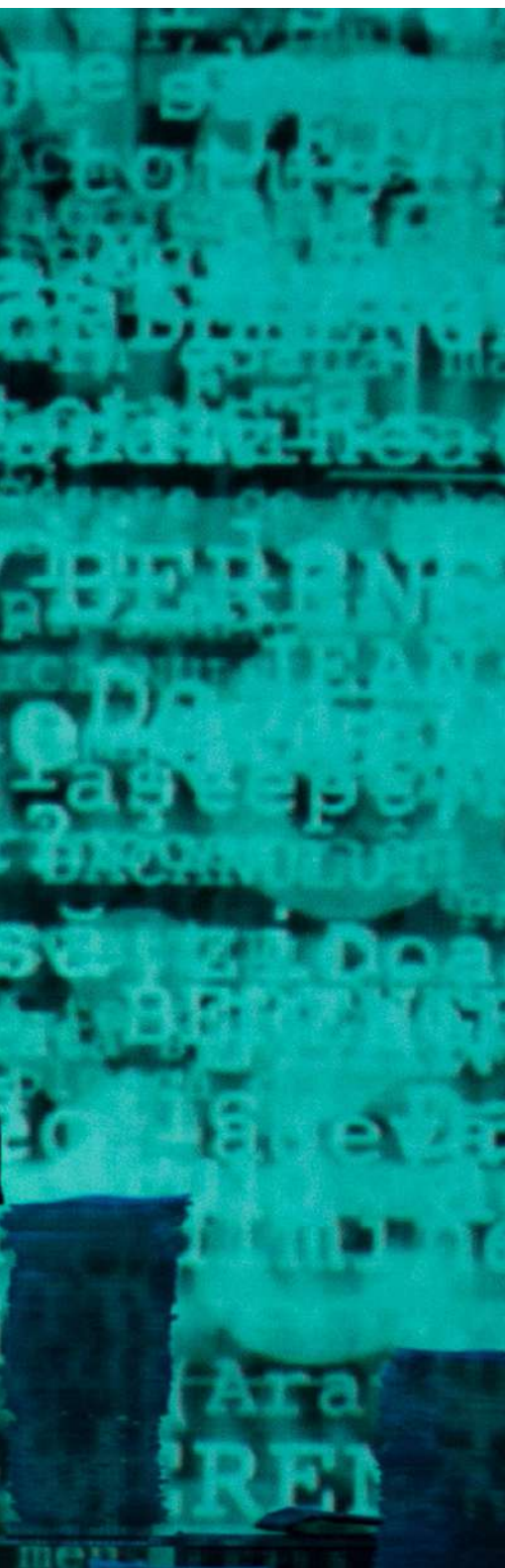
Ceața

*„O luptă deloc glorioasă
a rațiunii cu dreptul la prostie,
care va fi întotdeauna legal,
măcar în virtutea dreptului la
liberă exprimare.*

*O ceață se pune astfel pe
înțelegerea realității, a crizei,
dar și a ordinii morale în criză,
care-i sporește, de altfel,
densitatea.”*

(George Maior)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Adi Bulboacă
(proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020 – www.facebook.com/tncms.official/)

GEORGE MAIOR

Dintre profesorii mei de la universitatea George Washington, doi m-au marcat profund intelectual. Primul, Thomas Buerghental, a fost judecător la Curtea Internațională de Justiție și la Curtea Inter-Americană a drepturilor omului și este unul din marii teoreticieni ai dreptului internațional, dar și un istoric și practician al drepturilor omului. Poate și mai relevant, el este și un supraviețuitor de la Auschwitz, experiență dramatică și tulburătoare pe care a și relatat-o lucid într-o carte impresionantă, „Lucky child”. Un om care a înțeles fizic și psihologic, dincolo de orice filozofie sau manual, care este valoarea drepturilor și libertăților fundamentale, a dreptului la viață în principal, dar și semnificația demnității umane, chiar în circumstanțe excepționale. Al doilea, profesorul Louis Sohn (din păcate, decedat de curând) a fost unul dintre juriștii americani care au redactat, sub influența viziunii morale a lui Eleanor Roosevelt, Carta Organizației Națiunilor Unite, în încercarea umanității de a crea o ordine juridică internațională, după ororile și tragedia războiului. A fost și unul dintre autorii statutului Curții Internaționale de Justiție, instituție în care a crezut foarte mult, fiind de altfel propus, pentru munca și activitatea sa în domeniul dreptului internațional, pentru premiul Nobel pentru pace. Cu ambii am purtat numeroase și lungi discuții despre relevanța dreptului internațional într-o lume a politicii adesea dure, bazate pe putere și pe interese ale statelor, despre raporturile dintre morală și acțiune strategică, despre importanța drepturilor omului în elevarea condiției individului în societate și în raport cu puterea inerentă a statului, a autorității. Am fost astfel destul de mirat atunci când ambii mi-au recomandat, ca subiect pentru disertația de masterat, un subiect controversat, cel referitor la derogările de la drepturile omului, în situații excepționale. Le-am spus că pentru mine tema este cel puțin paradoxală; în fond, experiența comunistă, din care tocmai ieșisem dramatic după revoluție, fusese o derogare continuă de la însăși ideea de drepturi și libertăți ale omului, o suspendare deliberată și în forță a acesteia, așa cum ne-o predau ei sistematic, fie în perspectiva istorică a unor Grotius, Locke, Rousseau, Jefferson, fie în textele pozitivistice ale tratatelor cunoscute – Pactul Internațional pentru drepturi civile

și politice, Convenția Europeană a drepturilor omului, Convenția Interamericană a drepturilor omului –, fie în practica constituționalismului democratic pe care încercam cu greu să o regăsim și noi, după dictatură. Răbdător, Buerghental mi-a spus atunci ceva puternic și memorabil: „Fără aceste excepții (care sunt, de altfel, prevăzute expres în toate aceste tratate, cel mai notabil în articolul 15 al CEDO) e foarte posibil ca însuși dreptul să nu poată fi salvat și, odată cu el, frumoasele noastre drepturi și libertăți, iar atunci ce ne mai desparte de haos?”. Iar Sohn a adăugat destul de sec: „Fără un stat funcțional și într-o societate calamitată, cine îți mai protejează până la urmă drepturile? Sau cum le poți efectiv exercita, cum le poți folosi efectiv? Și unde? Cercetează istoria și confruntă cu luciditate logica juridică, anticipează dinamica uneori imprevizibilă a realității și atunci vei înțelege poate mai bine!” Și, cu o notă de umor fin, venind din orgoliul profesional meritat, a încheiat zâmbind: „tocmai de aceea le-am și introdus (aceste excepții) personal în multe din tratatele și sistemele normative pe care le vei studia... Asta, bineînțeles, dacă vrei să scrii despre un asemenea subiect!”

Astăzi, la mai bine de trei decenii, în plină pandemie Coronavirus, cu steagul american coborât în bernă de Memorial day – Ziua Veteranilor –, pentru cei (până acum) aproape 100.000 de morți din cauza infecției, am înțeles mai bine la ce se refereau cele două imense personalități. Sunt situații speciale, extraordinare, în care, fără a deroga de la anumite drepturi și libertăți, nu ai cum să tratezi strategic și acțional un asemenea fenomen, care de altfel îți afectează grav unul dintre drepturile de la care chiar nu poți face nicio excepție, nicio derogare: dreptul la viață. Și asta înseamnă și o opțiune morală, dacă nu chiar și legală, în stat, pentru că te poți întreba legitim: dacă nu ai apela la situații de urgență, în asemenea urgențe clare totuși, nu cumva periclitezi esențial, la nivel de exercițiu firesc al puterii, cel mai important drept al omului, dreptul de a trăi?

Sunt astfel uimit uneori să văd cum această excepție necesară și, desigur, temporară este interpretată uneori, de către mulți care nu au de a face cu ideea de justiție și cu sensul dreptului – de la superactiviști civici la comentatori, la politrucci și analiști de tot felul –, ca o deviere inacceptabilă de la ideea de democrație și de drepturi și libertăți ale omului, un mers sigur spre

autoritarism, spre totalitarism, un preluu inevitabil al dictaturii etc. Fără ca cineva să ne spună de vreo soluție practică și rațională prin care, totuși, cel mai important drept, dreptul la viață, să ne poate fi protejat cât de cât, în asemenea circumstanțe speciale. Pe de altă parte, sunt amuzat uneori să observ mari juriști, unii cu experiențe pe la tribunale și curți stelare românești, care ne explică gravi, înfrigurați și cu solemnitate la televizor cum ar trebui să procedeze autoritatea cu protejarea drepturilor și libertăților noastre dragi în fiecare detaliu și în fiecare secundă: de la constituționalitatea purtării măștii la protejarea libertății religioase în raport de folosirea linguriței sau a lingurițelor, la relația dintre dreptul la viață privată și termoscanare, la distanța care poate sau nu să fie impusă în interacțiunea socială – cât să fie: un metru, doi, trei? – în fine, la minutele și orele când pot intra în vigoare diverse acte normative pentru ca virusul să nu acționeze cumva într-un vid legislativ etc. Te întrebă dacă nu mai apare și vreo analiză complexă a constituționalității perfidului virus invizibil, pentru că dacă el este totuși neconstituțional, cumva ilegal, atunci problema se rezolvă de la sine și astfel victoria libertăților noastre este ca și asigurată. Un Grotius, Locke sau Sohn ar fi deosebit de mirați să vadă cum întreaga lor filozofie a drepturilor omului găsește în sfârșit o interpretare atât de aplicată și minuțioasă în gândirea juridică fină din spațiul mioritic și cum e aici valorizată, până la sânge, teologia libertății. Un Hobbes și-ar pune însă poate niște mici întrebări văzând cum marele său Leviatan (statul), care ar trebui, conform teoriei sale, să onoreze cumva contractul social de protejare a cetățenilor, este transformat într-o mică șopârlă, pe altarul drepturilor și libertăților de a nu purta mască și de a putea merge demn la frizer, în încercarea de a trata cumva practic această situație de excepție.

Peste toate aceste mari și mici „dileme” etice și juridice, ca spectacolul să fie deplin, o avalanșă de teorii ale conspirației, avându-l în centru pe maleficul Bill Gates, proiectat drept coautor al virusului (probabil în ședințele secrete ale guvernului mondial) și inițiator al programelor ascunse de introducere a cipurilor din vaccin cu care vom fi controlați cu toții. O luptă deloc glorioasă a rațiunii cu dreptul la prostie, care va fi întotdeauna legal, măcar în virtutea dreptului la liberă exprimare. O ceață se pune astfel pe înțelegerea realității, a crizei, dar și a ordinii morale în criză, care-i sporește de altfel densitatea.

Un Grotius, Locke sau Sohn ar fi deosebit de mirați să vadă cum întreaga lor filozofie a drepturilor omului găsește în sfârșit o interpretare atât de aplicată și minuțioasă în gândirea juridică fină din spațiul mioritic și cum e aici valorizată, până la sânge, teologia libertății.

Ne mai rămâne să sperăm că, și în această ceață pe care tot noi o producem, vor rezista unii care să gândească lucid și cu claritate morală la cum va arăta lumea post pandemie și ce trebuie să facem pentru a reveni cât de cât la normal. Și mai ales să gândească strategic cum am putea preveni alte tipuri de crize, care așteaptă oricum să ne lovească în viitor. ■

George Maior este diplomat, ambasadorul României în SUA.

Un vaccin pentru criza economică globală

LIVIU VOINEA

Pandemia de coronavirus a provocat o criză economică fără precedent la nivel global. În numai câteva săptămâni, o parte importantă a forței de muncă a devenit șomeră; multe afaceri au trebuit să se închidă temporar din cauza lipsei cererii și au rămas fără lichidități; peste 100 de miliarde de dolari au plecat

din țările emergente, de două ori mai mult decât în timpul crizei financiare globale din urmă cu un deceniu; deficitele publice au crescut rapid, pe fondul scăderii încasărilor din taxe și al introducerii unor măsuri absolut necesare de susținere a economiei; în consecință, datoria publică a crescut în toate țările și odată cu ea a crescut și necesarul de finanțare, exact într-o perioadă în care investitorii se feresc de riscuri.

Această criză nu este una a capitalismului, născută dintr-un dezechilibru fundamental și inerent al sistemului economic (în sensul lui Minsky) sau determinată de goana după maximizarea profitului. În schimb, nu este nici o lebedă neagră (în sensul descris de Taleb), un eveniment rar și neprevăzut care explică prăbușirea unui sistem funcțional. Deși a fost provocată de circumstanțe neobișnuite, ea ar fi putut fi prevăzută și efectele sale ar fi putut fi prevenite sau încetinite dacă, peste tot în lume, guvernele ar fi cheltuit mai mult în sectorul de sănătate, ar fi investit mai mult în echipamente medicale, în cercetare și în prevenție și ar fi pus mai bine la punct mecanismele de coordonare în cazul situațiilor de urgență. Sectorul medical public nu a fost suficient de pregătit, peste tot în lume, pentru că nu a fost suficient de finanțat. Așadar, criza Covid-19 nu a fost întâmplătoare, doar momentul a fost aleator, dar acesta era un dezastru care aștepta să se întâmple. Fără îndoială, o lecție a crizei, pe care o putem deja desprinde, este nevoia de echilibru în interpretarea analizelor cost/beneficiu și de creștere a cheltuielilor publice, nu doar pe termen scurt, în sectorul medical.

Criza Covid-19 nu este o criză financiară; ea nu a pornit de la bănci sau din sectorul financiar, nici măcar din sectorul financiar din umbră. Este o criză a economiei reale: firmele nu mai au lichidități, materii prime, produse intermediare și forță de muncă, deci nu mai pot să producă, în schimb au de plătit facturi, datorii și angajați; chiar și firmele solide financiar nu pot rezista mult dacă nu au vânzări și nici nu se pot împrumuta. Pe de altă parte, mulți oameni nu mai au slujbe, deci consumul se prăbușește (cu excepția produselor de strictă necesitate).

O criză din economia reală se poate transforma într-o criză financiară în episodul următor, întrucât aduce o creștere a creditelor neperformante și a expunerii băncilor la active ilichide sau cu valoare în scădere. Criza sanitară s-a transformat deja într-o criză de lichiditate. Băncile Centrale din toata lumea încearcă să ofere toată lichiditatea de care este nevoie, astfel încât criza de lichiditate să nu se transforme în ceva mult mai grav, și anume o criză de solvabilitate, care ar

Criza Covid-19 nu a fost întâmplătoare, doar momentul a fost aleator, dar acesta era un dezastru care aștepta să se întâmple. Fără îndoială, o lecție a crizei, pe care o putem deja desprinde, este nevoia de echilibru în interpretarea analizelor cost/beneficiu și de creștere a cheltuielilor publice, nu doar pe termen scurt, în sectorul medical.

însemna închiderea definitivă, nu temporară, a multor firme. Acest risc este deja vizibil în sectoarele cele mai afectate, între care retail, hoteluri și restaurante, transport. Guvernele încearcă de asemenea, prin stimulente fiscale directe, să susțină populația cea mai afectată: noile cohorte de șomeri. Se încearcă

Din păcate, această criză a venit prea repede după criza financiară globală din 2008-2009. Unele țări abia recuseră terenul pierdut, iar altele încă nu își reveniseră complet. Cererea era deja anemică în țările dezvoltate, fapt reflectat și de inflația sub țintă.

astfel susținerea cererii agregate, deja grav afectată de scăderea veniturilor și de creșterea incertitudinii.

Criza Covid-19 a readus în prim-plan rolul critic al unui mix adecvat de politici publice: pe termen scurt, politica monetară și politica fiscală trebuie

să conlucreze eficient, mai ales că ambele au constrângeri proprii (politica monetară este constrânsă de rata naturală a dobânzii, iar politica fiscală este constrânsă de limitele de finanțare). Pe termen mediu și lung, reformele structurale nu mai pot fi întârziate, iar acestea includ și revizuirea sistemului fiscal în multe țări, în sensul unei distribuiri mai echitabile a poverii fiscale și al creșterii transparenței în raportarea veniturilor.

Criza Covid-19 este un șoc brutal, combinat și quasi-instantaneu, de cerere și ofertă. Șocurile pe partea ofertei se reglează teoretic singure, dar teoria nu funcționează în episoade de criză profundă. Dacă șocul de ofertă este permanent, atunci este de datoria băncilor centrale și a guvernelor să intervină – ceea ce au și făcut. Desigur, un șoc permanent de ofertă e în contradicție cu ipoteza relansării economiei globale (și a economiilor naționale) în formă de „V”: o recesiune de scurtă durată urmată de o recuperare foarte rapidă. Va fi nevoie probabil de cel puțin 2-3 ani pentru a reveni la nivelul PIB anterior crizei Covid; iar reducerea potențialului de creștere pe termen lung ar putea fi recuperată mult mai greu. Pe latura ofertei, recuperarea ar putea fi și mai dificilă. Chiar dacă mâine ar reveni totul la normal, nu se vor întoarce toate locurile de muncă pierdute în criză, cel puțin nu peste noapte. Este posibil ca șocul de cerere să fie mai de durată decât șocul de ofertă.

Din păcate, această criză a venit prea repede după criza financiară globală din 2008-2009. Unele țări abia recuseră terenul pierdut, iar altele încă nu își reveniseră complet. Cererea era deja anemică în țările dezvoltate, fapt reflectat și de inflația sub țintă. Pentru a compensa scăderea dobânzilor din ultimul deceniu, fondurile de investiții s-au orientat către active mai riscante, în timp ce relaxarea cantitativă a menținut lichiditatea la un nivel ridicat. Puține bănci centrale reușiseră să își re-creeze spațiul necesar pentru o nouă intervenție, prin normalizarea politicii monetare (Federal Reserve era poate cea mai avansată în acest sens), și puține guverne își re-creaseră spațiul fiscal necesar pentru stimularea economiei (sau, dacă îl creaseră, îl și epuizaseră

deja). Cu o recesiune globală, rata dobânzii (oricât de mult va fi redusă de băncile centrale) va fi în 2020 mai mare decât rata creșterii economice (puternic negativă); de aceea, datoriile vor crește rapid, punând în pericol echilibrele fragile care fuseseră păstrate după criza precedentă.

O criză globală necesită un răspuns coordonat la nivel global. Fondul Monetar Internațional s-a implicat puternic și joacă un rol activ: a mobilizat resurse suplimentare de finanțare; a acordat deja finanțare prin instrumentul de finanțare rapidă pentru mai mult de 50 de țări, iar alte 50 de țări vor primi asistență în viitorul imediat; a introdus un nou instrument de asigurare a lichidității pe termen scurt; a crescut accesul la liniile de finanțare flexibilă; evaluează și revizuieste în timp real impactul Covid-19 asupra economiilor naționale și a economiei globale; a intensificat consultanța pe care o acordă autorităților naționale privind soluțiile de ieșire din criză; se coordonează permanent cu alte instituții financiare internaționale pentru a găsi soluții pentru țările cele mai afectate, cele cu venituri reduse și deja supraîndatorate.

Criza sanitară se va ameliora la un moment dat, atunci când se va găsi un vaccin – poate într-un an sau doi. Dar în criza economică nu se poate aștepta atât – echivalentul vaccinului pe plan economic este astăzi un mix adecvat de politici economice interne și un răspuns coordonat pe plan internațional. ■

***Criza sanitară se
va ameliora la un
moment dat, atunci
când se va găsi un
vaccin – poate
într-un an sau doi.
Dar în criza economică
nu se poate aștepta
atât...***

Liviu Voinea este reprezentantul României la Fondul Monetar Internațional, fost viceguvernator al Băncii Naționale a României.

Omul post-coronic

JEAN ASKENASY

Cu fiecare nouă experiență de viață, un număr de sinapse (legătura dintre celulele nervoase care gândesc, neuronii) se schimbă, iar acest proces are loc mai ales atunci când experiența se prelungește pe perioade de peste câteva luni. Neurologii spun, în limbajul lor specific, că apare un nou „conectom de adaptare”. Această capacitate exclusivă a creierului viu nu a putut încă să fie copiată de către inteligența artificială.

Așadar, întrebarea pe care ne-o punem este cum vom fi de Anul Nou, pe 1 ianuarie 2021, când dinamica sinaptică va determina în creierele noastre noul conectom de adaptare. Printre factorii care contribuie la crearea acestui nou conectom sunt: schimbarea modului

de viață prin izolarea prelungită în propria casă, absența îndelungată a contactului fizic interuman, high-tech-ismul impus ne-high-tech-iștilor, dependența de mass-media (și de social media), creșterea incertitudinii față de ziua de mâine, teama de moarte și pierderea brutală a unei întregi generații, cea a părinților, sufocați de virus.

Bineînțeles că ne vom adapta. Dar cu ce vom fi diferiți de ceea ce suntem azi, 7 aprilie 2020? Vom fi diferiți pentru că vom avea de trăit nu numai cu epidemiile de gripă care apar de obicei în perioadele de iarnă, dar și cu epidemiile de SARS-CoV-2.

Virusul nu ne va supune unui holocaust total, nu. El își va trăi perioada de glorie, iar omul îi va veni de hac, îi va diminua virulența de azi, căci nu ne va mai lua prin surprindere. Dar el va continua să existe, ca rezervor de virus, într-o mulțime de oameni și animale.

Surprize biologice sau cosmice vor continua să apară și în viitor, iar contra unora dintre ele chiar nu vom avea posibilitatea de a ne dezvolta un sistem de apărare. Virusul SARS-CoV-2, o pre-vietate ce a omorât zeci de mii de ființe aparținând speciei

umane care stăpânește planeta de milioane de ani, a reușit să dovedească egalitatea dintre cei 1% oameni care concentrează 40% din bogăția lumii și ceilalți 99%, care dețin împreună restul. În fața pericolului COVID-19, ce distruge plămânii, toată avuția din lume nu te poate salva.

Omul post-coronic și societatea post-coronică, aflați în fața unui inamic despre a cărui existență nimeni nu știa nimic, fiind însă nevoiți să-i facă acum față în totală stare de necunoștință, se vor schimba.

Bineînțeles că există reacții raționale și reacții iraționale. Iraționalii vor construi, în baza ideilor lor preconceptuate despre teoria conspirației mondiale a evreilor, un val de antisemitism. Sau un val anti-chinez, bazat pe existența unor informații adevărate, dar cărora li se dă o semnificație lipsită de logică, cum ar fi cele prezentate de emisiunea italiană Rai 3 – Leonardo: „Wuhan – Shanghai = 629 km, Wuhan – Beijing = 1 052 km, Wuhan – Milano = 8 700 km, Wuhan – New York = 12 000 km. Shanghai, aflat în apropiere, nu a simțit niciun efect, China este în siguranță, în schimb, moarte în Italia, Iran, Europa, cu distrugerea economiei mondiale? Astăzi, centre economice ale lumii precum Paris, New York, Berlin, Roma, Delhi și Mumbai sunt închise, dar Beijing și Shanghai sunt deschise. Cum de se întâmplă asta?” Reacții iraționale, generatoare de ură și dușmănie între popoare având culoarea pielii sau ochi diferiți, ce pot da naștere la xenofobie.

Mă voi referi însă doar la reacțiile ce respectă logica și rațiunea. Conectomul de adaptare postsinaptic al neuronilor creierului, care în aceste momente dă naștere unui om post-coronic, realizează următoarea schimbare: relația stat-om se va modifica, guvernele vor fi mai preocupate de societate, iar oamenii, deși vor continua să fie niște mașini de câștigat bani, vor fi mai preocupați de starea lor socială. Vor acorda mai multă atenție casei și familiei. Incertitudinea față de viitor va fi mai puternică, iar acest lucru le va schimba comportamentul. Atitudinile religioase se vor schimba, credincioșii vor deveni fie mai fanatici, fie se vor îndepărta de credință. ■

Relația stat-om se va modifica, guvernele vor fi mai preocupate de societate, iar oamenii, deși vor continua să fie niște mașini de câștigat bani, vor fi mai preocupați de starea lor socială. Vor acorda mai multă atenție casei și familiei. Incertitudinea față de viitor va fi mai puternică, iar acest lucru le va schimba comportamentul.

Jean-Jacques Askenasy este medic neurolog și cercetător în domeniul neuroștiinței.

Grand Strategy sau Angoasele raționalității alegerilor grele pentru țară

NICULAE IANCU

Atunci când o persoană devine interesată de problematica securității naționale, ajunge foarte repede să descopere ideea de strategie. O noțiune abstractă la început, aparent prea permisivă ca semnificație și scop, dar care capătă reprezentare concretă atunci când este încorporată în titulatura

strategiei de securitate națională. Strategia presupune capacitate de viziune și putere de decizie.

Să ai o strategie înseamnă să privești dincolo de prezent și să te ridici deasupra detaliilor. Pare evident că o decizie strategică trebuie să însemne ceva mai mult decât o decizie obișnuită. Cu atât mai mult în domeniul securității naționale. Grandoarea obiectivelor și semnificația existențială a rezultatelor

așteptate de la o strategie de securitate națională fac decizia de securitate națională mai importantă decât oricare alta. Pe cale de consecință și strategii din domeniul securității naționale devin mai importanți decât alții. În fapt, deciziile de securitate națională le influențează pe toate celelalte. Economia, mediul, sănătatea, educația, infrastructura unei țări urmează drumul descris de politica de securitate națională. Dezvoltarea și bunăstarea națiunii se construiesc pe o politică de securitate națională solidă. Această mutualitate a conferit în ultimele decenii esență afirmației că securitatea națională nu mai înseamnă doar lipsa amenințărilor majore la adresa valorilor naționale, ci se referă mai degrabă la bunăstare. Acel nivel de bunăstare spre care aspiră orice societate și care conferă sens tuturor eforturilor comune ale unei națiuni puternice.

După finalul Războiului Rece, o pleiadă de noi școli de gândire din studiile de securitate au adăugat noi înțelesuri la semnificațiile tradiționale ale securității naționale. Conceptul s-a extins continuu pentru a ajunge să înglobeze cam toate formele și contextele de existență și manifestare ale individului, societății și statului, ca părți autonome și ca holism. Însă, așa cum se întâmplă în orice domeniu, inflația creează și inconsistențe conceptuale sau anomalii practice. În cazul securității naționale, coliziunile paradigmatic trec dincolo de cadrul tradițional al tensiunilor dintre clasic și modern, pentru a intra în spațiul simbolic al anxietăților induse de securitatea văzută ca posibilitate de emancipare a individului într-o lume a reperelor carteziane ale regulilor sociale și instituțional-statale. De altfel, Gestalt-ul securității naționale este profund impregnat de interpretările multiple ale securității părților sale constitutive, iar potrivirea pieselor în imaginea de ansamblu presupune, de multe ori, recursul la forța argumentelor și crearea de tensiuni remanente.

În pofida unor astfel de coliziuni, cele două perspective fundamentale asupra securității naționale nu se exclud. Dimpotrivă, ele sunt reciproc dependente. Securitatea națională este cu atât mai robustă cu cât bunăstările individului și națiunii sunt mai ridicate. Și invers. Este un adevăr acceptat atât de realiștii, cât și de liberaliștii de toate stirpele. Primii consideră că securitatea națională este rezultatul

***Așa cum se întâmplă
în orice domeniu,
inflația creează
și inconsistențe
conceptuale sau
anomalii practice.
În cazul securității
naționale coliziunile
paradigmatic trec
dincolo de cadrul
tradițional al
tensiunilor dintre
clasic și modern,
pentru a intra în
spațiul simbolic al
anxietăților...***

acumulării continue de putere, mai ales militară, iar pentru a se întâmpla acest lucru este necesară atingerea unui nivel corespunzător de bunăstare. Ceilalți pornesc de la premisa că un nivel ridicat de bunăstare diminuează semnificativ apetitul pentru violență, însă dezvoltarea nu poate fi obținută în absența securității.

***Până la urmă,
modelul de securitate
națională se reduce
la asumare. O decizie
„asumată” presupune
raționalitate. Cu cât
impactul prezumat al
deciziei este mai mare,
cu atât alegerile sunt
mai grele. Cele mai
grele decizii sunt cele
care privesc națiunea
în ansamblul ei. Astfel
de asumări fac apel
la rațiune și creează
angoase profunde...***

La o primă privire, s-ar putea crede că cele două viziuni se pot întâlni undeva la jumătatea drumului, astfel încât lucrurile să se așeze pe un făgaș de un firesc acceptabil pentru ambele tabere. Cu toate acestea, găsirea unui nivel funcțional de echilibru între acumularea de putere și crearea de bunăstare este un demers extrem de anevoios. Pentru că securitatea națională costă și bugetele de securitate națională grevează semnificativ bugetele celorlalte domenii economico-sociale. Exact acele domenii

care conferă măsura indicatorilor bunăstării și competitivității naționale. Prin urmare, se conturează întrebarea critică pentru strategii națiunii: în ce trebuie investit mai întâi? În educație și sănătate, pentru că în absența unei națiuni educate și sănătoase orice discuție despre potențialul de realizare a „capabilităților de apărare” devine lipsită de sens? Sau în apărare și securitate, pentru că, într-o țară nesigură, educația și sănătatea devin imposibil de asigurat? Profunzimea angoasei alegerii răspunsului rațional provine și din faptul că dilema cauzalității nu conferă confortul imitației, ci solicită soluții adaptate fiecărei națiuni. Fără pretenția exhaustivității, cheia soluției pentru această dilemă este conferită, în mare parte, de matricea culturală și de tiparul comportamental al națiunii.

Până la urmă, modelul de securitate națională se reduce la asumare. O decizie „asumată” presupune raționalitate. Cu cât impactul prezumat al deciziei este mai mare, cu atât alegerile sunt mai grele. Cele mai grele decizii sunt cele care privesc națiunea în ansamblul ei. Astfel de asumări fac apel la rațiune și creează angoase profunde celor care poartă responsabilitatea securității și apărării țării. Pentru a putea fi înțeleasă și urmată, viziunea strategică a aleșilor națiunii trebuie înscrisă în „marea strategie” a securității naționale. Cartea „sfântă” a securității naționale. Cel puțin așa o consideră toți cei care poartă pe umerii lor frumoasa povară a sacrificiului pentru țară.

Orice tratat de studii de securitate începe cu o poveste legată de originea grecească a cuvântului „strategie” și de rolul liderilor militari în cadrul comunităților antice. De cele mai multe ori, această poveste împrumutată din știința relațiilor internaționale a fost suficientă în epistemologia securității pentru ca „strategul” și „strategia” să devină, în mod pragmatic, cărămizile esențiale ale construcției de securitate a unei comunități. Prin urmare, strategia de securitate nu este doar o carte a națiunii. Strategia reprezintă un fenomen, un model de gândire, un tipar comportamental, un țel, un plan și o asumare, modelate de o pleiadă de alegeri raționale care trebuie să evite obsesiile și binele falacios pentru a menține cursul națiunii printre nenumăratele obstacole ale lumii.

Atunci când se pune problema menținerii cursului „normal” și „lin” pentru țară, lucrurile devin mai mult decât complicate. O asemenea miză coagulează sentimente puternice, emoție în stare pură, declanșează tensiuni politice uriașe, activează forțe sociale ample și conturează incredibile nevoi de resurse. În pofida tuturor eforturilor pentru esențializare semantică, adjectivele pur și simplu nu pot fi evitate în descrierea contextelor și scopurilor înalte ale securității naționale. Iar cel mai important scop dintre toate este „supraviețuirea națiunii”, cu atât mai mult dacă acceptăm că trăim din nou într-o lume hobbesiană, în care pericolele sunt peste tot, iar intențiile bune, atâtea câte există, trebuie adeseori privite cu suspiciune.

De aceea, textele „marilor strategii” de securitate națională sunt pline de emfaza credinței că lumea este un loc periculos în care trebuie să învățăm în permanentă cum să evoluăm și a percepției omniprezenței amenințărilor majore la adresa existenței noastre. Cu toate acestea, raționalitatea este cea care trebuie să guverneze acele decizii grele ale strategiilor națiunii. Aceștia sunt obligați să trăiască cu angoasa alegerii „răului cel mai mic” din setul de scenarii de securitate scrise adesea cu nuanțe de gri. Pentru că, în esență, securitatea are sens doar în prezența „răului”. Răul în fața căruia națiunea trebuie protejată prin orice mijloace. Scopul securității devine astfel profund abstract. Această simbolistică, de multe ori, îi conduce pe strategii către adoptarea de modele reduționiste de securitate națională construite în jurul valorilor naționale fundamentale deduse din centralitatea reperelor constitutive ale statalității.

De multe, ori adversitățile acestei lumi se pot transforma în violență. Acel tip de violență motivată politic care activează instinctele de supraviețuire, alimentează temerile și sfârșește prin etalarea agresivă a puterii în toate formele sale. Dilema esențială a strategiilor de securitate națională este dacă în fața unei amenințări vădit disproportionată supraviețuirea națiunii mai trebuie apărută „cu orice preț”. Aceștia sunt expuși angoasei raționalității de a decide dacă securitatea națiunii este mai importantă chiar decât existența națiunii în sine, ceea ce poate face ca, în final, dispariția să fie preferabilă supunerii. Spaima care ar fi făcut posibilă apăsarea butonului

atomic de oricare dintre părți în timpul Războiului Rece, nu ca opțiune teoretică de descurajare așa cum ne explică teoria statu-quoului nuclear, ci ca imperativ ipotetic, în sens kantian. Perspectiva luptei împotriva puterii superioare înseamnă alegerea grea între demnitate și sacrificiu pe de o parte, respectiv pragmatism și renunțare pe de alta. Cu toate acestea, raționalitatea unei asemenea alegeri nu decurge doar din ecuațiile matematice ale raportului de forțe, ci și din capacitatea celui mic de a adopta o strategie inteligentă pentru ca victoria să devină posibilă, câteodată chiar la un preț rezonabil. Iraționalul aparent al provocării celui mare începe astfel să acumuleze puncte procentuale în estimarea șanseii de succes. Când posibilitatea devine suficientă – oare ce o însemna aceasta pentru securitatea națională? – pentru o decizie ce părea anterior nefirească, improbabilul devine probabil și capătă nuanțe de raționalitate. Dacă acum începeți să credeți în posibilitatea depășirii angoasei fatalității în fața puterii disproporționate, trebuie să știți că problemele apar atunci când adversarul este și el cel puțin la fel de iscusit, sau să spunem „abil”, în utilizarea uriașelor sale „capacități”.

Deci ce este de făcut? Care ar fi decizia firească, etică, rațională? Într-un final rămân doar angoasele raționalității alegerilor grele pentru țară. ■

Niculae Iancu este specialist în domeniul securității naționale, cu experiență în domeniul cercetării științifice militare și de intelligence.

Bioputerea, aplicațiile de tracing și drepturile omului

IULIA MOTOC

Foucault numește „bio-putere” tehnicile specifice ale puterii exercitate asupra organismelor și populațiilor cu mecanismele juridico-politice ale puterii suverane. Biopolitica este o formă „modernă” a puterii exercitate asupra vieții, marcând astfel o ruptură importantă în istoria tehnicilor prin care este dirijată conduita oamenilor, disciplina corpului și cea a populațiilor. Mai aproape de noi, Yuval Harari, care nu este decât un popularizator de succes, afirmă că putem face din supravegherea biometrică o măsură temporară luată în timpul unei situații de urgență. Ar dispărea odată ce situația de urgență va fi terminată. Dar măsurile temporare au un obicei urât, scria el, de a întrece situațiile de urgență, mai ales că există întotdeauna o nouă situație de urgență care pândește la orizont.

Ce se întâmplă cu noi în faza a doua de relaxare în criza provocată de virusul Covid-19? Vom trece de la izolare la examinare și supraveghere prin testarea în masă, identificarea cazurilor contact și, mai ales, prin aplicația de tracing-up deja folosită în țări ca Singapore și dezvoltată acum de mai multe state. Care vor fi consecințele asupra drepturilor omului?

În această perioadă de pandemie statele au în primul rând obligația de a asigura cetățenilor lor dreptul la viață și la sănătate. Orice restrângere a drepturilor omului implică respectarea drepturilor absolute și interdicția de a fi torturat și trebuie să limiteze celelalte drepturi într-un mod în care să asigure că limitările sunt legale, necesare și proporționale. Are aplicația de tracing o justificare științifică? O serie de comentatori subliniază că, dacă este voluntar, este probabil să existe un nivel scăzut de voluntariat. Atât cu aplicații voluntare, cât și obligatorii de urmărire a contactelor,

riscul abuzurilor sunt mari, precum este probabilitatea de a nu raporta simptomele sau diagnosticul sau de a raporta informații false. Acest risc crește dacă se adaugă consecințe adverse la auto-raportare, cum ar fi blocarea extinsă, incapacitatea de a lucra sau accesul la spațiile publice. Aceste observații sugerează că este puțin probabil ca aplicațiile de urmărire a contactelor să aibă o justificare științifică generală și, prin urmare, impun statelor să facă o argumentație științifică foarte clară pentru modul în care aplicația specifică de urmărire a contactelor propusă ar putea contribui la protejarea dreptului la sănătate și a dreptului la viață.

Modul în care funcționează aplicația are, de asemenea, implicații semnificative pentru drepturile omului. Dacă aplicația înseamnă că o persoană este plasată sub o supraveghere constantă, aceasta ar putea fi interpretată ca o restricție la libertatea de mișcare și, chiar, o formă de deposedare de libertate. De asemenea, acestea au implicații semnificative pentru alte drepturi ale omului, inclusiv confidențialitatea, în special dacă dezvăluie date despre locație și alte informații de identificare; datele sunt păstrate central, mai degrabă decât localizate pe telefonul unei persoane; datele sunt păstrate și dincolo de perioada de izolare și sunt desfășurate de către companii private cu riscul ca datele și tehnologiile să reapară, acum sau în viitor. Multe dintre aceste probleme pot fi depășite în proiectarea aplicațiilor și a cadrului legal instituit pentru a supraveghea utilizarea acestora. Cu toate acestea, nu este niciodată posibilă eliminarea completă a riscurilor pentru confidențialitate, chiar și în cazul în care datele sunt anonimizate.

Pentru a minimiza pe deplin impactul asupra drepturilor omului sunt necesare garanții suplimentare pentru a evalua dacă implicarea altor agenții de stat – dincolo de cea de sănătatea publică – și a companiilor private este necesară și proporțională. Aceasta ar trebui să includă supraveghere și evaluare independentă a justificării pentru implicarea lor, utilizarea temporară a aplicațiilor, minimizarea categoriilor de date colectate și procesate prin intermediul aplicațiilor, diligența cuvenită, verificarea și controlul riscurilor implicării altor organisme, în special companii private.

***Multe dintre
aceste probleme
pot fi depășite
în proiectarea
aplicațiilor și a
cadrului legal instituit
pentru a supraveghea
utilizarea acestora.***

Scriind despre putere, să ne amintim de Tocqueville și cartea sa „Despre democrație în America”: „Deasupra acestei lumi se ridică o putere imensă și tutelară, care singură își asumă sarcina de a le asigura oamenilor mulțumirea și de a veghea asupra sorții lor. Ea este absolută, precisă, prevăzătoare și blândă. (...) Ea lucrează cu toată bunăvoința pentru fericirea lor, însă vrea să fie unicul agent și singurul arbitru al acestei fericiri; se preocupă de securitatea lor, le prevede și le satisface nevoile, le facilitează plăcerile, le conduce cele mai însemnate afaceri, le dirijează întreprinderile, le reglementează succesiunile, le împarte moștenirile; ce mai rămâne, decât să-i scutească total de efortul de a gândi și de chinul existenței?”. ■

Iulia Motoc este judecător
la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Autoinserarea statului în Potir

O genealogie culturală a statului de drept în context românesc

CĂTĂLIN RAIU

Deși în timpul pandemiei actuale toate statele au impus restricții generale în privința desfășurării activităților religioase, România este printre puținele regimuri democratice în care autoritățile publice au formulat recomandări liturgice. Fascinat de puterea sa despotică, statul s-a vârat în Potir recomandând abținerea de la Euharistie. Nu a făcut-o din motive teologice, ci din motive de lipsă de cultură democratică. Atât legislația internațională, cât și cea națională sunt extrem de precise în privința reglementării cultului religios: cetățenii sunt înzestrați cu libertate

religioasă, drept așezat la baza piramidei statului de drept și care se exercită inclusiv prin participarea la slujbe religioase desfășurate conform unor norme stabilite de organizațiile religioase însele, în baza autonomiei acestora față de statul neutru din punct de vedere religios.

Atât timp cât pentru statul român utilizarea linguriței unice în administrarea Euharistiei în Bisericile răsăritene nu a reprezentat o problemă de igienă de-a lungul timpului (alte epidemii, viruși și gripe sezoniere), descoperirea peste noapte a potențialului de infectare în cadrul ritualului de împărtășanie este un gest

nedemocratic. De ce? Răspunsul stă în modul în care a fost gândit și transformat ideologic statul de drept în țara noastră prin raportare pozitivă sau negativă la ortodoxie, dar fără a se fundamenta pe unul dintre cele mai vechi drepturi liberale și democratice, libertatea religioasă.

Din motive de istorie recentă, statele rezultate din destructurarea incompletă a URSS și a transformării celor comuniste sunt state slabe în termeni de birocrăție și cultură democratică. Legitimitatea regimurilor politice postsovietice și postcomuniste s-a construit în cele mai multe cazuri în tandem cu reconstrucția publică a ortodoxiei (este și cazul românesc) sau chiar datorită imaginii pozitive a Bisericii în societate, cazul Georgiei unde patriarhul Ilie al II-lea este și astăzi de departe cea mai frecventabilă figură publică georgiană. Atunci când statul nu se poate legitima politic prin efortul constant de a extinde drepturi și libertăți, apelează la diferite forme de legitimitate culturală.

Statul de drept în modernitatea românească

Prima sistematizare academică a cunoașterii despre rule of law îi aparține britanicului Albert Venn Dicey (1888): nimeni nu poate fi pedepsit decât dacă fapta de care este acuzat este explicit prevăzută de lege. Rule of law este opusul autorității discreționare și arbitrară a persoanelor. Oamenii sunt guvernați de lege și doar de lege, în vreme ce legea nu este sursa, ci consecința drepturilor și libertăților cetățenești. Nu statul dă drepturi oamenilor, ci cetățenii înzestrați cu drepturi mandatează statul să vegheze la respectarea drepturilor cetățenești. Dicey face o distincție prețioasă între rule of law în varianta anglo-saxonă, care se fundamentează pe Bill of Rights și care are ca scop maximizarea drepturilor și libertăților, și între variantele franceză și germană ale statului de drept, conotate neutru în raport cu democrația. Distincția sa are valoare profetică din moment ce statul de drept german (rule by law) și-a atins apogeul chiar în fundamentarea ideologică a regimului nazist.

Ulterior experienței secolului al XX-lea, în care regimuri în curs de democratizare au fost detronate de regimuri totalitare (Republica de la Weimar este înlocuită de

***Legitimitatea
regimurilor politice
postsovietice și
postcomuniste s-a
construit în cele mai
multe cazuri în tandem
cu reconstrucția
publică a ortodoxiei.***

regimul nazist), rule of law a fost definit eminentamente ca un sistem politic care se bazează pe supremația drepturilor și libertăților (Joseph Raz).

Sensul pre-liberal al lui rule of law nu avea scopul de a maximiza libertățile individuale, ci de a nu se ajunge la tiranie. E o tradiție care începe cu Magna Charta (1215) și care impune limite autorității politice. Este sensul pe care regimurile contemporane non-liberale îl asumă postulând inclusiv o viziune divină asupra binelui, mai ales în cele musulmane, unde Sharia are valoare legală sau chiar constituțională. Constituția Afganistanului, care inaugurează republica islamică democratică, prevede drepturi egale între bărbați și femei, dar totodată nu permite aplicarea vreunei legi contrare Islamului.

În cadrul societăților liberale nu se mai legiferează în funcție de dreptul divin sau dreptul natural. Corpusul legislativ se fundamentează pe Bill of Rights, Declarația Drepturilor Omului sau alte documente și standarde internaționale. Liberalismul politic completează sensul statului de drept: rule of law, not rule of man. Domnia

legii este opusul domniei omului (a government of laws, not men), pentru că legea este fundamentată pe rațiune, în vreme ce oamenii pot acționa în funcție de pasiune. Legea e obiectivă, omul subiectiv. Leonardo Morlino sistematizează câteva dimensiuni ale noțiunii de rule of law în ordine ierarhică: protejarea drepturilor omului, independența politică a judecătorilor, neutralitatea politică a birocrăției, capacitatea crescută a administrației publice de a aplica legea într-un mod profesionist și transparent, controlul civil asupra forțelor militare etc.

Spațiul românesc începe să cunoască rigorile lui rule of law la jumătatea secolului al XIX-lea, când dreptul cutumiar românesc, în bună parte inspirat din practica și rigoarea socială a Bisericii, a fost înlocuit cu principiile unui liberalism imperfect, dar care își trăgea seva din rigorile dreptului administrativ, variantă franceză a statului de drept.

Guvernarea Ortodoxiei

În cazul celor mai multe țări majoritar ortodoxe, ortodoxia a reprezentat în secolul al XIX-lea unul dintre pilonii esențiali ai fondării națiunii, motiv pentru care statele se simt legate cultural de ortodoxie și-și definesc legătura cu Biserica majoritară nu în termeni de libertate religioasă, ci de „default Church of the nation”: Biserica dată, preexistentă nașterii națiunii, un paznic cultural și moral al corpului politic. Majoritatea clericilor consideră că se epuizează misionar în acest rol de paznic al moralității naționale și gardian al comportamentului civic și nu pun sub semnul întrebării regimul politic însuși. Este, de altfel, și una dintre explicațiile pentru care în țările postcomuniste nu avem mișcări civice (ca în Polonia, țară catolică) însuflețite de Bisericile Ortodoxe. Acestea stau pe de o parte departe de politică, în termeni de critică și raționalizare a deciziilor politice, nu se exprimă clar împotriva sau în favoarea unor decizii politice așa cum se întâmplă în occident, iar pe de altă parte sunt prea aproape de politică, făcând acest serviciu imens statului, suplinindu-l în multe ipostaze, mai ales în cea de gardian moral și comportamental al societății.

Din motive istorice, Bisericile majoritare au tendința de a confunda proprii membri cu poporul în integralitatea lui. Din punct de vedere teologic e un

gest de maternitate spirituală, dar care totodată se află în răspăr cu reprezentarea politică democratică. Bisericile ortodoxe și protestante acționează, alături de reprezentanții politici, ca un alter reprezentativ al poporului. Spre exemplu, o anumită Biserică se poate împotrivi căsătoriilor LGBT din motive teologice invocând propria-i tradiție teologică sau o poate face din motive politice invocând răul produs în fibra și identitatea poporului. În cazul celei de-a doua argumentații, Biserica fie se substituie Parlamentului enunțând voința politică a poporului, fie simte poziția dominantă a populației și cade victimă unei retorici populiste nefundamentate teologic.

Statul român s-a născut simultan în tandem și în răspăr cu ortodoxia: în tandem pentru că împreună au creat națiunea română născută creștină. În răspăr cu ortodoxia pentru că i-a confiscat aproape toate atribuțiile sociale și civile, socotindu-o nedemnă și iresponsabilă de a-i fi partener în modernizarea societății. Prin reformele de la mijlocul secolului al XIX-lea, statul a frânt Bisericii Ortodoxe tocmai ceea ce este cea mai de preț materializare a vieții religioase în societățile democratice, americană sau britanică, anume aportul Bisericii la generarea de capital social. Pe nedrept este acuzată Biserica Ortodoxă că nu a dezvoltat o înclinație către filantropie socială. În fapt, odată cu secularizarea lui Al. Ioan Cuza, statul i-a răpit Bisericii toate resursele materiale și totodată a refuzat ideologic să observe și să beneficieze de capitalul social produs de Biserică sub forma țesăturii foarte dense de relații de întraajutorare socială la nivel de parohie și familie.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă tema familiei, o comunitate gestionată până la mijlocul secolului al XIX-lea atât din punct de vedere civic, cât și social de Biserică, dar regândită strict într-o logică patrimonială odată cu înlocuirea dreptului cutumiar românesc cu dreptul administrativ, civil și penal de inspirație franceză. Această schimbare de paradigmă juridică de la mijlocul secolului XIX avea rolul de a implementa, pe logica franceză, rigorile statului de drept într-o societate care deschidea ochii spre modernitate. Fără a lua în calcul oportunitatea constituțională și politică, insuccesul referendumului pentru familie din anul 2018 trebuie pus și pe seama faptului că familia în spațiul românesc nu a fost receptată ca o comunitate

de persoane, sentimente, drepturi și responsabilități, ci mai degrabă definită de politicile restrictive ale statului, politici la care Biserica deja nu mai avea acces de mai bine de 150 de ani.

Ulterior, până în anii 2000, statului român i-a fost frică să utilizeze în relația cu Biserica sintagma libertate religioasă, preferând variațiuni ale legitimării reciproce: Biserica românească/națională, dominantă în sau a statului, parteneriat etc. Nici Biserica nu a dezvoltat o cultură a libertății religioase și implicit a statului de drept, pentru că și-a gândit re poziționarea sa în centrul societății odată cu căderea regimului comunist nu ca o consecință a libertății religioase și democratizării, ci drept o legitimare culturală primită din partea unui stat devenit peste noapte... altfel. Astăzi încă, în ciuda faptului că generații întregi de teologi ortodocși au studiat și activat în occident, sintagma libertate religioasă încă sperie cancelariile eparhiale sau facultățile de teologie, deși este cea mai legitimă formă de răspuns pe care Biserica îl poate livra societății din ce în ce mai rutinizate sub forma secularismului robotizat.

Secularizarea averilor bisericești (1863/4) nu a însemnat doar naționalizarea proprietăților, ci transformarea Bisericii într-o anexă ceremonială și gardian moral al societății. A dezbinat Biserica în ierarhi și restul (preoți și credincioși). Ulterior, politicienii au privilegiat relațiile cu ierarhii locali, în vreme ce Biserica în ipostaza de corp social unitar nu a reprezentat în ochii statului nici măcar o sursă de capital social, cu atât mai puțin o comunitate mediată de libertatea religioasă. Nici astăzi lucrurile nu stau altfel, din moment ce mulți politicieni își umplu agenda publică cu evenimente duhovnicești pe care le speculează electoral, dar nu reflectă la modul în care Biserica servește societatea datorită libertății religioase. Falsul pietism afișat la hramuri e direct proporțional cu indiferența reală față de Biserica drept comunitatea vie de persoane asociate în numele libertății religioase.

Din acest motiv, recomandările guvernului de evitare a Euharistiei sunt de fapt rezultatul unei gândiri vechi de 150 de ani, o gândire în contra sensului statului de drept, menit să democratizeze societatea. Pe timpul pandemiei, statul român a reglementat dimensiunea

ceremonială a vieții religioase (nunți, botezuri, înmormântări), dar n-a dat dovadă de empatie cu libertatea religioasă lăsând cimitirele accesibile pentru cei care doreau să se roage la mormintele celor dragi. În ochii statului, Biserica este un furnizor de servicii publice de tip ceremonial, motiv pentru care statul s-a vârat în Potir recomandând neîmpărtășirea credincioșilor.

Chiar dacă gestul circumscris stării de urgență sau alertă poate fi, fără bigotism democratic, tolerat pe termen scurt, el riscă să lase urme foarte dureroase în țesătura socială a României și să deschidă drumul unor și mai grave atentate la drepturi și libertăți.

În vreme ce în Germania (30 aprilie) și Franța (18 mai), țări care nu au făcut recomandări liturgice, controlul constituțional a cenzurat comportamentul anti-rule of law al autorităților, reamintindu-le că limitarea libertății religioase trebuie făcută proporțional cu scopul restricțiilor generale, sau în Marea Britanie (15 mai) guvernul a organizat un task-force împreună cu cultele religioase și experți independenți pentru a formula în comun calendarul ridicării restricțiilor în domeniul vieții religioase, statul român se plasează în afara dinamicii democratice a unui stat de drept și se vâra în Potir. Pentru statul român, Potirul Euharistic nu este sursă a libertății religioase, ci ceremonie culturală de care, pe timp de pandemie, trebuie să ne despartă cel puțin 2 metri. ■

Cătălin Raiu este teolog și doctor în științe politice, reprezentantul României pentru libertate religioasă la OSCE.

Din nou despre accent și pronunție

IOAN-AUREL POP

Copleșiți de reclame de toate felurile, de jenante și inutile repetiții – care, departe de a-și atinge scopul, îi îndepărtează pe telespectatori de produsul prezentat –, nu se poate să nu remarcăm în cadrul lor și numeroase greșeli de limbă. Multe dintre ele sunt de accent. Limba română a moștenit și accentul, ca multe alte elemente, din latinește. Ca urmare, în limba română accentul nu cade nici pe prima silabă, ca în ungurește, nici pe ultima silabă ca în franțuzește, ci pe penultima silabă. Evident, ca în orice chestiune de acest gen, sunt și multe excepții, mai ales la substantive proprii și comune, dar și la alte părți de vorbire.

Astfel, nu are niciun sens să spunem că este destul să luăm doar „câte o capsulă pe zi”, cu accent pe „a”, adică pe prima silabă. În substantivul „capsulă”, indiferent de înțelesul său (capsulă spațială sau cosmică, fruct uscat, înveliș de organe, cilindru metalic, formă de medicament etc.), accentul cade întotdeauna pe silaba „su”, mai exact

pe vocala „u”, iar pronunția este capsulă. Tot așa, medicina alternativă ne recomandă insistent uleiul de cătină, sau alte produse ale acestei miraculoase plante. În România sunt și localități care poartă numele de Cătina. Niciodată, până de curând, nu s-a auzit și nu s-a pomenit pronunțarea numelui acestei plante altminteri decât cătina, cu accentul pe vocala i din penultima silabă. Azi, sub influența unor semidocti în ale limbii, de la televizor, sau a unor specialiști (chimiști, medici) nefamiliarizați cu termenul, mai toată lumea spune „cătină”, cu accentul pe ă, ca în limba maghiară. Este drept că, în Transilvania, sunt ardelenisme influențate de limba maghiară, dar ele nu au ce să caute în limba literară. De aceea, este de preferat (cum arătam altădată) să nu spunem „ianuarie”, „fébruarie”, ci „ianuárie”, „februárie”. Accentul cade, de regulă, pe prima silabă, atunci când aceasta este și penultima. Uneori însă nu se întâmplă așa, încât în numele proprii Bogdan sau Ștefan, accentul cade pe vocala a din ultima silabă. Sub influența limbii franceze, de exemplu, mulți intelectuali spun „ețeterá”, cu accent pe a, în loc de „etcetera”, provenit din latinescul *et caetera*, cu accentul e-ul din silaba „ce”. Consoana „ț”, preluată din pronunția germană și slavă, nu are, de asemenea, ce să caute în pronunția românească. Variante incorecte sunt și „ec cetera” sau „ecetera”.

Tot în reclame, apare termenul nefericit de „fainoșag”, un ardelenism, un regionalism arhaic foarte restrâns, format din „fain” (provenit din germanul „fein”, adică

„frumos”), căruia i s-a adăugat terminația maghiară „-șag”, precum în „uișag” (ziar), „găzdușag” (avere, gospodărie, casă mare), „pustușag” (pustiu, pustie, dezastru). Termenul regional de „fainoșag” are o circulație atât de restrânsă în Transilvania încât este aproape neinteligibil chiar și pentru ardeleni, pe de o parte, iar, pe de alta, nu vedem de ce ar trebui popularizat pe mijloacele de difuzare în masă din moment ce nu provine din zestrea tradițională a limbii române. De asemenea, se face prea des reclamă unor produse ale unei firme franceze sau cu nume francez, chemate „Leroy Merlin”. Pronunțarea corectă este „leroa merlen” (nu folosesc scrierea fonetică obișnuită între specialiști, pentru că nu s-ar înțelege de către publicul larg), cu un prim „e” închis, cu un al doilea „e” pronunțat ca în românește și cu un al treilea „e” nazalizat, în grupul „en”. Crainicii noștri de televiziune îl spun invariabil pe primul dintre cele două cuvinte pe franțuzește (leroa), iar pe al doilea pe românește (merlin). Este drept că nici în italiană nu se respectă pronunția originală, încât detergentul Ace nu este pronunțat „eis”, ci „ace”, cum se scrie, italiana fiind și ea o limbă fonetică. La fel, numele unei faimoase paste de dinți este pronunțat în Italia „colgate”, exact așa cum se scrie, și nu „colgheit”, cum zicem noi, românii, încercând să fim cât mai aproape de engleză. Dar a pronunța un nume franțuzește și altul, din aceeași sintagmă, românește (adică „leroa merlin”) este straniu și nepotrivit. Noi, românii, deși avem o limbă fonetică, pronunțăm numele proprii străine nu așa cum se scriu, ci ca în limba originală. Astfel, corect este să zicem „leroa merlen”, pentru numele firmei „Leroy Merlin”. La fel, este corect să zicem „coebăr” (adică la fel ca în original) și nu „chiober” (pentru faimoasa vopsea „Köber”) și „veniș”, cu „e” deschis și nu cu „e” închis (pentru produsul „Vanish”).

De multe ori, ezităm și în pronunțarea cuvântului profesor, azi deplin naturalizat în limbă, dar care este, de fapt, un neologism de origine latină, preluat de noi prin intermediul limbii franceze, în secolul al XIX-lea. În românește, avem „învățător”, moștenit din latină și „dascăl”, preluat și el ca neologism, dar mai demult, din neogreacă. În limba latină, accentul din cuvântul „profesor” cade, la nominativ singular, pe silaba care conține vocala „e” și care este penultima silabă: „profésor”. Fiind un substantiv imparisilabic de declinarea a III-a, accentul se mută mai departe, cu o silabă în urmă, încât la acuzativ singular, de

exemplu, pronunția este „profesórem”. Franceza, care este o limbă etimologică, a păstrat acest accent, deși terminațiile cazurilor care urmează după nominativ singular au căzut. Astfel, cuvântul francez „professeur” are accentul pe „eu” (pronunțat „e” închis sau „oe”). În românește, deși se spune adesea, în chip franțuzit, „profesór”, forma aceasta nu sună bine deloc, fiindcă nu este în spiritul limbii noastre. Mult mai firesc este, așadar, să spunem „profésor”, cu accentul pe penultima silabă. Pe de altă parte, nu este bine ca, de dragul corectitudinii gramaticale sau al etimologiilor, să devenim tipicari și prețioși. Unii profesori de la Cluj, în anii studenției, ne cereau să pronunțăm adjectivul „antic” (din sintagma „Orientul antic”) sau „antică” (din formula „istoria antică”) cu accentul original, din latina clasică, adică „antíc” și „antícă”, provenite din adjectivul latinesc cu trei terminații „antiquus, -a, um” (pronunțat „anticvus”). Așa se pronunță și în limbile romanice occidentale, cu accentul precum în limba latină. Numai că româna, izolată de restul latinității, are propriile evoluții. Adjectivul „antic” nu este moștenit organic în română din latina vulgară, ci preluat târziu ca neologism. Având în românește doar două silabe la masculin singular, cuvântul se supune regulii generale a termenilor de același fel și preferă accentul pe penultima silabă, care, în acest caz, este și prima. Prin urmare, zicem și noi ca Eminescu: „Nu mă-ncântați nici cu clasici,/ Nici cu stil curat și antic”, în care termenul de „antic” are accentul pe „a”.

Regulile fonetice se modifică din timp în timp după limba vie, dar nu este bine să forțăm regulile să se plieze după erorile noastre, născute din grabă, din necunoaștere ori din superficialitate. ■

Ioan-Aurel Pop este istoric, președinte al Academiei Române.

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Adi Bulboacă
(proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020, www.facebook.com/tncms.official/)

Sănătatea, între metafizică și contractualism Testul pandemiei

În trilaterală medic-pacient-sistem de sănătate s-au acumulat disfuncții latente; unele sunt vechi de decenii, altele sunt produsul unor reforme superficiale și inconsistente. Fiecare pacient poate numi 20 de lucruri care nu-i plac în spitalele românești. Fiecare medic poate enumera zeci de nemulțumiri față de mediul în care lucrează.

(Nicu Ilie)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Adi Bulboacă (proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020 – www.facebook.com/tncms.official/)

NICU ILIE

În cazul noului coronavirus, era clar încă de la început că România va pierde lupta în spitale și că nu o poate câștiga decât pe cea din afara lor. Și, cu toată mobilizarea și tot profesionalismul ministrului Tătaru și a micii echipe din grupul strategic, cu toată dedicația unor echipe de medici specialiști care s-au împărțit între locul de muncă și televiziuni pentru a asigura un nivel bun de informare a populației, cu tot efortul cadrelor medicale, la trei luni de la apariția epidemiei, România a pierdut, într-adevăr, bătălia în spitale.

Situația nu a luat proporțiile unei tragedii naționale doar pentru că prevenția și controlul epidemiologic au avut rezultate bune și pentru că populația a dovedit disciplină și reziliență. Între țările central-est-europene, România și Moldova au înregistrat la sfârșitul lui mai cel mai mare număr de morți la mia de locuitori, iar asta în condițiile în care numărul de îmbolnăviri la mia de locuitori a fost în România foarte apropiat de media regiunii. La scară globală, în aceeași perioadă, mortalitatea cauzată de Covid-19 clasează România pe locul 22 la nivel mondial (excluzând țările și teritoriile sub un milion de locuitori, unde aberația statistică distorsionează proporționalitatea), iar numărul de cazuri la mia de locuitori o poziționează la numărul de ordine 43 – asta în condițiile în care România a avut o mare expunere, din cauza diasporei sale, la state cu maximă afectare, precum Italia, Spania, Germania, Franța și Marea Britanie. Decalajul dintre cele două poziții, mortalitatea mare raportată la numărul de cazuri, marchează lipsa de performanță a sistemului sanitar românesc, dar aici sunt multe precizări de făcut – că în țările dezvoltate sistemul sanitar s-a dovedit și mai ineficient, că există mari diferențe de raportare între țări (și suspiciuni privind neraportarea în cazul statelor cu regimuri

autoritare), dar și că, în evoluția epidemiei, unele țări sunt mai întârziate decât altele, iar raportul s-ar putea schimba în săptămânile viitoare.

În ceea ce privește sistemul medical românesc, excepționalitatea măsurilor luate pentru epidemia de coronavirus, chiar și dacă ar fi mers perfect, ceea ce nu a fost cazul, nu putea elimina disfuncțiile „structurale” care îl afectează multilateral. Faptul că e învechit, depopulat, subfinanțat de decenii în raport cu obiectivele pe care și le asumă, viciat de clientelism, politizare și de încălcări cronice ale deontologiei nu putea fi rezolvat peste noapte, oricât de serioasă s-a dovedit și se dovedește amenințarea. Insulele de profesionalism și competență puteau deveni (și au devenit) arhipelaguri, dar nu s-ar fi putut transforma în continente. Lipsa procedurilor și a circuitelor (incluzând aici și nerespectarea lor, acolo unde ele existau), slaba dotare din prima fază a epidemiei și, posibil, un nivel redus al profesionalizării cadrelor medicale de nivel doi și trei a determinat ca foarte multe dintre cazurile de îmbolnăvire să aibă loc în spitale, fie că a fost vorba despre personal medical, fie despre pacienți care aveau alte boli. Spitalul „Gerota”, în București, spitalele din Suceava, Hunedoara, Vrancea și Botoșani sunt cazurile cele mai mediatizate. Conform sindicatului Solidaritatea Sanitară, la finalul lui mai, una din șase îmbolnăviri din România aparține personalului medical din unitățile sistemului public (fără a contabiliza, deci, unitățile din subordinea Ministerului Apărării și din mediul privat). Aceeași sursă indică faptul că o treime dintre cadrele medicale infectate lucrează în spitale non-Covid, dar și că numărul cel mai mare de îmbolnăviri s-a produs în spitale din subordinea Consiliilor Județene (cca 40%) și a Consiliilor Locale (25%), în timp ce unitățile din subordinea ministerelor (Ministerul Sănătății, Ministerul Transporturilor, Ministerul de Interne) au avut un grad de infectare semnificativ mai redus. Asemenea date devin relevante atunci când sunt citite prin cheia politizării (mult mai mare la nivel local) și a profesionalizării (mult mai mare la nivel central).

Pentru numărul pacienților infectați în unități spitalicești și alte unități medicale nu există nicio statistică, dar incidența acestor cazuri a fost foarte mare îndeosebi în perioada inițială a epidemiei.

Totuși, presupunând că numărul pacienților infectați a fost minim egal cu cel al cadrelor medicale (cum era cazul atunci când se făceau anchete epidemiologice amănunțite), sistemul medical românesc este responsabil de o treime din infectări.

În spatele limbajului de lemn (preferabil pentru neutralitatea lui) și a stilisticii facile, pandemia Covid realizează o radiografie a sistemului medical românesc și a celui european. Separând-o de componenta de prevenție (care, în Europa, a mers cu atât mai rău cu cât țara era mai dezvoltată și populația mai mobilă), componenta medicală a obținut rezultate foarte proaste în mai toate țările Uniunii Europene, chiar și acolo unde sistemele de sănătate aveau o bună reputație. Cel puțin în acest moment, Belgia, Franța și Italia sunt, alături de Marea Britanie (care avea un sistem de sănătate îndelung criticat), țările cu cele mai slabe rezultate în combaterea pandemiei și în diminuarea deceselor provocate de aceasta. Epidemia a constituit și constituie un test de stres pe care puține guverne, instituții, societăți și sisteme medicale l-au trecut cu bine și care indică problemele grave, mereu amânate, disfuncții și disparități majore – medicale, sociale, politice – cauzate de o voință și o capacitate de adaptare diminuate. Însă nu în toate statele disfuncțiile au fost aceleași. Dacă Suedia a eșuat pariind totul pe societatea deschisă, China a eșuat pariind pe secretomanie și autoritarism. În Italia și Spania problemele au fost cauzate de îmbătrânirea accentuată a populației. În Statele Unite principalele probleme au fost identificate în funcționarea sistemului federal și incapacitatea de acțiune corelată. La o scară mult mai mare, aceleași lucruri se pot reproșa și Uniunii Europene. În România, dacă ar fi fost de așteptat ca marea problemă să fie sectarismul social-politic sau proasta administrație, totuși situația cea mai dificilă a fost provocată, la cele mai variate niveluri, de chiar sistemul medical.

În trilaterală medic-pacient-sistem de sănătate s-au acumulat disfuncții latente; unele sunt vechi de decenii, altele sunt produsul unor reforme superficiale și inconsistente. Fiecare pacient poate numi 20 de lucruri care nu-i plac în spitalele românești (dincolo de mirosul de pastile sau alte copilării). Fiecare medic poate enumera zeci de nemulțumiri față de mediul în care lucrează,

Dacă ar fi fost de așteptat ca marea problemă să fie sectarismul social-politic sau proasta administrație, totuși, situația cea mai dificilă a fost provocată, la cele mai variate niveluri, de chiar sistemul medical.

organizarea muncii, dotările pe care le are la dispoziție, comportamentul pacienților, birocracia și cadrul normativ la care este expus. Cât privește sistemul de sănătate, care ar trebui să creeze un framework just și realist pentru actul medical, politizarea extremă îl face un simplu element din rotativa politică, resetat la fiecare schimbare de guvern sau reechilibrare a forțelor politice din administrația locală, incapabil să asigure politici sectoriale, să definească și să valideze principii și criterii de performanță. În măsura în care Contractul-cadru CNAS este o expresie a contractului social, variația incontrollabilă (motivată electoral) a numărului de contributory, de beneficiari, de resurse medicale, dar și necorelarea între resurse, standarde și obiective, îl transformă într-un cadru strict nominal și în principala sursă de entropie, de dezordine, a sistemului. ■

De la pandemia de SARS-CoV-2 la resetarea relației stat-medic-pacient

RAMONA DUMITRESCU

Impactul crizei de sănătate și a crizei economice

Impactul pe scurtă durată e reflectat în numărul de decese raportate ca rezultat al infecției cu SARS-CoV-2, care este de 1.137 (20 mai 2020) decese, cu 5.84 decese la 100.000 de locuitori. De asemenea, numărul celor infectați cu SARS-CoV-2 în România era în 20 mai 2020 de 17.191, fapt care a pus o presiune imensă pe sistemul sanitar din țară și a dezvăluit vulnerabilități care nu au fost evidente înainte de pandemie. La nivel economic, impactul a fost imediat și s-a evidențiat în creșterea numărului celor care s-au înregistrat pentru ajutor de șomaj și a business-urilor care au fost nevoite să se închidă și să își reevalueze posibilitatea de a supraviețui după această perioadă de urgență. Pe lungă durată, sper ca vulnerabilitățile descoperite în aceste luni să ducă la dezvoltarea unei strategii complexe atât din punct de vedere al sănătății, dar și economic, care să evidențieze soluții pertinente pentru România. Aceasta, cred, este o măsură de urgență pentru că un al doilea val al epidemiei cu SARS-CoV-2 este foarte probabil în toamnă/iarnă, având în vedere că majoritatea populației României este încă în categoria cu risc de a fi infectată dacă nu vor fi luate la timp măsuri radicale. O modalitate importantă de a controla acest virus este creșterea numărului de testări care sunt disponibile populației, chiar și fără simptome, pentru a fi identificați cât mai rapid cei infectați, pentru a-i izola și trata,

dacă este cazul, și pentru a determina contactele acestora, pentru a-i evidenția pe cei care au fost expuși la virus și pentru a reduce transmiterea pe mai departe. Apoi, este vital ca măsurile luate pentru a reduce transmiterea în comunitate, precum spălarea cât mai frecventă a mâinilor, purtarea măștilor în spațiul public și distanțarea socială, să continue până va exista un vaccin împotriva SARS-CoV-2.

Indicatori de cuantificare a sănătății publice

Organizația Mondială a Sănătății a dezvoltat în urmă cu câțiva ani și a actualizat această listă în 2018 cu mai mulți indicatori (100) pentru evaluarea sănătății publice la nivel global. Acești indicatori se referă la patru categorii, incluzând statutul de sănătate al populației în fiecare țară, factorii de risc care contribuie la diferite afecțiuni, sistemul sanitar care este disponibil în diferite țări și acoperirea serviciilor medicale care sunt prezente la nivelul fiecărei țări. Legat de COVID-19, indicatorii referitori la statutul de sănătate ar trebui să includă rata mortalității pe vârstă și sex, precum și comorbiditățile care pot duce la decese în cazul celor infectați. De asemenea, trebuie luați în considerare alți parametri legați de sistemul medical din România, indiferent dacă este public sau privat. Acești indicatori ar trebui să se refere la densitatea și distribuția facilităților medicale și, mai ales, la disponibilitatea serviciilor de urgență, numărul de paturi pe spital, dar și accesul la ventilatoare în fiecare unitate medicală. Alți indicatori importanți sunt densitatea și distribuția cadrelor medicale și modul în care sănătatea publică este finanțată, dar și ce procent din PIB este alocat domeniului medical. Acești

indicatori sunt câteva exemple de măsuri de evaluare a sănătății publice și, bazat pe aceste date, se pot stabili priorități de investiție și de organizare și pregătire a sistemului sanitar pentru a face față situațiilor de urgență ca aceea creată de pandemia cu COVID-19.

Ce au statele de învățat unele de la altele și cum o pot face

Pandemia cu SARS-CoV-2 a creat o solidaritate nemaîntâlnită între majoritatea țărilor la nivel global atunci când s-a observat că acest virus nu diferențiază statutul social, sex, rasă sau granițe. Desigur că a existat și vor exista controverse care pot izola și marginaliza unele țări, mai ales când e vorba de originea acestui virus. De fapt, cercetători din mai multe țări din lume au demonstrat științific că SARS-CoV-2 nu a fost manipulat genetic sau creat în laborator, ci este rezultatul procesului de selecție naturală. În general, cred că țările au învățat enorm unele de la altele, prin urmărirea evoluției acestei pandemii în țări precum China, Coreea și Italia, dar și prin evaluarea, la nivelul fiecărei țări, a celei mai bune metode de a reduce transmiterea virusului în comunități. Desigur, fiecare țară are particularitățile ei și, de aceea, este important de înțeles că modul cel mai potrivit, care duce la diminuarea transmiterii virusului, poate fi diferit. Colaborarea între cercetători și specialiști în sănătate publică a fost și este vitală pentru a putea menține această răspândire a COVID-19 sub control. Acum, când majoritatea țărilor au început să redeschidă economia, așa cum este cazul României, e extrem de importantă colaborarea cu țările din Uniunea Europeană, dar și cu alte țări, pentru a avea un efort uniform la această primă fază a revenirii la normal. Aceste deschideri au avut loc în multe țări, nu pentru că SARS-Cov-2 ar fi dispărut ori numărul de cazuri și decese ear fi fost redus la zero, ci pentru că, la acest moment, majoritatea țărilor au putut să evalueze capacitatea medicală necesară pentru a ține acest virus sub control și noii infectați să fie identificați și izolați cât mai rapid. Trăim mai mult decât în orice altă etapă în istoria omenirii la nivel global, suntem conectați în moduri pe care poate nici nu ni le-am fi imaginat, și cred că acest fapt trebuie să ne unească. Și, cu atât mai mult, să ne determine să luptăm împreună împotriva acestui inamic invizibil sau a oricărui alt virus ce poate acționa similar.

Se pot stabili priorități de investiție și de organizare și pregătire a sistemului sanitar pentru a face față situațiilor de urgență ca aceea creată de pandemia cu COVID-19.

Această experiență tristă reprezentată de pandemia cu SARS-CoV-2 are potențialul de a reseta relația dintre stat-medic-pacient. Această relație trebuie să fie bazată pe transparență, integritate și implicarea eficientă a specialiștilor în formularea unei strategii complexe pentru viitor. ■

Ramona Gianina Dumitrescu are un doctorat în genetică și biologie tumorală și un masterat în sănătate publică la Bloomberg School of Public Health. Lucrează în cadrul Departamentului de Stat pentru Sănătate din Statele Unite.

Cifre cu subiect și predicat

Epidemiologia se bazează întâi de toate pe matematică (probabilistică și combinatorică) și abia apoi pe medicină. Pe cifrele actuale valabile pentru România, ținând cont de caracteristicile epidemiologice ale SARS-CoV-2, probabilitatea de a te întâlni pe stradă, în magazine, la muncă, în mediul familial sau oriunde cu o persoană infectată cu noul virus este de 1 la 250 de persoane.

Legea numerelor mari ne arată că o asemenea proporție devine una certă atunci când interacționezi cu zeci de mii de persoane: într-un asemenea caz, la fiecare mie de oameni intri în contact cu 4 persoane purtătoare ale virusului și de la care te poți infecta. Totuși, ipoteza de a interacționa cu un număr atât de mare de persoane, suficient timp și într-un context care să îți provoace infectarea, este una nesustenabilă. (Cifrele mai suportă ajustări pentru că în orașele mari și în focare probabilitatea este dublă, dar și pentru că nu avem nici cea mai mică idee despre numărul și ponderea bolnavilor asimptomatici, care nu ajung în spitale – și nici în statistici –, dar care pot transmite infecția).

Totuși, asemenea calcule poți face doar dacă ești ministrul sănătății sau faci parte din grupul de acțiune împotriva Covid. În realitate, ca membru oarecare al comunității, aceeași matematică arată că atunci când întâlnești un singur om (sau interacționezi cu suprafețe atinse de acesta) este posibil ca el să fie cel infectat. Tehnic, probabilitatea este de 100% în cazul eșantioanelor foarte mici și

scade la 4 la mie în cazul eșantioanelor foarte mari. Astăzi, toți am învățat concepte precum distanțare socială, transmitere comunitară sau R_0 – rata de contaminare – și participăm la efortul comun, în cazul bolii provocate de SARS-CoV-2, de reducere a acesteia de la 2.4%, cât a fost inițial, la maxim 1%, pondere sub care epidemia se va stinge treptat și va dispărea din comunitate. Acesta este rolul igienei personale, al echipamentelor de protecție purtate în plină vară, al distanțării sociale, al muncii la domiciliu, al evitării reuniunilor, al utilizării exclusive a cardului bancar, al favorizării cumpărăturilor online. Totuși, chiar și în cazul în care rata de reproducere a virusului va scădea subunitar, riscul de îmbolnăvire se menține de sută la sută pe eșantioane foarte mici și scade doar în cazul eșantioanelor mari. Riscul de îmbolnăvire se reduce cu adevărat doar atunci când virusul dispăre din comunitate și va fi complet eliminat doar după imunizarea populației – prin boală sau, preferabil, prin vaccin.

Combaterea epidemiilor are, de asemenea, un fundament matematic prin care s-au justificat măsurile din starea de urgență și starea de alertă. Un set de trei indicatori descriu situația de bază: rata de îmbolnăvire (de diagnosticare), rata de acumulare a cazurilor și capacitatea medicală. Primii doi indicatori au creștere exponențială în cazul unei epidemii, iar al treilea, chiar dacă poate crește prin măsuri administrative, este în mod esențial inelastic. În mod particular, rata de acumulare a cazurilor active are cel mai mare ritm de creștere, dat fiind că ea este alimentată de rata de îmbolnăvire și este multiplicată cu numărul de zile de la diagnosticare până la soluționarea cazurilor. În Spania numărul mediu de zile de spitalizare sau îngrijire medicală

a fost de 8-11 zile, în funcție de fazele epidemiei. În Italia, acest număr a urcat de la o medie de 6 zile (în primele săptămâni) la 18 zile (după primele două luni). Germania și Australia au avut constant o medie de 12 zile de îngrijiri, iar SUA, Marea Britanie și Olanda cu 2-3 zile în plus. Această situație a făcut, pe de o parte, ca numărul de internări să crească timp de o lună după ce numărul de îmbolnăviri a început să scadă și, pe de altă parte, să solicite sistemul medical la cote incomparabile cu situația pre-pandemică. Astfel, de exemplu, dacă Italia deține 190.000 de paturi de spital (întreaga capacitate), la începutul lui aprilie a înregistrat aproape 90.000 de bolnavi de Covid-19. Rezultă disparități majore între nevoia de sănătate publică și capacitatea de sănătate publică, concretizate prin cazurile dramatice, mediatizate în Italia, Spania sau Statele Unite, în care medicii trebuie să aleagă între pacienți cine primește ajutorul medical de care are nevoie și cine nu. Nu doar paturile de ATI dotate cu plămâni artificiali au fost în discuție sau au potențialul de a reveni în discuție în cazul unor valuri ulterioare ale pandemiei. Acestea sunt necesare doar unei părți din cazurile foarte grave, dar boala provocată de Coronavirus afectează multe alte sisteme și organe ale corpului uman. Toate resursele medicale sunt afectate la maximum de vârfurile unei epidemii scăpate de sub control – paturile de ATI nespecializate, numărul total de paturi din spitale, personalul medical, laboratoarele și personalul acestora, echipamentele și furniturile medicale, capacitatea ambulanțelor de a prelua cazurile noi, chiar capacitatea morgilor de a primi decedații. Fiecare dintre acestea reprezintă resurse limitate. Depășirea acestor limite înseamnă că bolnavii în exces nu au posibilitatea de a primi ajutor medical sau primesc unul redus. În special în Franța, Italia și Suedia un număr mare de decese au avut loc în cazul celor îngrijiți în afara unităților medicale, la domiciliu sau în alt tip de facilități – centre paliative sau case de bătrâni.

Cifrele României.

Context statistic și mituri demontate

România a avut o întârziere de aproape o lună în circuitul epidemic și a avut timp să răspundă administrativ și medical. A luat măsuri din timp, inclusiv mai multe standarde de carantinare a

populației și a celor veniți din zone de risc, și a pregătit o capacitate spitalicească prin care ar fi făcut față unei răspândiri a bolii de opt ori mai mare. Toate cazurile diagnosticate, chiar și cele ușoare, au fost tratate în unități spitalicești (spre deosebire de Italia și Franța), permițând un control strict al cazurilor confirmate. Conform Worldometer, maximum de utilizare a capacității medicale a fost înregistrat pe 29 aprilie, când s-au înregistrat 7716 cazuri active. Proiecțiile realizate de Healthdata indică pentru aceeași perioadă o utilizare de aproximativ 230 a paturilor de ATI (dintre care 210 cu aparate de ventilat) dintr-un disponibil de 1770 de paturi de ATI și o capacitate totală de 32.394 de paturi de spital.

În general, țările din centrul și estul Europei au avut o capacitate spitalicească mai mare decât în vest. Filosofia ultimilor ani în țările dezvoltate a fost aceea de a reduce spitalizarea la cazurile de urgență și la cele care necesită intervenții înalt profesionalizate, strict pe durata acestora. Celelalte tipuri de îngrijire medicală, inclusiv în cazul bolilor cronice, au fost proiectate să se desfășoare în ambulatoriu, la domiciliu sau în unități non-spitalicești. Ca urmare, numărul de paturi de spital a scăzut constant în țările occidentale. În Franța, de exemplu, numărul de paturi la mia de locuitori a scăzut de la 11 la 6,4 în perioada 1980-2017. În Italia scăderea a fost de la 10,6 în 1970 la 3,4 în 2003. În aceeași perioadă, în Marea Britanie scăderea a fost de la 9,4 la 2,8 (date Statista și Banca Mondială). În schimb, în estul Europei și în Rusia, în perioada 1970-1990 trendul a fost acela de a crește numărul de paturi la mia de locuitori, iar filosofia de a trata instituționalizat toate tipurile de afecțiuni. Chiar dacă după anul 2000 toate aceste țări au inițiat un program de reducere a marilor spitale nespecializate și de trecere în ambulatoriu a unei părți din tratamente, țările din această regiune mențin o pondere dublă a paturilor de spital. (De notat situația Germaniei, care reprezintă o punte între Est și Vest, având capacitatea spitalicească a statelor estice și echiparea înalt-tehnologică specifică statelor vestice). România are în prezent 6,4 paturi de spital la mia de locuitori, distribuite în 368 de spitale (în scădere de la 420 de spitale în 2005). Comparat cu regiunile Uniunii Europene, Bucureștiul este pe locul 3 în Europa ca pondere a capacității spitalicești raportată la numărul de locuitori.

Eurostat, paturi de spital la 100.000 de locuitori (hartă generată automat; date din 2017)

Dacă tendința globală este de reducere a numărului de paturi în spitale, în schimb, numărul medicilor la mia de locuitori este un indicator aflat în creștere în mai toate țările, fie în cele slab dezvoltate (unde ținta este de 0,5), fie în cele dezvoltate (unde ținta este 5). Însă nu în toate cazurile acest indicator este corelat cu PIB-ul sau performanța economică. În topul listei sunt țări precum Monaco (7,8), Austria (5,1), dar și Lituania (6,4), Grecia (5,5), sau Georgia (7,2). La celălalt capăt al listei sunt țări precum Turcia (1,8), China (2), Coreea de Sud (2,4) sau Polonia (2,4) – cf. statisticii Băncii Mondiale. Cu 3 medici la mia de locuitori, România se află în partea superioară a listei, sub Belgia (3,1) și Franța (3,3), dar peste Marea Britanie (2,9) și Statele Unite (2,6). Evoluția acestui indicator în țara noastră a fost în continuă creștere începând cu anii 1970, când valoarea era 1,2, și a înregistrat doar două fluctuații negative – în 2003 și 2016. Deși s-a scris mult, după aderarea țării la Uniunea Europeană, despre plecarea medicilor români în țări precum Germania, Marea Britanie, Belgia, Suedia și Franța și deși aceste plecări sunt văzute ca o cauză (sau ca o scuză) a disfuncțiilor din sistemul medical, datele statistice arată că impactul

a fost de scurtă durată și că din 2007 în 2017, cf. INS, indicatorul a înregistrat o creștere de la 2,1 la 3,0. Foarte importantă este, însă, distribuția teritorială: o jumătate dintre medici sunt în București și alte șase-sapte orașe (după estimările lui Gheorghe Borcean, președintele Colegiului Medicilor). În același timp, peste 2300 de localități nu au acces la medicina de familie. Pe regiuni, Bucureștiul asigură 7 medici la mia de locuitori, dar în județe precum Călărași, Giurgiu și Dâmbovița media este de 1,0-1,2 medici la mia de locuitori. Cote foarte reduse sunt în toate județele Moldovei (cu excepția Iașului) și ale Munteniei (cu excepția Doljului). Dintre cei peste 60.000 de medici în practică, 12.000 sunt medici de familie, alți 9.000 lucrează în spitale și clinici private și 15.000 sunt rezidenți. Pe grupe de vârstă, cf. Eurostat, 30% au sub 35 de ani (comparabil cu Olanda), 25% au între 35 și 45 de ani, 21% au 45-54 de ani, 19% au între 55 și 64, iar ponderea celor de peste 65 de ani este de 4,5% (sub majoritatea statelor din UE). Se dovedesc astfel nejustificate alte două opinii privind lipsa de experiență a medicilor tineri (cota acestora fiind apropiată de media europeană) și numărul mare de pensionari reîntorși în practica medicală.

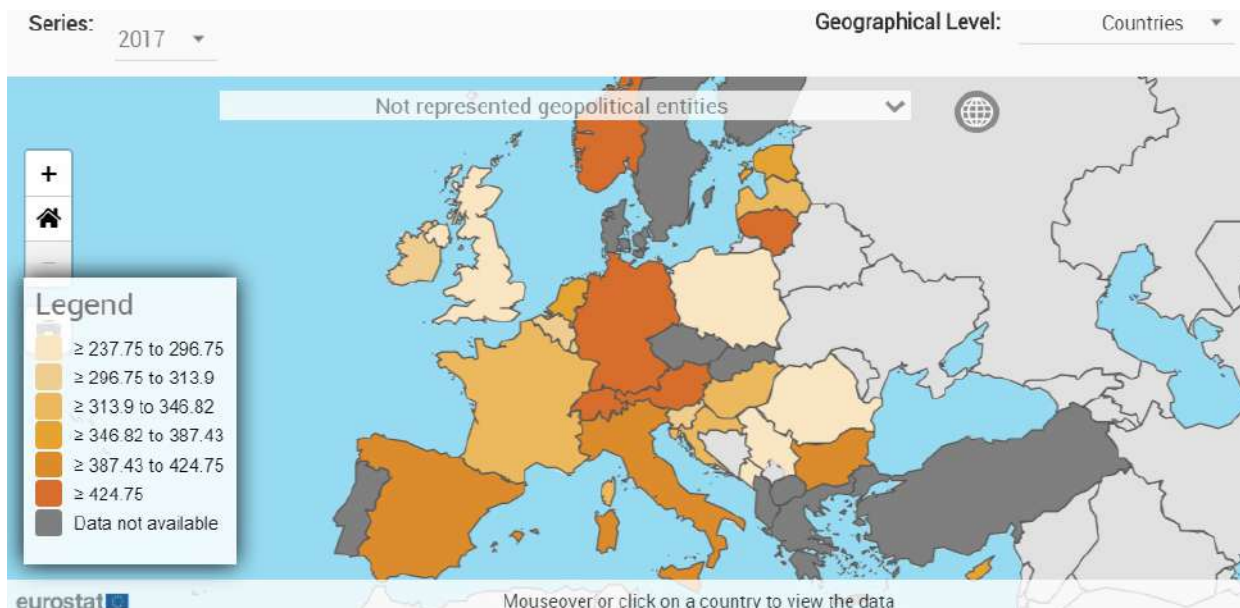
Numărul total al medicilor plecați în străinătate se ridică la 15.000. Aceștia li se adaugă 70.000 de asistenți medicali (în condițiile în care în țară au rămas 140.000) și 70.000 de infirmiere, brancardieri și personal auxiliar. Chiar și în aceste condiții, România are un personal medical satisfăcător, în creștere față de anii precedenți. Numărul de asistenți la 100.000 de locuitori (667) plasează România la mijlocul clasamentului european, la jumătate față de Germania și Irlanda, dar dublu față de Grecia și Bulgaria. Totuși, doar 10% din personalul medical cu studii medii și auxiliar lucrează în mediul rural. Două treimi din personalul cu studii medii este salariat în spitale și clinici de stat, iar asta în condițiile în care România este în grupul țărilor cu cele mai multe zile de spitalizare, cu aproape 31 de milioane de zile de spitalizare în 2017, și 97% dintre acestea sunt în sistemul public.

Cu o politică de sănătate care încă urmărește simultan filosofii divergente – instituționalizarea extinsă a bolnavilor și dezvoltarea serviciilor de înaltă specializare – și cu un buget care nu-i permite nici una, nici alta (afectat și de parazitarea politică a spitalelor), sistemul medical românesc este totuși pe indicatorii de bază, privind capacitatea și acoperirea cu personal, unul corelat cu cel din alte țări europene. Decalaje importante apar în ceea ce privește utilizarea, finanțarea și gradul de satisfacție oferit. Astfel, discrepanțele din afectarea teritorială a resurselor conturează nu două, ci patru Români: una în mediul rural, cu nevoi de sănătate asigurate la cele mai mici standarde din lume, două intermediare, pentru localitățile din hinterlandul vechilor capitale și pentru orașele mari, care tind spre standarde europene, și o a patra la nivelul Capitalei, care are indicatori de bază mult peste media europeană.

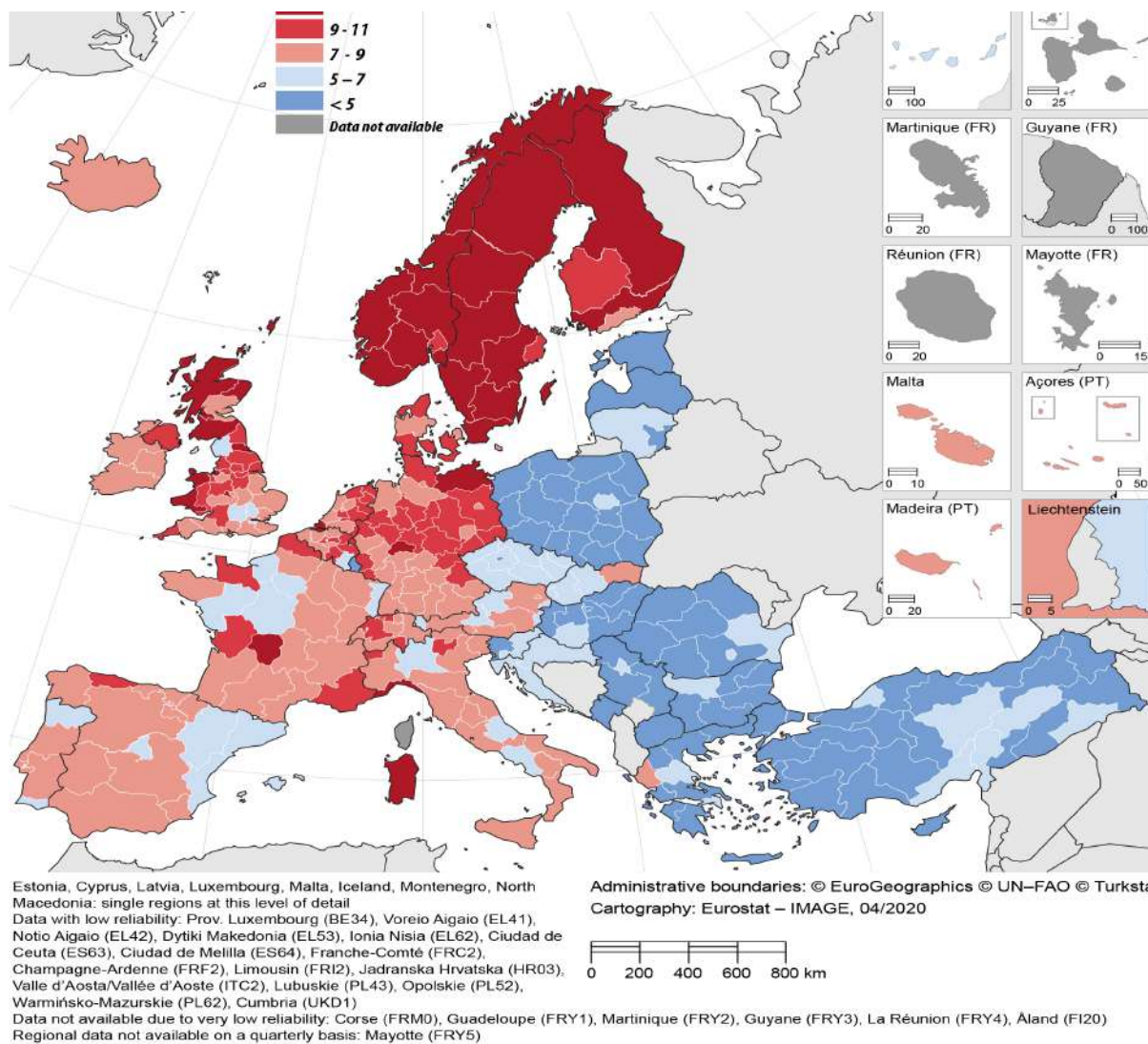
O altă situație care demonstrează alocarea ineficientă a resurselor este cea a supraîncărcării serviciilor de urgență cu non-urgențe. Sunt mai multe cauze ale acestui fenomen. În primul rând, procedura de accesare a serviciilor medicale este una consumatoare de timp, care presupune implicarea medicului de familie, a unuia sau a mai multor medici specialiști, a unuia sau a mai multor laboratoare, cabinete de imagistică etc. Sunt multe zile și intervale orare care trebuie disponibilizate

***Cu o politică de
sănătate care încă
urmărește simultan
filosofii divergente și
cu un buget care nu-i
permite nici una, nici
alta, sistemul medical
românesc este, totuși,
pe indicatorii de bază,
privind capacitatea
și acoperirea cu
personal, unul
corelat cu cel din
alte țări europene.
Decalaje importante
apar în ceea ce
privește utilizarea,
finanțarea și gradul
de satisfacție oferit.***

și kilometri sau zeci de kilometri de parcurs între fiecare dintre acestea. În schimb, în cadrul spitalelor de urgență, toate aceste lucruri sunt la un loc, iar întreaga procedură durează doar câteva ore.

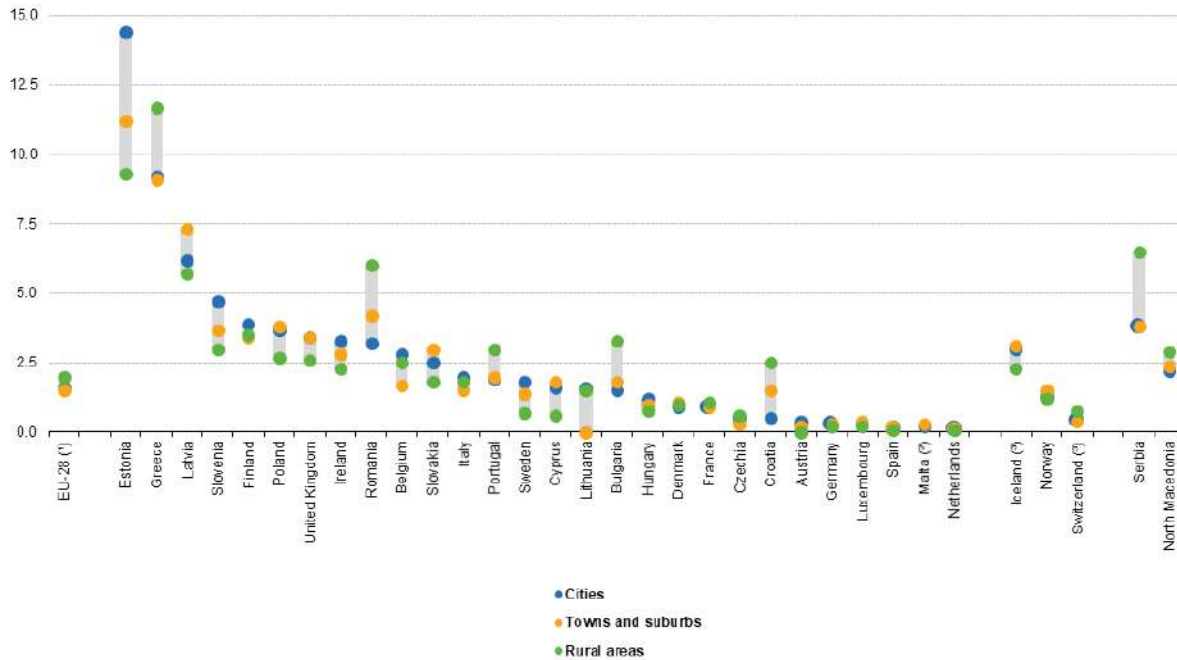

Eurostat, medici (exclusiv dentiști) la 100.000 de locuitori (hartă generată automat; date din 2017)

Eurostat, personalul medical la 100.000 de locuitori, pe regiuni de dezvoltare (hartă generată automat; date din 2017)

People with unmet needs for medical examination, 2017
 (% share of population aged ≥16 years, by degree of urbanisation)

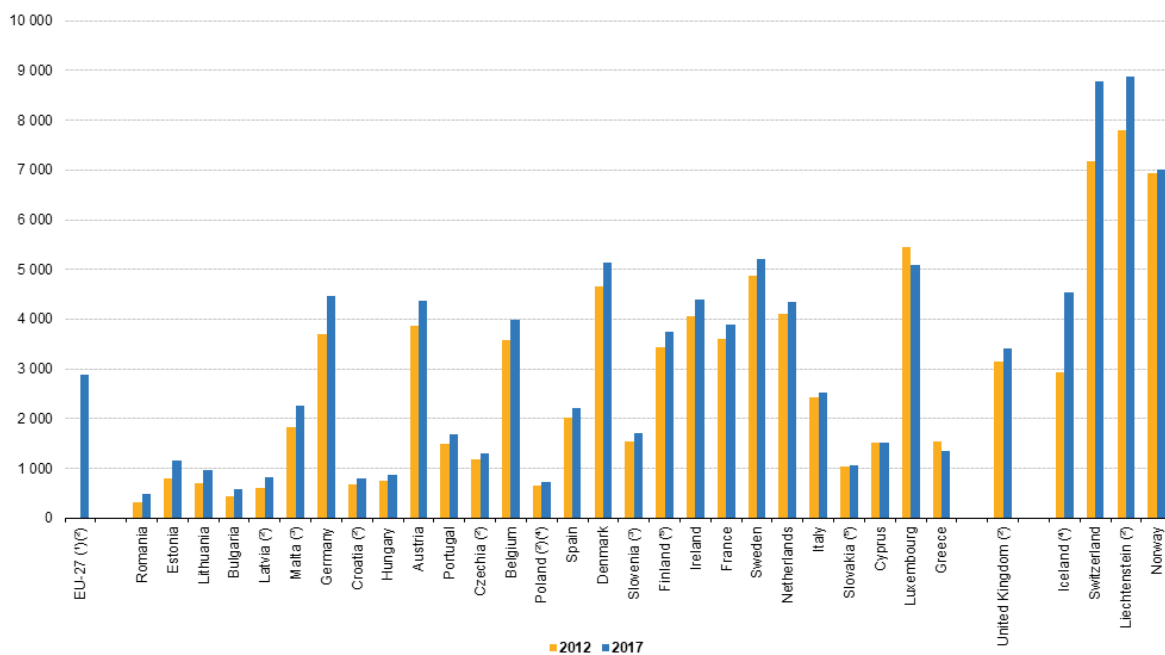

Note: ranked on cities. Unmet needs for medical examination due to it being too expensive, too far to travel, or because of waiting lists.
 (*) Rural areas: estimated.
 (†) Rural areas: not available.
 (‡) 2016.
 Source: Eurostat (online data code: hlth_silc_21)

Sondaj Eurostat. Numărul persoanelor cu nevoi medicale nesatisfăcute (hartă generată automat; date din 2017)

Current healthcare expenditure per inhabitant, 2012 and 2017
 (EUR)

Eurostat. Evoluția cheltuielilor de sănătate pe locuitor, 2012-2017

**Între 50 și 73%
dintre români își
administrează singuri
medicamente, inclusiv
antibiotice, după
ce, în majoritatea
cazurilor, își pun
singuri diagnosticul.**

În al doilea rând, este vorba despre persoanele neasigurate sau cu asigurare neclară (criteriile și procedurile de asigurare CASS variază, ca și Codul Fiscal, în medie de 2-3 ori pe an). Aceste persoane au asigurat accesul în sistemul de urgențe, dar nu și în sistemul public procedural. În al treilea rând, România are una dintre cele mai mari capacități pentru îngrijirea acută (alături de Bulgaria, Germania și Austria), dublă față de Franța, Spania, Suedia și alte state UE. Nu în ultimul rând, sistemul public de urgențe a fost reformat pe modelul sistemului SMURD (ca prim serviciu medical remarcat public pentru eficiență și disciplină procedurală), iar asta a făcut ca încrederea în acest tip de servicii să fie mai mare decât în cazul celorlalte sisteme și instituții medicale. Rezultanta este suprasolicitarea sistemului de urgențe, prin accesarea 112 sau prin prezentarea în triaj. Ministerul Sănătății a derulat mai

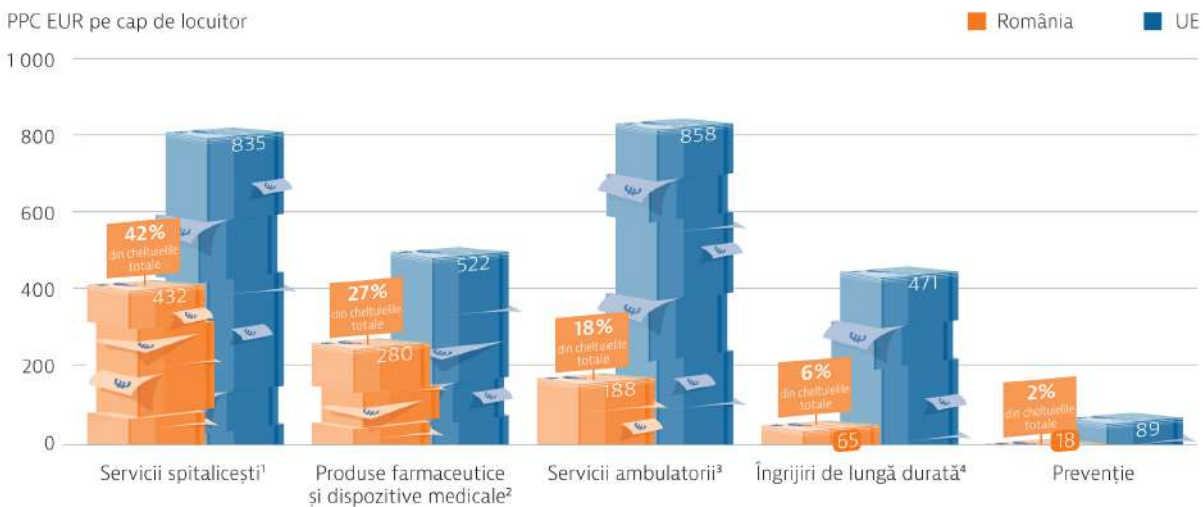
multe campanii publicitare sub sloganul „Urgența este pentru urgențe”, argumentând, prin șeful DSU, Raed Arafat, că doar o jumătate din cele 5 milioane de cazuri anual reprezintă cu adevărat urgențe, iar proporția se menține și în cazul celor 2 milioane de intervenții ale ambulanței, unde aproape 50% sunt consulturi în cazul unor boli care nu pun în pericol viața. Pe de altă parte, o asemenea campanie poate rezolva problema de suprasolicitare a DSU, dar lasă neacoperită nevoia publică de servicii de sănătate operative și eficiente, chiar și la un nivel minimal. Serviciile private, care pot acoperi această nișă, au costuri mari și nu pot fi decontate din contribuțiile de sănătate obligatorii. Cei care accesează sistemul privat plătesc, pe lângă factura pentru serviciile de care au beneficiat, și o contribuție lunară de sănătate de 10% din venituri, care se varsă în sistemul public de asigurări și de care ei nu beneficiază, neputând să deducă din aceasta, nici măcar parțial, costul facturii primite. O alternativă, cu rezultate nocive, este automedicația: între 50 și 73% dintre români își administrează singuri medicamente, inclusiv antibiotice, după ce, în majoritatea cazurilor, își pun singuri diagnosticul. Un studiu din acest an făcut la comanda RASCI, o asociație a producătorilor de medicamente fără prescripție, a investigat motivele automedicației. Conform răspunsurilor primite, mulți nu consideră că au probleme suficient de serioase încât să se adreseze unui medic sau consideră prea mare consumul de timp pentru programarea la medic (implicit cozile datorate lipsei de organizare a cabinetelor) și toate consulturile/analizele necesare; alții consideră că medicii nu acordă suficientă atenție pacienților. În alte cercetări pe aceeași temă sunt invocate costurile mari (chiar și în cazul sistemului public, în teorie gratuit!) sau situații în care diagnosticul pus de mai mulți medici a fost absolut contradictoriu. În schimb, farmacistul este perceput ca „o alternativă la îndemână”. Studiul RASCI mai cuprinde două informații relevante: în cazul afecțiunilor minore, dacă 62% practică automedicația, 18% nu iau nicio măsură, așteptând ca boala să treacă de la sine, iar 16% folosesc remedii populare. În ceea ce privește consultațiile on-line sau telefonice, ele au fost aproape inexistente înaintea pandemiei, iar Colegiul Medicilor a luat constant atitudine contra lor. Însă, imediat după declararea stării de urgență, când măsura a fost recomandată inclusiv

Notă: Numărul total de decese legate de acești factori de risc (135 000) este mai mic decât suma fiecăruia luat în parte (165 000), deoarece același deces poate fi atribuit mai multor factori. Riscurile alimentare includ 14 componente, cum ar fi consumul redus de fructe și legume și consumul ridicat de sare și de băuturi răcoritoare cu conținut ridicat de zahăr.
 Sursa: IHME (2018), Global Health Data Exchange (estimările se referă la anul 2017).

Factori de risc comportamental. Sursa: „România. Profilul Sănătății, 2019”, OECD-Comisia Europeană

Finanțarea asistenței medicale este orientată către serviciile spitalicești

Note: Nu sunt incluse cheltuielile administrative. 1. Include serviciile medicale curative și de recuperare în spitale și în alte unități; 2. Include numai piața serviciilor ambulatorii; 3. Include serviciile de îngrijire la domiciliu; 4. Include numai componenta de sănătate.
 Surse: Statisticile OCDE din 2019 în domeniul sănătății; Baza de date Eurostat (datele se referă la anul 2017).

Structura cheltuielilor medicale. Sursa: „România. Profilul Sănătății, 2019”, OECD-Comisia Europeană

de autoritățile sanitare, numeroși medici și clinici private au lansat servicii și platforme de telemedicină și consultații video on-line, fiind de așteptat ca acestea să se dezvolte în continuare ca soluție rapidă și eficientă de acces la servicii medicale.

În categoria alocării ineficiente a resurselor se înscrie și lipsa corelării între costuri și performanță. Medicii

și cadrele medicale sunt retribuiți în funcție de criterii cantitative, nu calitative, iar banii nu urmează pacientul. O anchetă G4Media din noiembrie 2019 arăta că, în același spital, doi medici au avut venituri salariale anuale similare în condițiile în care unul a avut 4 pacienți pe toată durata anului, iar celălalt peste 1300 de pacienți. Asemenea cazuri pot fi studiate, dat fiind că spitalele publice în ultimii ani

Beneficiarii sistemului medical românesc au cea mai mică speranță de viață din UE, cea mai mică speranță de viață sănătoasă, una dintre cele mai mari rate ale mortalității, cea mai mare mortalitate infantilă, una dintre cele mai mari cote a deceselor care pot fi prevenite și una dintre cele mai mari ponderi a populației care nu are acces la sănătate.

raporturi de adresabilitate medic-pacient, dar o sinteză a acestor date întârzie să fie făcută publică atât de mass-media, cât și de către autorități.

Între indicatorii de bază, finanțarea este singura și marea problemă. Procentul din PIB variază în jurul a 5%, în condițiile în care media UE este 10.1%, iar în Germania și Franța este de peste 11%. La nivelul Uniunii Europene, România are, an de an, cel mai mic nivel de finanțare per capita, la o treime din media europeană. În ceea ce privește sistemul public, el este finanțat prin alocări bugetare de Ministerul Sănătății și de autorități publice sau locale care au în subordine unități medicale și, pe zona de servicii, de CASS, prin contribuțiile obligatorii direct încasate de la asigurați. Sistemul public finanțează 78% din cheltuielile de sănătate, pondere apropiată de media europeană. Sistemele de asigurări private au o pondere mică de piață (dată fiind și nedeductibilitatea acestor asigurări), iar principalii clienți ai acestora sunt salariații companiilor multinaționale, acolo unde angajatorul oferă aceste servicii ca bonus non-financiar. Finanțarea publică și privată, asigurată sau neasigurată, reprezintă suma cheltuielilor legate de serviciile medicale, investițiile efectuate și consumul farmaceutic. În cifră brută, costurile cu sănătatea au crescut de la 6,2 miliarde de euro în 2012 la 9,7 miliarde de euro în 2017, dar volumul rămâne cel mai redus din UE, comparabil doar cu cel din Rusia și China. De asemenea, creșterea veniturilor salariale ale medicilor (în prezent, între 6.000 și 20.000 de lei) și ale cadrelor medicale, în condițiile în care bugetul sănătății a rămas același sau a scăzut, fac ca ponderea cheltuielilor cu salariile să ajungă, conform patronatelor din sănătate, până la 70-85% din totalul cheltuielilor. Asemenea creșteri au avut ca efect, conform oficialilor din Ministerul Sănătății, scăderea fenomenului plăților informale (a șpăgii din spitale), indicat ca un deficit major în sintezele Comisiei Europene și ale OECD privind profilul de țară al României. Totuși, creșterea acestei componente de costuri, fără o creștere a acoperirii bugetare și fără o reorganizare a activității, afectează și mai mult bugetele de investiții, pe cele de cheltuieli operaționale, materiale și servicii.

Astfel, chiar dacă, nominal, infrastructura și acoperirea cu personal sunt la cote decente, de facto întreținerea capacităților medicale, dotarea acestora, asigurarea funcționalității lor, alocarea judicioasă a resurselor fac ca ele să fie subexploatate sau supraexploatate, iar calitatea finală a serviciilor

oferite să fie, în general, una slabă. Ca efect, beneficiarii sistemului medical românesc au cea mai mică speranță de viață din UE, cea mai mică speranță de viață sănătoasă, una dintre cele mai mari rate ale mortalității, cea mai mare mortalitate infantilă, una dintre cele mai mari cote a deceselor care pot fi prevenite și una dintre cele mai mari ponderi a populației care nu are acces la sănătate.

Metafizică și coeficienți

Conform Gerontology Research Group, la sfârșitul lunii mai 2020 erau în viață 29 de supercentenari (oameni de peste 110 ani) ale căror date biografice au putut fi verificate și, potențial, un număr între 350-400 de alte persoane din această categorie în cazul cărora nu poate fi demonstrată vârsta exactă. Din cele 7,78 miliarde, cât reprezintă populația globală, doar cei 29 (sau cei 400) au avut, înaintea acestui an, experiența unei pandemii.

Există, constatăm astăzi, o medicină a pandemiilor diferită semnificativ de medicina generală. Este una extrem de simplă, rudimentară în raport cu transplantul de celule stem, printarea de proteze artificiale și alte proceduri hi-tech. Una în care medicina propriu-zisă împarte funcția curativă cu sociologia și cu politica. Una care ridică alte probleme logice, etice și metafizice.

În lumea veche, epidemiile și pandemiile nu au fost atât de rare ca în ultimul secol. Dimpotrivă, se poate spune că ele au forjat constant statele și comunitățile, unele dintre ele modelând cultura și practicile sociale. Plaga antonină a favorizat răspândirea creștinismului și apariția stoicismului, ca forme de transgresiune a modelului social al societății latine. Ciurma lui Justinian a avut ca urmări politice apariția dinastiilor saxone și france în nord și a islamului în est, respectiv a modelului feudal-aristocratic și a comunitarismului caracteristic primelor faze ale religiei musulmane. Marea Ciumă a avut printre urmări apariția Renașterii, a Umanismului și a Reformei. Epidemiile de după Columb au ucis 9 din 10 amerindieni și au favorizat extinderea Coroanei Spaniei și apariția colonialismului. Datele medicale din epoca modernă, mult mai detaliate, descriu cum aceleași comunități erau afectate de mai multe epidemii simultan.

Combaterea acestor epidemii a dus la crearea unora dintre instituțiile medicale și sociale esențiale.

Un coeficient esențial pentru înțelegerea istoriei este cel al speranței de viață. În sintezele „Human Longevity” (Springer, 2007), James S. Carey și Debra S. Judge, analizând datele morfologice și fiziologice ale primatelor, concluzionează că omul preistoric (Sapiens) avea capacitatea biologică de a trăi până la maximum 72,9 ani, în timp ce pentru omul contemporan această limită a crescut la 122 de ani. Totuși, speranța de viață nu a depășit vârsta de 36 de ani, timp de 8000 de ani, din preistorie și până după primul război mondial. Din 1920, în România, ca în tot centrul Europei și în concordanță cu trendul global, speranța de viață s-a dublat prin introducerea programelor de vaccinare, prin programe de igienă, prin utilizarea de antibiotice, prin utilizarea anestezicelor și a noilor tehnici chirurgicale și prin politici publice generale sau sectoriale de prevenție și tratament. Numai în ultimul deceniu speranța de viață a crescut cu patru ani, fiind în prezent de 75,3 ani. (Chiar și așa, rămâne una dintre cele mai reduse din Uniunea Europeană, cu 5,4 ani sub medie și cu 7,9 ani mai puțin decât în Spania, țara care, înaintea pandemiei, avea cea mai longevivă populație din Europa. De remarcat, în cazul României, și disparitatea extrem de mare pe sexe – bărbații trăiesc cu 7,4 ani mai puțin decât femeile – și pe nivel de studii – bărbații cu studii superioare trăiesc cu 10 ani mai mult decât cei cu studii medii.)

Coeficientul de 36 de ani (sau 33, după alte surse) al speranței de viață la naștere tebuie citit în cheia în care doar 60% din populație atinge vârsta de 15 ani. De aceea, pentru a căpăta instrumente cu o putere descriptivă mai mare, sociologia utilizează, atât în studiul populațiilor istorice, cât și în cel al populațiilor actuale, concepte precum speranța de viață la 15 ani, speranța de viață la 65 de ani sau speranța de viață sănătoasă. Utilizând asemenea concepte și având în focus comunități distincte, paleodemografii și autorii de politici publice pot discerne cultural între comunități și pot evalua impactul unor practici sociale, economice, politice, medicale sau religioase. Astfel, o cercetare publicată în *Evolutionary Anthropology* în anul 2000, având la bază studiul medical al unor populații actuale de vânători-culegători, emite

***Redefinirea medicului,
care se încearcă în
prezent, ca funcționar
public sau ca prestator
de servicii, are de
înfruntat o intensă
psihologie colectivă și
o bogată literatură în
care medicul și preotul
se suprapun și, uneori,
în manieră romantică,
sunt interschimbabili.***

ipoteza că speranța de viață la 15 ani a populației din paleolitic și mezolitic era de 59 de ani, aceeași pentru bărbați și pentru femei. Apariția agriculturii a dus la creșterea bruscă a populației, la primele forme statale și la primele conflicte intercomunitare. Deși calitatea vieții a crescut remarcabil și a fost posibilă apariția unor culturi propriu-zise, speranța de viață la 15 ani a scăzut brusc, în această perioadă, la doar 28-33 de ani. Aceeași perioadă, neoliticul, este responsabilă și de apariția primelor epidemii, favorizând, pe de o parte, trecerea de către viruși și bacterii a barierei de specie, prin coabitarea îndelungată cu animalele, iar pe de altă parte asigurând răspândirea acestor viruși și bacterii în comunități din ce în ce mai ample, legate între ele de primele relații comerciale.

Treptat, speranța de viață la 15 sau la 20 de ani, a fost recuperată în perioada antică și în evul mediu, ajungând la 37-41 de ani în Atena și la 64 de ani în Anglia medievală (pentru unele categorii sociale). Totuși, chiar și pentru adulți, creșterea nu a fost constantă și coerentă: în Roma antică speranța de viață la 20 de ani era de încă 10 ani, date fiind igiena precară și violența publică. De asemenea, în secolul 18, speranța de viață s-a redus în Europa nu doar pentru adulți, ci pentru întreaga populație (24,7 ani în Prusia, 27,5 ani în Franța) și a crescut în Orientul Îndepărtat (39,6 ani în China, 41,1 ani în Japonia). Apariția medicinei occidentale, bazată pe studii științifice și experimente repetabile, datează din secolul 15, dar ea a căpătat un caracter public abia în secolele 18-19, când a apărut instituția medicului de țară, primele vaccinuri, primele instituții de sănătate publică și primele politici sanitare. Din acel moment, statele occidentale au inversat trendurile demografice, iar speranța de viață crește, treptat, mult peste media mondială, atât pentru adulți, cât și pentru nou-născuți.

Laolaltă cu industrializarea, sau ca parte a ei, medicina occidentală a fost și este un element esențial al dezvrăjirii lumii. Dovedind concepte antiintuitive, precum microorganismele, cartografiind cu precizie anatomia și fiziologia și obținând rezultate solide în tratamentul și profilaxia bolilor, medicina a avut un rol esențial în laicizarea societăților și a statelor, în creșterea calității vieții și în promovarea gândirii pozitivistice. Totuși, asumându-și un rol esențialmente religios, pe acela de vindecător, medicul a căpătat în imaginea publicului atribute ale rolului de preot. Totodată, faptul că profesia a rămas una dintre puținele pentru care încă se mai practică ritualuri de trecere (jurământul), consolidează un asemenea rol. Redefinirea medicului care se încearcă în prezent, ca funcționar public sau ca prestator de servicii, are de înfruntat o intensă psihologie colectivă și o bogată literatură în care medicul și preotul se suprapun și, uneori, în manieră romantică, sunt interschimbabili. Chiar dacă astăzi mai toată lumea are cunoștințe medicale de bază, acestea nu sunt suficient de solide încât să excludă gândirea magică, iar spitalul rămâne, prin propunerile sale, „un loc fără durere și întristare”, după cum suna descrierea religioasă a paradisului. Pentru o proporție de până la 2 din 5 oameni el rămâne o alternativă la practici

magice, la taumaturgie, la medicina tradițională, la cea orientală sau la practici religioase propriu-zise. INSCOP a realizat în 2015 un sondaj care arată că 42,4% dintre români cred în miracole, 31,2% cred în deochi, 25,5% cred în blesteme, 23,8% cred în horoscop și 15,3% cred în vrăjitorie.

Totuși, faptul că încă se află în competiție cu mentalități de secol 16 nu înseamnă că medicina occidentală este lipsită de controverse științifice. Din antropologie vine observația că medicina tratează în manieră industrială bolile și bolnavii, statuând standarde de sănătate majoritară în funcție de care orice variație este considerată boală. „Nu există boli, ci doar bolnavi” este un motto încă la modă în lumea medicală, dar, de regulă, anamneza este sacrificată, din lipsă de timp sau din neîncredere în calitatea pacientului de a se verbaliza, iar narativul afectării de sănătate este înlocuit cu parametrizarea de laborator și cu buletine de analiză în care apar, cu bold, valorile „omului normal” ca o coloană vertebrală a actului medical. Reducerea pacientului la subsansamblele sale (sisteme și organe), înțelegerea mecanicistă a relațiilor dintre acestea, ignorarea culturii pacientului, a stilului de viață, dar și a microbiozei duc, pe de o parte, la tratamente ineficiente, pe de altă parte la efectuarea de tratamente nenesesare (evaluate în Statele Unite în 2016 la 3,3 miliarde de dolari) și, în final, alimentează bazinul populației sceptice. Totuși, ideea că serviciile publice, fie ele și de sănătate și chiar și atunci când sunt francizate unor entități private, pot oferi servicii personalizate este în contradicție cu esența statului modern, care constă în uniformizare și standardizare.

O altă categorie de controverse este legată de paradigmele și moda din medicină. Deși actul medical este conceput ca și cum cunoașterea științifică ar fi una deplină și definitivă, în realitate ea este, în fiecare câmp disciplinar, una provizorie, bazată pe axiome și „cutii negre” (subsisteme a căror funcționare internă nu este cunoscută). În literatura de limbă engleză există deja un concept, medical reversal, care descrie acest fenomen de răsturnare, prin noi cercetări, a unor practici clinice bine stabilite. Printre exemple sunt tratamentul hormonal, uleiurile esențiale, utilizarea unor clase de medicamente sau a unor tehnici de diagnostic și tratament, dar și întreaga înțelegere a unor boli.

Pentru o proporție de până la 2 din 5 oameni medicina rămâne o alternativă la practici magice, la taumaturgie, la medicina tradițională, la cea orientală sau la practici religioase propriu-zise.

Un studiu publicat de eLife (doi:10.7554/eLife.4518) a constatat că din 3000 de articole publicate de trei reviste importante din domeniul medical, 396 vizau răsturnarea de paradigmă, cu efect în îmbunătățirea tratamentelor și scăderea costurilor. În strânsă legătură cu volatilitatea paradigmatelor, dar fără a beneficia de atitudine profund științifică (chiar și tranzitorie) a acestora, medicina este afectată de doxe, false cunoașteri, pe care le-au promovat diverșii actori ai sistemului de sănătate. Sunt mai multe fenomene care le favorizează. În primul rând, repetarea experimentelor și observațiilor științifice, nu doar în medicină și în biologie, se face fără metodă, iar, în unele situații, greșeli elementare ale celor care au condus cercetarea inițială se instaurează ca adevăruri unanimitate-acceptate. Cazul celebru este cel al conținutului de fier din spanac: acesta a fost

**Grupurile care
au desfășurat
campanii împotriva
vaccinării au o
compoziție mozaicată
și ininteligibilă:
ultraortodocși
susținuți de structuri
subterane din
cadrul Bisericii
Române, alături de
grupări din ceea ce
francezii numesc
„bobos” – burghezi
boemi –, fără nicio
aderență religioasă.**

măsurat în 1870 de un cercetător german care a notat greșit rezultatul, pierzând virgula zecimală. Experimentul a fost corectat abia în 1981, după ce spanacul devenise un item medical cu faimă globală, dar noul rezultat, de zece ori mai mic, nu poate concura cu pseudocunoașterea din mitul spanacului. Din nefericire, exemplul nu este singular. În multe cazuri cercetările nu sunt verificate din lipsă de miză academică, din lipsă de interes (sau din prea

mult interes) comercial, dar și pentru că specificul unor observații, cum sunt cele care se defășoară pe durate mari de timp sau presupun un număr uriaș de voluntari, le face greu repetabile. Rezultatul este că parte din cunoașterea științifică se bazează pe cercetări lipsite de fiabilitate, care nu parametrizează corect sau complet câmpul observației. De asemenea, faptul că multe dintre cercetări sunt comerciale, având ca scop final vânzarea de medicamente, dispozitive, echipamente etc., face ca în unele cazuri să apară încălcări flagrante sau discrete ale deontologiei. Parte dintre aceste practici sunt denunțate de autori precum David Michaels sau Bruce Lipton, dar unele note de „zeitgeist” din cărțile sau conferințelor lor, alături de inerția mediului academic și teama de risc a acestuia, plasează asemenea demersuri mult în afara mainstreamului. În schimb, medicina alopată, homeopată, holistică ș.a., deși are o bază științifică precară, beneficiază de drept de practică, fără a fi restricționată și nici măcar controlată.

Etica pandemiilor. Individ și corpus social

Ideologii defensive, formate în zona New Age, aduc o respingere radicală a vieții moderne sau a unor elemente centrale ale acesteia. În special, vaccinurile au polarizat discuția publică în ultimele decenii, iar grupurile care au desfășurat campanii împotriva vaccinării au o compoziție mozaicată și ininteligibilă dacă faci abstracție de creuzetul New Age: ultraortodocși susținuți de structuri subterane din cadrul Bisericii Române, afișând o dorință de întoarcere spre ruralismul și simplitatea bisericilor primare, alături de grupări din ceea ce francezii numesc „bobos” – burghezi boemi –, fără nicio aderență religioasă sau adepți ai unei spiritualități naturiste cu elemente celtice și hinduse. Ei au format un front comun ale cărui acțiuni au avut un impact important asupra programului național de vaccinare. Conform sondajelor, această asociere a celor două extreme antitehnologice reunește 10-20% din populație. Totuși, în lipsa unei acțiuni coerente a statului, care să promoveze programul de vaccinare și să informeze asupra riscurilor epidemiologice, pe fondul acestor proteste și în contextul creșterii dezinteresului față de actul medical profilactic, programul național de imunizare tinde să fie afectat

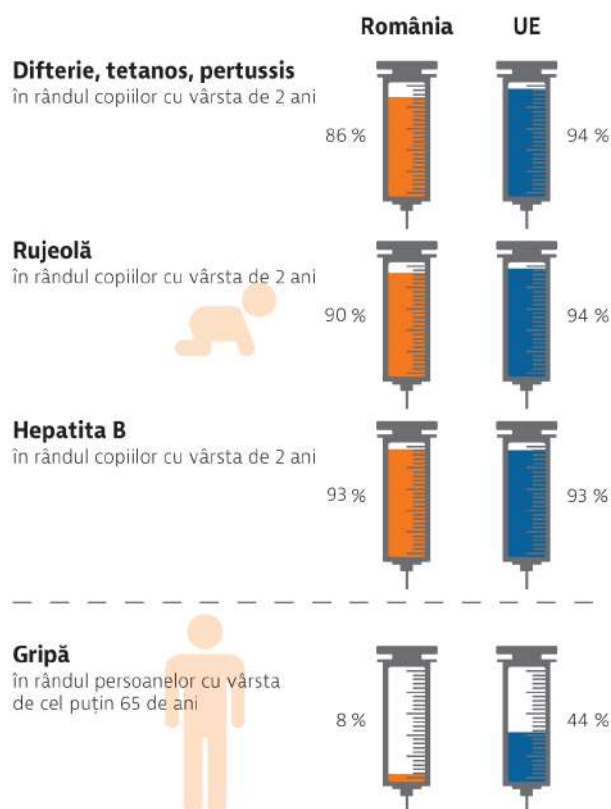
în proporție de 20-50%, limite care îi slăbesc sau îi ruinează utilitatea ca element de sănătate publică.

Dacă „bobos” își fondează atitudinea pe cercetări științifice contestate de OMS și comunitatea medicală, ale căror rezultate par a argumenta riscurile de sănătate provocate de vaccin, totuși acțiunea grupurilor din acest spectru nu contestă utilitatea reală a vaccinurilor. Acțiunea lor este strict individuală și se bazează pe ideea că imunitatea de grup se va obține prin faptul că ceilalți, în nume propriu sau ca părinți, vor participa, în suficientă proporție, la programul de vaccinare. Asocierea la care participă are drept unic scop crearea unui grup de presiune care să impună dreptul individual de a nu participa la vaccinare. În schimb, grupul ultraortodox este compus, în linii mari, din asociații membre ale Coaliției pentru Familie, promovând un luddism sui-generis, orientat contra vaccinurilor, pașapoartelor biometrice, „globalismului”, imigrației și emigrației, utilizării aditivilor alimentari și, mai nou, tehnologiei 5G. Parte dintre aceste teme (cele care privesc standardele de siguranță și sănătate) au legitimitatea unor dezbateri publice reale, însă ele sunt prezentate și popularizate prin fake-news și dezinformare, argumentate prin citate scoase din context și chiar date false. Întâmplător sau nu, un rezumat exotic al acestora a fost recent formulat, în manieră oficială, de biserica ortodoxă de rit vechi din Republica Moldova (subordonată bisericii moscovite). În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Română, aceasta susține programul de vaccinare, inclusiv printr-un acord (!) pe zece ani cu Ministerul Sănătății și printr-un șir de apeluri publice ale Patriarhiei. Totuși, fără a-și asuma în mod fățiș o poziție împotriva Legii imunizării, înalți prelați, precum mitropolitul Clujului, fac parte din asociații care constituie nucleul dur al mișcării. De asemenea, o anchetă din Viața Medicală, citată de Hotnews, a constatat că mesajul este popularizat printr-o serie de conferințe în biserici ortodoxe din Sibiu, Craiova, București, Suceava și Buzău. Chiar și în cazul Coronavirus, deși încă nu există vaccin, gruparea a început deja campania antivaccinare.

Dacă în ceea ce privește medicina generală și specializată etica pacientului poate lua orice nuanțe personale (fondate pe credințe, ideologii sau tipuri de cunoaștere), în joc fiind propria sănătate,

epidemiile reprezintă un caz special și au o etică specifică. În cazul unei epidemii, oamenii se pot îmbolnăvi și pot îmbolnăvi mai departe. Decizia personală de a nu te proteja, de a nu preveni contractarea și retransmiterea bolii afectează întreg corpul social. Sănătatea individuală, prețioasă sau nu pentru fiecare, în cazul epidemiilor este unul din miile sau milioanele de elemente care descriu amenințarea socială, politică și economică pe care o reprezintă bolile transmisibile. Astfel, deși un virus sau o bacterie îmbolnăvește om cu om, epidemiile sunt boli ale societății, iar tratamentul lor este, în primul rând, unul socio-politic. **(Nicu Ilie)**

Ratele de vaccinare

Notă: Datele se referă la a treia doză pentru difterie, tetanos, pertussis și hepatită B și la prima doză pentru rujeolă.
Sursa: Registrul de date al Observatorului Global de Sănătate, al OMS/ UNICEF, referitor la copii (datele se referă la anul 2018); Statisticile OCDE din 2019 în domeniul sănătății și Baza de date Eurostat pentru persoanele cu vârsta de cel puțin 65 de ani (datele se referă la anul 2018 sau la cel mai apropiat an).

Ratele de vaccinare în România și în UE.
Sursa: „Romania. Profilul Sănătății, 2019”, OECD-Comisia Europeană

Atitudinea românilor față de vaccinare

REMUS ȘTEFUREAC,
ADA CORNEA, ROXANA BRATU
(WWW.INS COP.RO)

In 2019, Inscop Research a realizat o cercetare privind atitudinea populației față de vaccinare¹, la comanda Societății Naționale de Medicina Familiei, în colaborare cu Facultatea de Sociologie și Asistență Socială (Universitatea din București) și Societatea Română de Microbiologie. Studiul dat publicității poate fi consultat accesând link-ul: <https://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2019/03/Sondaj-INS COP-selectie.pdf>

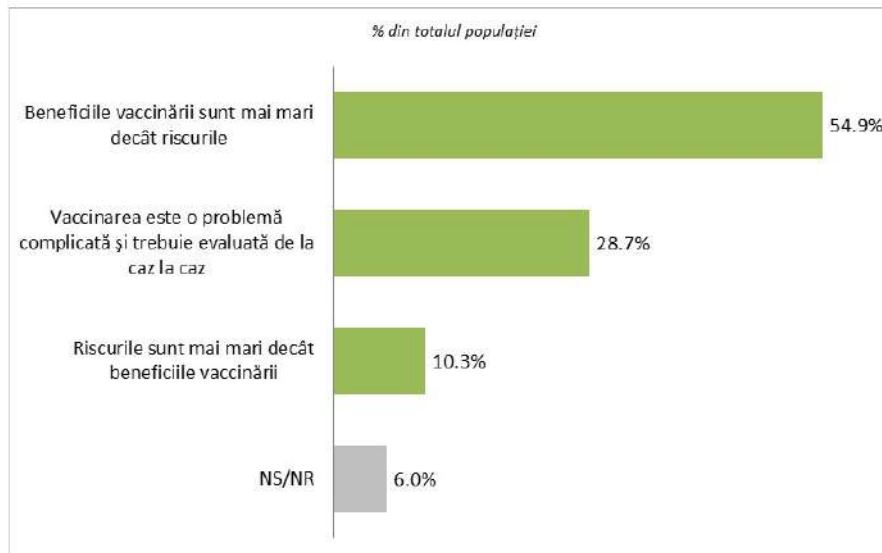
În contextul generat de epidemia de coronavirus, analiza datelor de atunci privind percepția românilor asupra vaccinării devine foarte relevantă. Cursa mondială pentru dezvoltarea unui vaccin împotriva COVID-19 subliniază importanța imunizării pentru protejarea populației, în general, și, totodată, aduce în discuție necesitatea

protejării anumitor categorii de risc împotriva bolilor pentru care sunt deja disponibile vaccinuri pentru a evita apariția unor focare.

Chiar dacă este de presupus că fricile colective determinate de pandemie și-au pus o amprentă puternică asupra percepției publice și că vor continua să modeleze atitudinea populației față de vaccinare, datele complexe din 2019 sunt un bun punct de plecare în evaluarea sprijinului populației față de programele de imunizare, în general.

¹ Sondajul de opinie la nivel național a fost realizat de INSCOP Research în perioada 21 ianuarie–11 februarie 2019 pe baza unui chestionar aplicat de operatorii de interviu la domiciliul respondenților. Studiul a fost comandat de către Societatea Națională de Medicina Familiei și proiectat cu sprijinul Facultății de Sociologie și Asistență Socială din cadrul Universității din București și al Societății Române de Microbiologie. Volumul eșantionului, de tip multi-stratificat probabilistic, a fost de 2115 persoane și este reprezentativ pentru populația României, neinstituționalizată, cu vârsta de 18 ani și peste 18 ani. Eroarea maximă admisă a datelor este de $\pm 2,1\%$, la un grad de încredere de 95%.

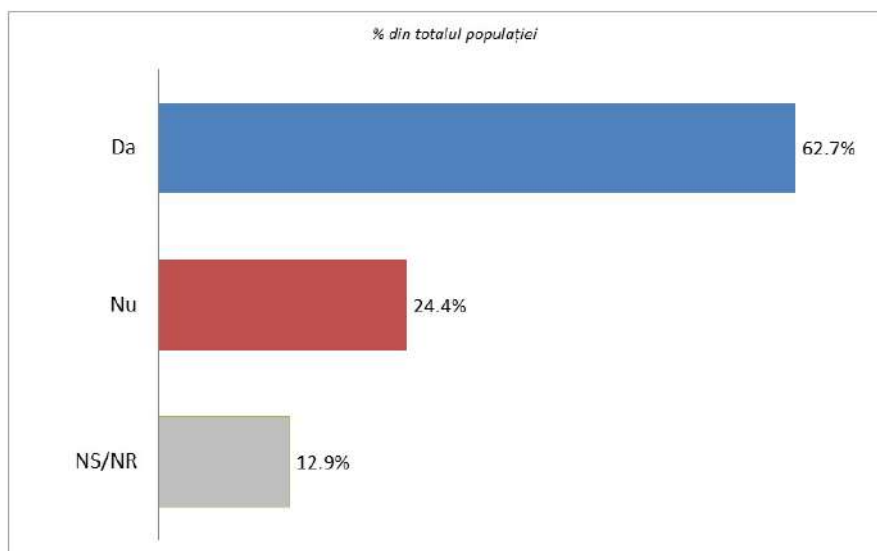
În opinia dvs...?

Sondajul, realizat în perioada ianuarie-februarie 2019, releva că majoritatea românilor era de acord cu necesitatea vaccinării. Astfel, 62,7% dintre români

erau de acord cu ideea vaccinării obligatorii în cazul copiilor, iar 81.1% dintre cei chestionați erau de părere că vaccinarea copiilor este necesară.

În multe țări dezvoltate, vaccinarea este obligatorie pentru ca un copil să fie primit la grădiniță sau școală? Dvs. personal sunteți de acord sau nu cu vaccinarea obligatorie în cazul copiilor?

În contextul în care, în multe țări dezvoltate, vaccinarea este obligatorie pentru ca un copil să fie primit la grădiniță sau școală, respondenții au fost întrebați dacă sunt de acord ca vaccinarea să fie obligatorie în acest caz și în România. 62.7% au răspuns afirmativ, în timp ce 24.4% și-au exprimat dezacordul. Procentul non-răspunsurilor a fost de 12.9%. Femeile, respondenții care aveau copii sub 18 ani, cei cu studii medii și locuitorii din rural erau de acord într-o proporție mai mare decât celelalte categorii că vaccinarea ar trebui să fie obligatorie.

Un procent foarte ridicat (81.1%) dintre cei chestionați era de părere că vaccinarea copiilor este necesară. Doar 8.1% alegeau varianta contrară, în timp ce 10.8% optau pentru „nu știu” sau „nu răspund”.

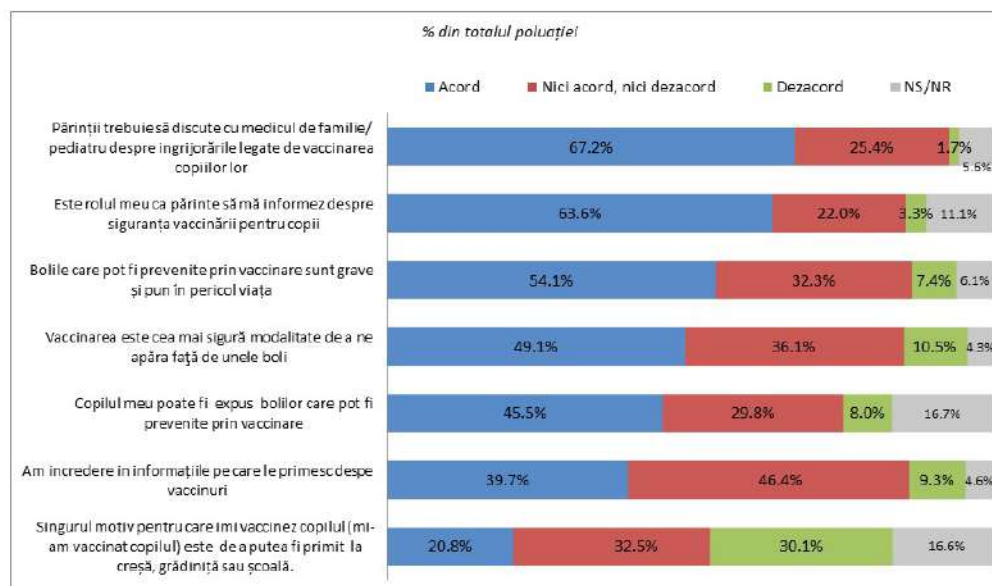
Aproximativ două treimi dintre respondenți declarau că și-au vaccinat copiii (sau, după caz, nepoții) conform Programului Național de Vaccinare. 4.3%

precizau că nu au făcut acest lucru, în timp ce 27.7% alegeau varianta „nu am copii/nepoți”. Rezidenții din mediul urban și cei cu studii primare declarau că și-au vaccinat copiii (sau, după caz, nepoții) conform Programului Național de Vaccinare în proporții mai reduse decât alte categorii. Datele indicau însă, la acel moment, existența unui segment semnificativ de populație care nu era pe deplin convins de beneficiile vaccinării, inclusiv ca urmare a miturilor și informațiilor eronate care circulau în societatea românească vis-à-vis de acest subiect. Puțin peste jumătate dintre români considerau că beneficiile vaccinării sunt mai mari decât riscurile.

Cât privește eficiența vaccinurilor în fața bolilor, peste jumătate dintre respondenți (54.1%) erau de acord cu afirmația „Bolile care pot fi prevenite prin vaccinare sunt grave și pun în pericol viața”, 32.2% erau nici în acord, nici în dezacord, în timp ce 7.4% își exprimau dezacordul.

www.insicop.ro

Vă voi citi o serie de afirmații despre vaccin și vaccinare. Vă rog să ne spuneți dacă sunteți sau nu de acord cu aceste afirmații:

9

Sondaj național – ianuarie-februarie 2019

Puțin sub 50% (49.1%) erau de părere că vaccinarea este cea mai sigură modalitate de a ne apăra față de unele boli. 36.1% erau nici în acord, nici în dezacord, în timp ce 10.5% și exprimau dezacordul față de afirmația

dată. Femeile, vârstnicii, locuitorii din Banat, Crișana, Maramureș erau de părere într-o proporție mai mare decât celelalte categorii că vaccinarea este cea mai sigură modalitate de a ne apăra față de unele boli.

45.5% dintre respondenți își exprimau acordul față de afirmația „Copilul meu poate fi expus bolilor care pot fi prevenite prin vaccinare”. Aproape 30% erau nici în acord, nici în dezacord cu afirmația, 8% în dezacord. În cazul acestei afirmații, procentul non-răspunsurilor era destul de ridicat, respectiv 16.7%.

O cincime dintre cei intervievați considerau că singurul motiv pentru vaccinarea copilului este accesul la creșă, grădiniță sau școală. 32.5% erau nici în acord, nici în dezacord, în timp ce 30.1% își exprimau dezacordul față de afirmația dată. În cazul acestei afirmații, procentul celor care nu știu sau nu răspund era destul de ridicat, respectiv 16.6%.

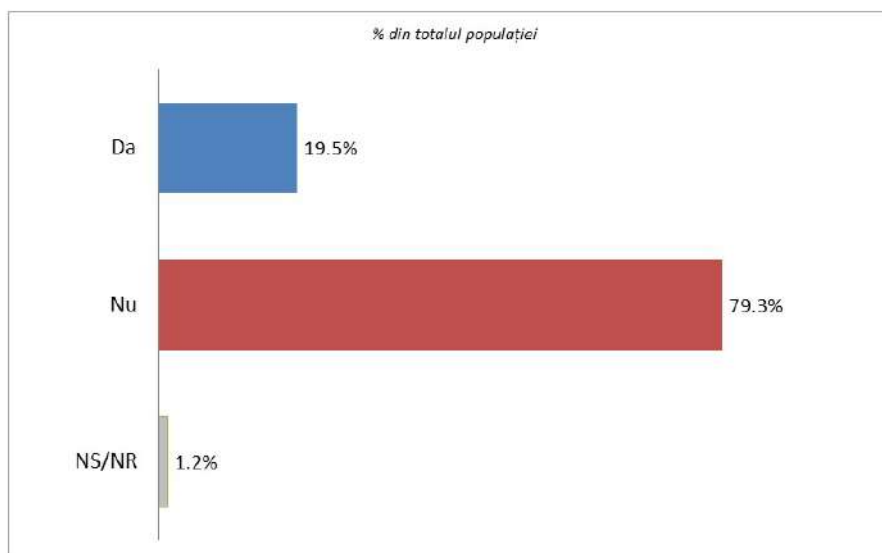
Doar 54.9% dintre respondenți erau de părere că beneficiile vaccinării sunt mai mari decât riscurile, 28.7% considerau că vaccinarea este o problemă complicată și trebuie evaluată de la caz la caz, 10.3% că riscurile sunt mai mari decât beneficiile

vaccinării. 6% alegeau varianta „nu știu” sau „nu răspund”. Femeile, respondenții cu vârsta cuprinsă între 35-49 de ani, cu educație medie, având copii sub 18 ani, rezidenții din rural și cei din Banat, Crișana și Maramureș considerau într-o măsură mai ridicată decât celelalte categorii că beneficiile vaccinării sunt mai mari decât riscurile.

Lipsa unor campanii de informare puternice privind vaccinarea și modul în care multitudinea miturilor privind acest subiect influența comportamentul rațional și percepțiile populației erau evidențiate în sondajul realizat de INSCOP Research. Iar în acest context informațional nu era de mirare că doar 19.5% dintre cei intervievați declarau că s-au vaccinat în 2018 sau în 2019 (anul cercetării) împotriva gripei sezoniere, în timp ce aproape 80% răspundeau negativ.

www.inscop.ro

Dvs. v-ați vaccinat anul trecut sau anul acesta împotriva gripei sezoniere?

Rugați să-și exprime acordul cu privire la o serie de afirmații despre informarea pe tema vaccinelor, puțin peste două treimi (67.2%) dintre respondenți erau de părere că părinții trebuie să discute cu

medicul de familie sau cu medicul pediatru despre îngrijorările legate de vaccinarea copiilor lor. 63.6% apreciau că este rolul părintelui să se informeze despre siguranța vaccinării pentru copii. Locuitorii din

Banat, Crișana, Maramureș considerau într-o proporție mai ridicată decât cei din alte regiuni că părinții trebuie să discute cu medicul de familie sau cel pediatru despre îngrijorările legate de vaccinarea copiilor.

Doar 39.7% își exprimau acordul față de afirmația „Am încredere în informațiile pe care le primesc despre vaccinuri”. 46.4% erau nici în acord, nici în dezacord cu afirmația, un bazin de populație sceptică imens care confirmă nevoia unor campanii de informare și educare pe acest subiect. 9.3% erau în dezacord, adică nu aveau încredere în informațiile primite pe această temă. Femeile și locuitorii din Banat, Crișana, Maramureș erau mai încrezători în informațiile primite despre vaccinare decât celelalte categorii.

Din totalul persoanelor care declarau că s-au vaccinat antigripal – reprezentând 19.5% din totalul populației intervievate –, 42.1% declarau că s-au vaccinat pentru că e bine să te vaccinezi împotriva gripei, 39.7% declarau că s-au vaccinat în trecut și vaccinul a fost eficient, 15.7% că au obiceiul să se vaccineze în sezonul de toamnă/iarnă și 2.2% indicau alt motiv. Respondenții cu un nivel de educație ridicat și locuitorii din rural considerau într-o proporție mai mare

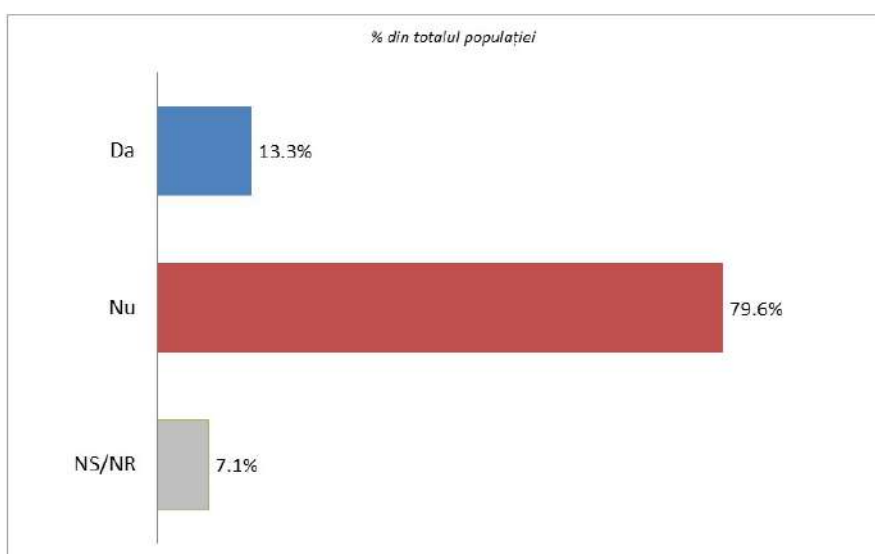
decât restul categoriilor că este bine să te vaccinezi împotriva gripei. Un procent mai ridicat dintre rezidenții din Banat, Crișana, Maramureș declară că s-au vaccinat în trecut și că vaccinul a fost eficient.

Din totalul persoanelor care nu s-au vaccinat – reprezentând 79,3% din totalul populației – 31.3% declară că s-au imunizat altfel, 16% că nu au avut timp și 15.3% că le-a fost teamă. 12.3% dintre cei chestionați considerau că vaccinarea nu este eficientă, 9.9% nu erau de acord cu vaccinarea și 6.2% declarau că nu au găsit vaccinul. 3.5% alegeau alt motiv, în timp ce 5.4% optau pentru „nu știu” sau „nu răspund”. Bărbații, respondenții cu studii primare și locuitorii din Bucovina și Moldova declarau că nu sunt de acord cu vaccinarea într-o proporție mai mare decât celelalte categorii. Invocau teama de vaccinare mai mult femeile și persoanele cu studii superioare.

Așadar, la începutul anului 2019, majoritatea românilor erau de acord cu vaccinarea, procentul concetățenilor noștri care refuzau vaccinul și vaccinarea fiind foarte mic. Sondajul INSCOP Research pune totuși în evidență și o atitudine ambivalentă neclară a unei părți a populației față de vaccinuri și vaccinare.

www.inscop.ro

Dvs. cunoașteți pe cineva care nu și-a vaccinat copiii din motive religioase, culturale, filozofice?

Din păcate însă, în locul unor campanii care să popularizeze suplimentar beneficiile vaccinării, România, la fel ca și restul lumii, a fost pusă în fața unei crize sanitare nemaîntâlnite în perioada contemporană. Chiar dacă ne lipsesc la acest moment datele sociologice, este de presupus că miile de morți și zecile de mii de îmbolnăviri, precum și efectele devastatoare pe care eforturile de stăvilire a epidemiei le-au avut asupra economiei au crescut receptivitatea populației față de ideea că vaccinarea este benefică. La fel de plauzibil este însă că grupurile reacționare care resping vaccinarea se vor mobiliza suplimentar, protestele pe care le vedem deja în multe capitale ale lumii împotriva măsurilor de izolare socială fiind doar un corolar al acestui posibil fenomen viitor.

Aceasta nu înseamnă însă că eforturile autorităților pentru popularizarea beneficiilor vaccinării ar trebui reduse, ci dimpotrivă. Ne găsim în momentul cel mai propice pentru a convinge inclusiv pe cei mai sceptici membri ai societății că vaccinarea este instrumentul cel mai util în controlul răspândirii unor boli care altminteri pot avea efecte devastatoare pentru sănătatea publică, pentru economie, pentru raportul optim dintre libertate și securitate și, în final pentru modul în care va arăta societatea și modul nostru de viață în general.

În situații de pandemie, vaccinarea este cea mai eficientă armă pe care o putem dezvolta în fața răspândirii bolilor fizice, dar și a bolilor sociale precum fricile colective care paralizează, adesea pot să destrame țesutul social. ■

*Ne găsim în momentul
cel mai propice pentru
a convinge inclusiv
pe cei mai sceptici
membri ai societății
că vaccinarea este
instrumentul cel
mai util în controlul
răspândirii unor
boli care altminteri
pot avea efecte
devastatoare pentru
sănătatea publică,
pentru economie,
pentru raportul
optim dintre libertate
și securitate...*

Despre relația medic-pacient

ANA-CARMEN REBEDEA

Pentru a încerca să clarificăm raporturile între medic și pacient trebuie, în primul rând, să răspundem la următoarea întrebare: este medicina o carieră umanistă, care se sprijină pe știință, sau o carieră științifică, care se sprijină pe umanism?

Inainte de fragmentarea profesiei în mai multe specializări sau chiar supra-specializări și scăderea consecutivă a importanței medicinei primare, interacțiunea medicului cu pacienții era alta. Medicul putea să își cunoască îndeaproape fiecare pacient, să aibă cu el o relație îndelungată, să îi cunoască familia, rolul în comunitate, caracteristicile psiho-sociale, întreg parcursul medical (care include atât evenimente nefaste ca boala, cât și nașterile, controalele periodice fără consecințe). Acest fapt avea consecințe importante nu numai în ceea ce privește interacțiunea între medic și pacient, ci, inclusiv,

asupra deciziilor terapeutice propuse. Desigur, există și alți factori, în afara unei modificări de paradigmă culturală și socială, care făceau importantă crearea unei alianțe terapeutice solide. Printre ele se numără existența unei tehnologii medicale mai puțin avansate, care creștea considerabil importanța unei bune deciptări a semnelor și simptomelor.

Pentru o mare parte din medicina modernă, boala este un element exterior bolnavului, existența unei continuități organice de tipul bolnav-boală fiind izolată în cadrul unor orientări specifice de tipul psihanalizei sau psiho-somaticii. De cele mai multe ori, atunci când se limitează la a înțelege boala ca pe un proces fundamental mecanic, individul atins de ea devine ne semnificativ pentru înțelegerea mecanismelor patologice. Adeseori colaborarea bolnavului se reduce la obligația de a urma tratamentul prescris. Această abordare este comună și are unele avantaje pentru pacient. Medicul este cel care deține expertiza. Într-un moment în care medicina ajunge la un grad de dezvoltare științifică și tehnică prin care devine opacă unui neinițiat, este de înțeles ca unui proces patologic dificil sau aproape imposibil de înțeles să îi corespundă un tratament cu același caracteristici. În fond, „medicul

știe cel mai bine” este una dintre prezumpțiile care stau la baza jurământului hipocratic.

Mecanismul explicat mai sus corespunde unei abordări paternaliste care supraviețuiește încă în multe dintre interacțiunile medic-pacient, însă nu reprezintă singura abordare. Pentru medic, boala este adesea, dar nu întotdeauna, considerată exterioară bolnavului. Pentru pacient, în schimb, boala este o stare specifică profund neliniștitoare, complicată și exacerbată de stres și confuzie, căci pentru individ corpul este în același timp un semn al sinelui, cât și cel în jurul căruia el își construiește imaginea despre sine. Dinspre corp, el primește mesaje imprecise din care reface semnale despre starea lui de bine sau rău și, nu în ultimul rând, despre identitatea sa. Între cele două capete ale acestui lanț există o puternică relație de interdependență, voința fiind cea care modulează percepția internă. Corpul este „instanță imaginară, loc de reconceptualizare continuă, obiect supus credințelor profunde, al metamorfozelor interioare, al presupunerilor”⁶. Așadar, deși boala este definită ca o anormalitate a unui organ sau a unui sistem de organe, conținutul fundamental al bolii este strâns legat de suferința subiectivă a bolnavului.

În momentul în care boala se instalează, realitatea corporală devine de nerecunoscut. Boala spulberă lumea familiară și identitatea. În acest moment de nesiguranță și de neajutorare, bolnavul se vede obligat să apeleze la cunoștințele și abilitățile altuia pentru a traversa momentul de criză, îi cere lui să își îndrepte atenția, să perceapă și să interpreteze semnalele interne.

În cadrul acestei paradigme, medicul devine, în același timp, atât un translator, cât și un ghid al bolii. Totuși, în cadrul acestei relații, pacientul trebuie să respecte atât expertiza tehnică a medicului, cât și capacitatea lui de a integra personalitatea și imaginea despre sine în interpretarea semnelor și simptomelor, alegerea unui tratament și determinarea unui prognostic. Medicul este cel care se află în poziția dominantă, căci el cunoaște simultan atât pacientul, cât și procesul patologic în întreaga lui complexitate științifică.

Medicul este cel care se află în poziția dominantă, căci el cunoaște simultan atât pacientul, cât și procesul patologic în întreaga lui complexitate științifică. În același timp, pentru a avea acces la experiența subiectivă a bolnavului, este necesar ca medicul să înțeleagă ce înseamnă a fi pacient.

În același timp, pentru a avea acces la experiența subiectivă a bolnavului, este necesar ca medicul să înțeleagă ce înseamnă a fi pacient. Pentru a ajunge

Medicul este dator să se antreneze continuu pentru întâlnirea cu celălalt. Astfel, el nu devine doar un expert științific sau tehnic, ci își însușește treptat o serie de abilități interumane asociate profesiei.

În acest punct, el trebuie nu numai să culeagă informații despre bolnav, ci mai mult decât atât, să învețe de la bolnav. Această experiență poate în continuare să eșueze, căci experiența corpului este una profund subiectivă, iar boala reprezintă o adevărată dramă a corpului, una care nu este perfect inteligibilă nici măcar pentru cel care o trăiește. Dar

atunci când medicul se apleacă asupra suferinței, viața lui profesională se îmbogățește cu experiențe umane la care altfel ar fi avut cu greu acces. Cei doi devin aliați în lupta cu boala. Medicul nu se rezumă la a oferi un diagnostic, un prognostic și o serie de opțiuni terapeutice, ci își asumă până la capăt rolul de ghid, de sfătuitor înțelept și chiar de mentor pe parcursul traversării acestui moment dificil.

Această abordare implică, din partea medicului, un grad sporit de responsabilitate. Chiar având cele mai bune intenții, el nu este ferit de raționamente defectuoase, dar mai ales de hybris, care îl poate conduce la a uita că în alegerea unui tratament trebuie să se întâlnească cu celălalt. Ideal, el se pregătește pentru această întâlnire lăsându-și în urmă propria ideologie, prejudecățile, chiar filosofia de viață. La fel cum pregătirea tehnică a medicului se continuă întreaga viață, medicul este dator să se antreneze continuu pentru întâlnirea cu celălalt. Astfel, el nu devine doar un expert științific sau tehnic, ci își însușește treptat o serie de abilități interumane asociate profesiei.

În relația cu pacienții, medicul se confruntă cu o serie de dileme etice. Dintre cele mai cunoscute se pot aminti avortul, eutanasia, testarea și îmbunătățirea genetică. Dar dacă am considera că toate deciziile medicale, indiferent cât de minore în aparență, constituie de fapt dileme etice?ⁱⁱ Aspectele științifice și tehnice implicate în luarea unei decizii medicale sunt atât de complexe încât nu este rezonabil de așteptat ca un pacient să le poată cuprinde din momentul prezentării la medic până în cel în care este obligat de circumstanțele bolii sale să ia o decizie terapeutică. În același timp, este imposibil ca medicul să cunoască suficient de bine circumstanțele de viață, dar mai ales valorile și preferințele pacientului astfel încât să fie capabil să îl consilieze mulțumitor în luarea unei decizii medicale. Astfel, de fiecare dată când interacționează cu pacientul, medicul se află în fața unei dileme etice: în ce fel trebuie livrată informația astfel încât să respecte valorile pacientului? Ce recomandări trebuie făcute astfel încât el să poată obține cele mai bune rezultatele terapeutice cu cel mai mic cost? Fiecare decizie medicală care implică modificarea percepției despre sine, a stilului de viață sau traversarea unui

moment dificil cum este o intervenție chirurgicală reprezintă o decizie etică. De asemenea, trebuie luat în considerare faptul că medicul suferă o serie de deformări profesionale. El va fi predispus să valorizeze excesiv elemente ale vieții legate de prezervarea sau îmbunătățirea stării de sănătate în detrimentul celor legate de satisfacția de viață, eventual chiar să supraevalueze importanța sau impactul propriei specializări în detrimentul alteia.

Un posibil răspuns a fost oferit deja: medicul trebuie să se străduiască continuu să își cunoască cât mai bine pacientul. Un al doilea răspuns posibil plasează responsabilitatea la celălalt pol: pacientul va face alegerile exclusiv în funcție de propriile credințe și valori. În ipostazele ei extreme, acest tip de practică medicală își propune inclusiv să modifice vocabularul. Un exemplu ilustrativ în acest sens este chiar termenul „pacient”. Provenit din latinescul „paciens”, ce exprima pasivitate și suferință, termenul este considerat nepotrivit pentru cineva care încearcă să își recâștige autonomia, să devină singurul responsabil pentru destinul său medicalⁱⁱⁱ. Ideea fundamentală a acestui tip de medicină este că cea mai bună decizie medicală nu este întotdeauna cea mai bine fundamentată științific, ci cea care i se potrivește cel mai bine beneficiarului.

Un factor care modifică fundamental relația dintre medic și pacient sunt costurile de îngrijire. Într-o lume în care avansurile tehnologice și farmacologice în medicină sunt impresionate, costurile implicate în îngrijirea bolnavilor cresc proporțional. Pentru a putea folosi cât mai eficient aceste resurse limitate, medicina ia în calcul optimizarea tratamentului pentru un număr cât mai mare de bolnavi, chiar cu prețul dezavantajării unor pacienți la nivel individual. Tratamentul propus de ghiduri este cel care, utilizând cele mai puține resurse, poate prelungi cât mai multe vieți. Eficiența lui se măsoară calculând „binele” realizat per unitatea de investiție^{iv}. Aici intră în joc experții în sănătate publică, calculele de tip cost-eficiență, campaniile obligatorii de screening, administrarea de vaccinuri. În aceste cazuri supravegherea fiecărui corp este secundară, aceste decizii medicale bazându-se pe calcularea unor probabilități de apariție a unor boli în cadrul unei populații. Evident, toate acestea reprezintă metode valabile, care și-au dovedit eficiența

Provenit din latinescul „paciens”, ce exprima pasivitate și suferință, termenul este considerat nepotrivit pentru cineva care încearcă să își recâștige autonomia, să devină singurul responsabil pentru destinul său medical.

în scăderea mortalității și a morbidității, însă este de asemenea adevărat că uneori există indivizi care, emoțional sau cognitiv, nu reușesc să își alinieze mijloacele de păstrare a sănătății cu cele propuse de medicină. Din acest decalaj rezultă o relație medic-pacient vulnerabilă, poate chiar compromisă.

În continuare vor exista, în paralel, diferite tipuri de a practica medicina. Arareori un medic va putea practica în extrema paternalistă sau în extrema în care autonomia pacientului este deplină.

Cea de a doua consecință a acestui tip de abordare este aceea că, încercând să echilibreze binele individual și binele comunitar, medicul descoperă că fiecare decizie medicală devine încă și mai încărcată moral. Dezideratul unei astfel de abordări

este însă echitatea. Jurământul hipocratic este fundamental egoist, considerând că nu există decât un singur pacient și un singur medic, iar rolul medicului este de a urmări, indiferent de consecințe, binele respectivului pacient. Însă într-un sistem medical la fel de complex ca cel din zilele noastre, considerentele de ordin social nu pot fi lăsate deoparte. Provocarea pe care o are de înfruntat medicul este de a pune în balanță individualismul jurământului hipocratic cu binele comunitar.

O posibilă soluție la această dilemă este poziționarea medicului în rolul de avocat al pacientului. El va trebui să militeze pentru binele propriului pacient în sensul înțeles de jurământul hipocratic, iar binele comunitar va fi la rândul lui protejat de alte persoane care își vor asuma acest rol (reprezențați administrativi ai spitalului sau ai asigurărilor de sănătate). Astfel s-ar putea sigura un echilibru mulțumitor între cele două deziderate^v.

Așadar, în continuare vor exista, în paralel, diferite tipuri de a practica medicina. Arareori un medic va putea practica în extrema paternalistă sau în extrema în care autonomia pacientului este deplină. De asemenea, medicul este astăzi confruntat cu restricții importante legate de costurile de îngrijire acceptate de casele de asigurări sau de disponibilitatea financiară a pacientului. Există, de fapt, atâtea feluri de a practica medicina și a de construi o relație medic-pacient câte sisteme de valori și credințe există, iar întâlnirea dintre cei doi, medic și pacient, va produce de fiecare dată alte rezultate.

Pe măsură ce medicina avansează, relația dintre medic și pacient este într-o continuă schimbare și trebuie să răspundă unor noi provocări, dar se află în continuare în centrul practicii medicale. Prin intermediul chestionarelor de satisfacție a pacienților se culeg, inclusiv în România, date statistice relevante. În țări ca Statele Unite ale Americii, sunt folosite noi unelte și tehnologii. Printre ele se numără „Patients over Paperwork”, care încurajează concentrarea atenției medicului asupra pacientului sau HCD – Human-Centered-Design, un program creat cu scopul de a înțelege mai bine nevoile pacienților și de a crea un sistem

care reduce obstacolele pe care le întâmpină în momentul în care necesită asistență medicală. Alte instituții non-guvernamentale ca PCORI (The Patient-Centered Outcomes Research Institute) finanțează studii care compară opțiuni medicale pentru a înțelege mai bine ce plan de tratament este potrivit pentru fiecare tip de pacient^{vi}. ■

Note:

- i. Georges Vigarello, *Le sentiment de soi. Histoire de la perception du corps XVIe-XXe siècle*, Éditions du Seuil, Paris, p. 141.
- ii. Ideea este dezvoltată de Robert M. Veatch în *Patient, Heal Thyself*, Oxford University Press, New York, 2009.
- iii. Robert M. Veatch, *Patient, Heal Thyself*, Oxford University Press, New York, 2009, p. 15.
- iv. *Ibidem*, p. 166.
- v. *Ibidem*, p. 58.
- vi. Jean Moody-William, *A Journey Towards Patient-Centered Healthcare Quality. Patients, Families and Caregivers, Voices of Transformation*, Springer, 2020, p. 11.

Bibliografie

Robert M. Veatch, *Patient, Heal Thyself*, Oxford University Press, New York, 2009.

Jean Moody-William, *A Journey Towards Patient-Centered Healthcare Quality. Patients, Families and Caregivers, Voices of Transformation*, Springer, 2020.

Laurence A. Savett, M.D, *The Human Side of Medicine: Learning What It's Like to Be a Patient and What It's Like to be a Physician*, Auburn House, Westport, Connecticut, 2002.

Există, de fapt, atâtea feluri de a practica medicina și a de construi o relație medic-pacient câte sisteme de valori și credințe există, iar întâlnirea dintre cei doi, medic și pacient, va produce de fiecare dată alte rezultate.

Ana-Carmen Rebedea este absolventă a Facultății de Litere și medic rezident în Medicina Fizică și de Reabilitare la Spitalul „Bagdasar-Arseni” din București.

Analiza care nu are o poveste nu capătă diagnostic...

OTILIA ȚIGĂNAȘ

Că această pandemie va schimba multe pe planetă, mi-e clar. În primul rând, modificări de ecosisteme. Spălatul permanent – până la sterilizare – al mâinilor unei planete întregi, iar asta cu lunile, îl va ocoli pe noul Coronavirus, da, va modifica radical și mecanismele de autoapărare ale corpurilor umane. Va modifica patologia funcțională digestivă. Microbiota. Va deruta bolile de piele, bolile din sfera ORL, bolile ochilor și conjunctivei... Va declanșa tulburări de psihic somatizate, a căror identificare și definire va dura, probabil, mai mult decât va dura găsirea unui vaccin. Asta la nivel planetar.

La nivel național va modifica – atât formal cât și principial –, raportul unităților medicale mici (CMI-uri, SRL-uri) cu DSPii. Sunt convinsă. Probabil, raportul se va apropia, ca-n alte țări europene, mult mai mult de parteneriat contractual decât, ca-n forma „pre-pandemică”, raportul șef-subaltern. Mult mai spre îndrumare, decât, exclusiv, spre control și amenzi. Mult mai

spre „hai să găsim împreună soluții adaptate micile entități juridice”, decât clasicul „hai să-ți iau din nou banii, că băscuța-i pe urechea dreaptă”. Da’ și banii luați, numai după ce i-ai tras nemernicului de doctor o palmă peste ceafă, atât cât să-i muți băscuța pe dreapta, ca să devină amendabilă, conform „legislației în vigoare”. Sunt convinsă că, pe vreme de „pace”, asta nu va mai reveni, iar structurile care îndrumă, controlează și finanțează medici ne vor deveni cu adevărat parteneri. Cum se va modifica raportul acesta cu spitalele nu pot prezice, o dată fiindcă nu am experiența personală a muncii în spital, a doua că spitalul nu-i un om în carne și oase ca micile CMI-uri, ci ceva abstract. Un hău fără nume și formă limpede. Pandemia va reazeza pe paliere NEpăguboase forța curentului antivaccinal românesc. Și de asta sunt convinsă.

Va modifica, dacă nu chiar din temelii, măcar la etajul subtil, antipatia organică a bolnavului român față de medicul român. Antipatie menținută, zic eu, doar o treime de atitudinea medicului. Și restul de două treimi de greșelile politice făcute cu deceniile & apetența presei pentru știri bombă, cu actori – „medici porci”. Un „medic porc” linșat mediatic, fără să se apere, fără dosarul complet al faptei, fără prezumția nevinovăției, vinde mai bine chiar și decât o Angelina Jolie gravidă cu cvintupli!

Va repune în ierarhia importanței timpul, atenția și aplecarea medicului asupra poveștii rostite a pacientului, ca instrument în diagnostic mult, mult mai important decât un RMN, CT sau „toate analizele” făcute impersonal, fără context, ilogic

și inutil. Revenire la matcă. De ce? Fiindcă actuala izolare socială ne obligă acum, pe toți, la această soluție. Pe voi, bolnavii, să ne povestiți pe larg, pe noi medicii să vă ascultăm atent și să tragem, doar din această ascultare, concluzii corecte.

Timpul recent pandemic, care m-a determinat să le răspund on-line oamenilor bolnavi pe care nu-i cunosc real (le-am răspuns aplicat, știind că nu prea au acum o altă soluție imediată decât să întrebe în scris), a făcut să închei, pe bune, trei rebusuri de patologie veche doar fiindcă mi-am alocat răbdare și timp ca să iau poveștile cap-coadă și să ascult toate detaliile. Iar diagnosticul a țâșnit singur. Îl găseai ușor, dacă îți alocai, ca medic, timp, logică și atenție pentru povestea bolnavului, în defavoarea capcanei „tuturor analizelor” sau pluriconsulturilor de specialitate, făcute mecanic, în tăcere. Dacă ordonai, cu pixu-n mână, o epopee dezlânată, generos stropită cu anxietatea interlocuroului, dar care totuși are un fir roșu! Dacă îți faci timp să-l cauți.

(Rebusurile mele au fost – unul, tiroidă neinvestigată, altul, nevralgie postherpetică plimbată repetat la cardiologi, altul, administrare lungă și inutilă de Omez.) Mi-am amintit celebra frază „mâna care nu spune o poveste nu primește pomană.” Reformulez. Analiza care nu are în spate poveste și creier de medic nu primește diagnostic. Sau... mai rău. Primește unul greșit. Pierde timp și fonduri.

Pandemia va rebrendui raportul bolnavului cu instituția „medic de familie”. Iar intrarea pacientului în cabinetul medicului de familie se va transforma, sper, din „am venit să-mi fac toate analizele”/„am venit să-mi dați trimitere la cardiolog, internist și ORL-ist” în „Domn’ doctor, închide naibii calculatorul ăla, oprește sonorul mobilului, privește-mă în ochi și ascultă atent problema mea! Ia-ți o coală albă A4 și un pix și fă-ți o schemă a ființei mele. Știu sigur că, dacă mă ascuți atent, ai să-i dai de capăt. Spre binele meu. Nu mă trimite direct la toate analizele. În general, nu mă trimite din prag nicăieri! Ceartă-mă dacă-ți deschid ușa doar cu solicitări de trimiteri, cum o făceam înainte de SARS Cov-2. Rumeagă dumneata, înainte, problema! Fix cum ai rumeagat-o și pe durata pandemiei. Și, Doamne, cât bine mi-ai făcut că nu m-ai plimbat și nu te-ai spălat pe mâini, aruncându-mă la altul de negăsit. Și că ți-ai asumat!”.

***„Domn’ doctor,
închide naibii
calculatorul ăla,
oprește sonorul
mobilului,
privește-mă în ochi
și ascultă atent
problema mea! Ia-ți
o coală albă A4 și un
pix și fă-ți o schemă
a ființei mele. Știu
sigur că, dacă mă
ascuți atent, ai
să-i dai de capăt.***

Otilia Țigănaș este medic de medicina familiei în comuna Hășmaș din județul Arad. Este blogger și autoare a volumelor „Femeia cu 7 pălării” (proză scurtă) și „Poezii vâdate de fisc” (versuri).

Mesaj de pace către medici

IOAN-AUREL POP

Demult, în copilărie, credeam că medicii – din moment ce pot să vindece toate bolile – sunt nemuritori și am rămas foarte dezamăgit când am aflat că nu sunt. Apoi, însă, când am început să pricep mai bine lumea, am rămas impresionat de judecata unei femei de la țară, trecută prin viață și care îi povestea mamei mele, în prezența mea, cum și de ce se pregătește de moarte: „Mi le rânduiesc pe toate, draga lelei, pentru că doctorul mi-a dat de înțeles că nu mai am nădejde să rămân pe lumea asta”. Mama s-a mirat, iar femeia a continuat: „M-am dus la doctor, m-o operat, nu mă simt rău, dar n-o vrut să ia de la mine coșarca cu oiaga (sticla) de vinars, cu ouăle, cu piciorul de porc și plicul, dat de copii, cu vreo câteva sute în el. Dacă n-o vrut, îi semn rău, înseamnă că mă duc și nu mai este nimic de făcut”. Cu alte cuvinte, facerea de bine se răsplătește, în concepția populară, printr-un fel de ofrandă, ca pe vremea zeilor de demult și, dacă ofranda nu este primită, atunci augurii nu sunt buni. Așa credeau popoarele vechi, arhaice, de dinainte de Hristos, dar și de după.

Veți spune că lumea s-a schimbat și modernizat demult și că niciun român nu mai gândește așa. Nu știu, însă, dacă rămășițe ale acestei gândiri mitice, de

pe vremea când zeii și eroii umblau pe pământ, nu ne marchează și pe noi. Episodul îmi amintește de un altul, povestit de un mare și îndrăgit actor român, care a luat odată în mașina sa, pe un drum de țară, o femeie bătrână, îmbrăcată în negru, care făcea cu mâna. Femeia s-a mirat de bunăvoința omului și, întrebata de ce se miră, ar fi răspuns: „Domnule dragă, dumneata ești bun că m-ai luat, dar lumea de azi îi așa de rea, încât mă mir că se mai face ziuă!”. Cu alte cuvinte, pentru păcatele noastre cele multe și mari, ar trebui să fim aruncați de Dumnezeu în întuneric. Este în zisele acestor femei amărâte și fără carte o anumită înțelepciune ancestrală, pe care noi, rașionali și deșteptii de azi, tindem s-o respingem.

Am auzit recent la televizor că oamenii politici ne sfătuiesc să-i prețuim pe medici, care sunt eroii zilei, fiindcă se sacrifică pentru noi. Prima pildă evocată aici, în simplitatea ei, face din doctor un demiurg, un zeu sau un erou, fără să spună direct acest lucru. Doctorul – vrea să spună femeia – are har de la Dumnezeu, pentru că știe ce e viața și cât durează ea pe acest pământ. Dacă doctorul nu primește mulțumita omului, înseamnă că acesta, omul amărât și bolnav, se duce spre altă lume. Această gândire mitică și, pentru unii, primitivă, creștină în esența ei, e plină, însă, de eresuri, de descântece, de rugăciuni, aspre și duioase în același timp, de smerenie și de semeție, de voci abia simțite, de semne și semnale, de simboluri vechi. Noi nu mai credem în așa ceva, pentru că suntem – nu-i așa! – oameni ai mileniului al treilea, cu telefonul mobil

mereu în mână și cu nelipsitul laptop în geantă ori în rucsac, cu democrația în degetul cel mic și cu dorința de dreptate absolută. Că ne uităm, însă, la zodii, că blestemăm pisica neagră, că aruncăm mizerii pe jos și că ne gândim numai la confortul personal, uitând de aproapele nostru, nu contează. Noi vrem dreptatea absolută! Este natural ca, într-o societate civilizată, cei care încalcă legea să fie judecați și, la nevoie, pedepsiți. Toți oamenii sunt supuși păcatului și greșelii, iar greșeala poate să fie, câteodată, penală. Medicii sunt și ei oameni și, prin urmare, pot să greșească. Dar dreptatea nu o putem face fiecare dintre noi, ci doar organele de justiție, iar dreptatea absolută o poate face doar Dumnezeu.

Așa, am ajuns să blamăm vaccinurile, că doar suntem atoateștiutori. Copiii noștri sunt sfinți și nu vrem să-i otrăvim cu seruri! Dar, oare, cohortele întregi de medici care au muncit pe brânci ca să facă acele vaccinuri și care s-au sacrificat, unii, pe sine înșiși, transformându-se în cobai, vor fi fost proaste și înapoiate? Oare protestarii improvizați de azi știu câte sute de milioane de oameni au murit, la vârsta copilăriei mai ales, dar nu numai, de boli cu nume exotice, precum ciumă, holeră, lepră, tifos etc.? Oare știu ei câte sute de milioane de oameni au fost apoi salvate de la moarte sigură, prin vaccinurile contra poliomielitei, rujeolei, rubeolei, scarlatinei, oreionului etc., etc.? Toate aceste boli ne ocolesc azi datorită medicilor.

Îi blamăm pe medici și pentru că mai greșesc, pentru că nu le reușesc toate operațiile, pentru că vorbesc tare și energic, pentru că ne dau ordine despre cum să ne purtăm ca să nu murim, pentru că iau peste rând câte un bolnav socotit preferențial, pentru că primesc câte un cadou (pardon, mită), pentru că nu vin la moment să ne salveze când ne merge rău, pentru că nu-l iau pe copilul nostru, peste rând, că doar numai viața lui contează, pentru că nu chivernisesc bine banii spitalelor sau ai casei de sănătate, pentru că nu ne răspund la telefon în miez de noapte ori la 3 dimineața, pentru că au salarii prea mari, pentru că pleacă pe capete peste hotare, ca să le meargă mai bine și pentru câte alte păcate capitale! Ba, unii dintre noi îi chiar lovim fizic și îi înjosim, îi înjurăm și le dăm lecții de specialitate, îi calomniem și îi mințim. Ce am obținut din toate

***Am ajuns să blamăm
vaccinurile, că doar
suntem atoateștiutori.
Copiii noștri sunt sfinți
și nu vrem să-i otrăvim
cu seruri! Dar, oare,
cohortele întregi de
medici care au muncit
pe brânci ca să facă
acele vaccinuri și
care s-au sacrificat,
unii, pe sine înșiși,
transformându-se
în cobai, vor fi fost
proaste și înapoiate?***

acestea? Mai întâi, am distrus Institutul de Seruri și Vaccinuri „Dr. I. Cantacuzino” din București, iar acum cumpărăm vaccinuri, cu bani grei, din străinătate. Pe vremuri, cumpărau străinii de la noi, fiindcă astăzi nu se poate trăi fără vaccinuri. Apoi, am semănat,

***Am semănat, cu
grijă și cu metodă,
o neîncredere
generalizată în
sistemul medical
românesc, de la
ponegrirea lui
fără istov până la
exemplul personal
de a ne fi tratat la
Viena, la Berlin, în
Turcia ori la Milano.***

cu grijă și cu metodă, o neîncredere generalizată în sistemul medical românesc, de la ponegrirea lui fără istov până la exemplul personal de a ne fi tratat la Viena, la Berlin, în Turcia ori la Milano. Câți politicieni – pe care-i luăm (îi luam) ca puncte de reper – nu ne-au spus ori sugerat că în spitalele din România murim cu zile? Am reușit să punem pe picioare o rețea de transplant destul de performantă, mai ales în cazul unor organe cum sunt rinichii, ficatul, inima. I-am distrus sau aproape distrus pe mai toți creatorii de școală din acest domeniu, i-am calomniat, i-am atras în procese, i-am arătat la televizor cu cătușe, i-am demonizat. Am cerut să iasă toți „mastodontii”, bătrânii șefi de școală din spitale și clinici, de la catedre, ca să facem loc (chipurile!) tinerilor. Ca

urmare, pe de o parte, românii nu mai au modele și nu mai au nici încredere. Ei nu mai donează organe, pentru că nu sunt dispuși să-și dea carne din carnea lor „hoților și tâlharilor de medici români”, iar, pe de alta, aceiași români îi îmbogățesc acum pe medicii și spitalele din alte zări și nu de la București, Cluj, Târgu Mureș, Iași ori Timișoara. Mă corectez: nu chiar aceiași, ci doar cei cu dare de mână, fiindcă prețurile intervențiilor medicale din Occident sunt mult mai pipărate decât la noi. Așa că românii de rând se văd acum ai nimănu, lăsați de izbeliște.

Totuși, or fi buni medicii români la ceva sau ne aburim singuri, luându-le apărarea? Ca să răspund la această întrebare – atât cât se poate – apelez la un episod de acum vreo 10 ani. Atunci, un ambasador al Franței era revoltat de introducerea, la universitatea de specialitate din Cluj, a unei linii de medicină în limba franceză. Avea Excelența Sa câteva argumente contra acestei inițiative, dar cel mai important era nivelul de pregătire de la noi, care nu s-ar ridica – zicea el – la înălțimea celui din Franța, unde funcționa și numerus clausus și unde, în consecință, nu se putea ca orice nechemat să devină medic etc. L-am ascultat pe ambasador și apoi i-am dat o temă de reflecție: oare știa el (excelența sa!) cam câți medici români, formați la Cluj, București, Iași etc., lucrează în Franța, la mari spitale, la institute de cercetări medicale, la cabinete private, ca medici de familie sau în alte posturi din specialitate? Nu știa! L-am lăsat să se documenteze și apoi l-am rugat să mă sune. M-a sunat și mi-a spus doar că s-a informat și că și-a schimbat perspectiva, adică nu se mai opunea liniei în limba franceză de la Universitatea de medicină din Cluj.

Totuși, cum am constatat că medicii români nu sunt buni? În urma unor campanii dirijate în chip interesat. Nu ați băgat de seamă că se dă azi o știre cu un medic corupt, că se dă mâine o imagine cu gândaci în cutare spital, că apare poimâine un caz de malpraxis, iar răspoimâine aflăm că aparatura medicală din nu știu ce loc este demult depășită și că pune în pericol viața pacienților? Trece apoi valul cu medicii și vine valul cu profesorii. Nici ei nu sunt sfinți: iau azi note mici la definitivat, mâine sunt agramați, apoi îi lovesc pe elevi, femeile profesoare – în imensa lor lăcomie – primesc flori de 8 martie, învățătoarele își

comandă singure „cadourile” etc. După toate acestea, ți se pare logic că spui că în România sănătatea și educația sunt la pământ și că ar fi bine să ne luăm câmpii. După câte o astfel de campanie de demonizare, legată de medici și de asistenții medicali, te întrebi de ce aceștia mai trăiesc, de ce nu sunt ghilotinați, din moment ce „sug sângele poporului”!

Dar iată că de când a venit pacostea asta de virus, ne-am mai luat pe seamă, fiindcă ne doare, ne ajunge cuțitul la os, deși tot interesul personal primează. Boala nu-i alege numai pe săraci și pe amărâți, ci și pe aceia care au fost interesați să iasă ei deasupra și să se suie pe cadavrele unor medici eminenți, pe aceia care au bani să se trateze la Viena sau pe care pot aduce ușor vaccinuri din alte țări. Dintr-o dată, medicii ar fi foarte buni aici, la noi, în România, chiar și cei pe care i-am hulit și discreditat, pe care i-am alungat pe alte meridiane, pe care i-am bătut sau pe care i-am băgat la închisoare, prin spectacole date la televizor. Acum ar fi bune și vaccinurile de la „Cantacuzino”, dacă nu pentru Coronavirus, atunci pentru banala noastră gripă autohtonă, care omoară și ea destui români. Ne-am mai deșteptat, dar acum este târziu și nu ne putem consola decât la gândul că ne-a venit „minte românilor cea de pe urmă”.

Medicii sunt acum de dimineața până seara și de seara până dimineața pe baricade. Sunt români care spun că e de datoria lor, a medicilor, să facă asta, să ne vindece, să ne sfătuiască, în vreme ce noi avem obligația să stăm în casele noastre, de unde ne putem permite să facem pe vitejii. Astfel încât, dacă românul s-a născut poet, își poate îngădui orice. Am văzut, în aceste zile, medici epuizați, cu vocea tremurândă, cu lacrimi în ochi, nemâncați și triști. Ei nu au voie, însă, să fie triști ori să se plângă și nici să protesteze și nici să moară, numai ca să ne facă pe noi să trăim. Dar, din păcate, oameni fiind, mor câte unii dintre ei, îngrijindu-ne pe noi. Am vrea să le arătăm acum cât de mult îi prețuim și că nu putem să existăm fără ei. Este cam târziu, după ce i-am veștejit și i-am certat, după ce i-am alungat și i-am acuzat de fel de fel de vini. Ne-am cere scuze, dar vorbele potrivite nu vin și nu ne ajung, astfel încât suntem siliți să constatăm, ca-n „Luceafărul”, că „nu mai cade, ca-n trecut, pe mări, din tot înaltul ...”. Momentul sublim a trecut. A fost o vreme când trebuia să ne cuprindem „de

***Medicii sunt acum
de dimineața până
seara și de seara
până dimineața
pe baricade.***

acel farmec sfânt” și nu ne-am priceput să facem asta. Acum, că s-au dus „zăpezile de altădată”, ne-am întoarce ca să ne scoatem pălăria, ca să ne plecăm sau măcar să nu mai hulim, să nu ne dăm mari. Înainte de a judeca un medic, se cuvine să ne întrebăm ce am făcut noi pentru oameni, cât de vrednici am fost, câți arbori am sădit și câți semeni am salvat. Altminteri, poeți de pripas putem să fim cu toții. Nu le trebuie medicilor nici bani, nici statui și nici laude. Ei au jurat să ne vindece pe noi, după o regulă veche, venită de la Hipocrat. Ei au datoria să-și dea viața pentru noi și o fac clipă de clipă. Și, mai presus de toate, ne și iartă pentru răutățile noastre.

Dar dacă vrem să fim, totuși, poeți, atunci să le închinăm medicilor un imn de glorie, să le înțelegem „bucuria și amarul”, să le dăm binețe cu respect, pentru că nu au nevoie decât de un „mulțumesc”, rostit cu sinceritate. ■

Mesaj transmis Colegiului Medicilor din România
de Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române.

În căutarea fericirii

DANA GAGNIUC-BUZURA

Ce-am aflat și ce-am învățat, în această perioadă, despre noi și despre ceilalți, despre relația noastră cu familia, cu cei apropiați sau îndepărtați, cu locul de muncă și cu superiorii, dar și despre noi ca pacienți în relația cu sistemul medical confruntat cu situații nebănuite? O întrebare care nu mai poate să rămână retorică. O întrebare care are nevoie nu doar de răspunsuri, ci și de norme concrete de aplicare.

Trezindu-ne destul de singuri și derutați în fața unui pericol a cărui dimensiune nu o puteam cuantifica, ne-am descoperit uimitoarea capacitate de a ne reconfigura reperele între care ne pendulăm cotidianul. Ne-am căutat și ne-am oferit motive de fericire, de liniște în neliniște, cantonându-ne astfel într-un hedonism psihologic, așa cum îl definește utilitaristul Jeremy Bentham, cel pentru care fericirea ține cont de doi factori fundamentali sub care natura a așezat omenirea: plăcerea și durerea. O acțiune devine conformă cu principiul utilității, atunci când tendința și scopul ei sunt de a spori fericirea. Cu alte cuvinte, termenul utilitarism, înseamnă surplusul de plăcere în raport cu durerea, fiind sinonim cu termenul „fericire”. De altfel, utilitariștii, la fel ca Aristotel, susțin că scopul ființelor umane este fericirea, pe care fiecare o înțelege și o percepe în mod diferit. De la Epicur până la Bentham, fiecare autor care a susținut teoria utilității a înțeles că utilitatea nu e ceva deosebit de plăcere, ci plăcerea însăși, laolaltă cu evitarea durerii. Ce-a însemnat fericirea în această perioadă, în acest context? Posibilitatea apropierii de cei dragi, sentimentul de siguranță în special în raport cu sănătatea, dar și un răspuns optimist vizavi de grija pentru ziua de mâine. Dintr-o dată, relația cu sistemul de sănătate a căpătat o dimensiune etică în plus: responsabilizarea suplimentară a mea ca potențial pacient. Obligația mea de a face propriile demersuri care să-mi confere siguranță și să-mi asigure un minim de confort într-o izolare căreia nu-i puteam intui durata. Ceea ce, până nu demult, era relație contractuală a individului cu sistemul de sănătate s-a transformat,

nu pentru că juridic s-ar fi viciat, ci pentru că au existat momente în care realmente n-am putut uza de ea. Gândul că trebuie să acționăm, în virtutea unei responsabilități exacerbate de un context social special, ne-a făcut să plonjăm într-un utilitarism egoist, care până la urmă nici nu cred că e de rău augur. Am realizat că siguranța poate fi sprijinită pe cei doi piloni propuși de utilitariști, dar și că depinde de noi cum ni-i armonizăm.

În contrapartidă, s-a putut percepe o formă de scindare, de radicalizare a relațiilor, vizibilă în mediul on-line, între românii de acasă, asigurați și contribuabili la sistemul de sănătate, și românii veniți acasă din străinătate de teama pandemiei, cărora statul român le-a asigurat carantina și asistența medicală cu tot ce presupun acestea din punct de vedere al condițiilor și, mai ales, al costurilor. Nu s-a pus problema existenței asigurărilor de sănătate a acestora, pentru că situațiile speciale presupun măsuri speciale. Însă, a existat o formă de frustrare a celor de acasă, o formă de revoltă surdă a pacientului român disciplinat și prompt în raport cu obligațiile sale, în comparație cu atitudinea celorlalți pe care i-a perceput drept privilegiați. Așadar, dacă ar fi să gândim din perspectivă utilitaristă, poate rar ni s-a mai întâmplat să pendulăm între extremele hedonismului psihologic, încercând să ne refugiem într-o intimitate construită, înghebată și căptușită de noi cu provizii și medicamente, căutând refugii, soluții și surrogate. Le-am căutat și pentru că am înțeles mai mult ca oricând că nu suntem în siguranță nicăieri, că există un ceva nevăzut, un dușman invizibil care atacă nemilos, insinuându-se inclusiv în mediile care ar trebui să-lucidă, să-l anihileze. Și-atunci, tot mai mulți dintre noi am preluat responsabilități noi, am învățat din mers cum să facem față unei situații noi. „Nimic spectaculos!” ar putea spune cărcotașii. Și ar avea dreptate. Doar că, acest nou mod de a ne raporta la o problemă de sănătate a noastră și a societății în general ar putea să ne găsească mai pregătiți pentru orice situații similare. Așa cum, pentru japonezii extrem de pregătiți pentru întâlnirile frecvente cu seismele, acestea nu mai au nimic înspăimântător, spectaculos. Au învățat conviețuirea cu ele, au învățat că fac parte din cotidian.

Dana Gagniuc-Buzura este jurnalist.

5 +1 din cele o mie de motive ale pacientului care așteaptă medicina făcută de roboți

CARMEN CORBU

Nu am fost la întâlnirea lui Iohannis cu roboțelul din spitalul pentru cazuri de Covid-19 amenajat de supermarket-urile de la care îmi fac cumpărăturile. Dar, dacă aș fi fost, sunt sigură că robotul nu ar fi făcut vreo diferență între mine și președinte. Ceea ce părea din start foarte-foarte bine. Și mai bine mi s-a părut a fi când robotul s-a prezentat cu nume și funcție. Dacă m-ar fi întrebat pe mine, Iohannis ar fi fost cel care trebuia să spună nu neapărat cine e, ci dacă se cunoaște cu cineva, pe principiul „spune-i că vii din partea mea”. Când robotul a zis și cuvintele „totul va fi bine”, m-a convins definitiv. Nu mai semăna cu nimic din ceea ce știam. Prin urmare, motivele pentru care unii pacienți cred că relația cu inteligența artificială ar fi mai satisfăcătoare (potrivit sondajelor, satisfacția celor care accesează sistemul actual de sănătate este direct proporțională cu vârsta și invers proporțională cu nivelul de studii și cel de venit):

Unu: Non-discriminarea. Pentru că pacientul se simte confortabil și încrezător dacă nu este privit de sus, dacă nu este judecat după cum se îmbracă, după cum se exprimă (verbal sau non-verbal), după apartenența la o etnie sau la o cultură. Pentru că un robot ar fi, pur și simplu, insensibil la look-isme și alte stereotipuri.

Doi: Comunicarea. Pentru că pacientul vrea să fie sigur că e partener în ceea ce urmează să se întâmple. Pentru că are nevoie să spună și să i se spună. Pentru că inteligența artificială ar avea răbdarea, timpul și capacitatea de a produce dialog structurat.

Trei: Stabilirea diagnosticului. Pentru că pacientul își prețuiește și sănătatea, dar și resursele de timp, emoție și bani. Oricum, la un moment dat, cele din urmă o vor influența pe cea dintâi. Așadar,

pentru capacitatea inteligenței artificiale de a capta informația livrată de beneficiar și pentru algoritmi puternici folosiți în prelucrarea ei.

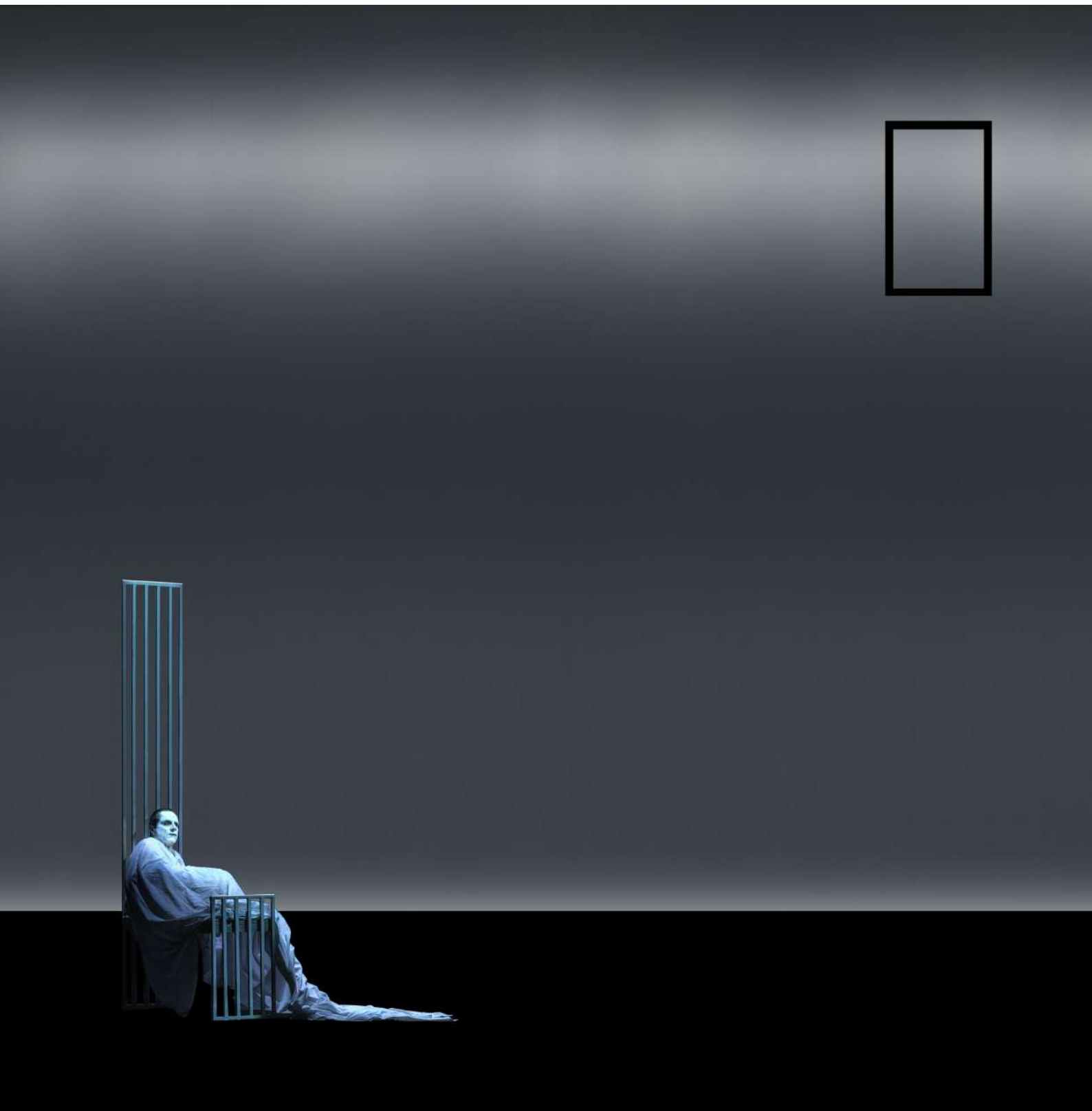
Patru: Prescrierea tratamentului. Pentru că pacientul este angoasat de ideea de a lua medicamente, de a lua multe medicamente și a lua toate medicamentele pe care le-a văzut în spoturile publicitare din ultima săptămână. În fine, pentru că robotul ar fi mai puțin susceptibil de a se fi întors recent de la o conferință, a se citi cazare și plajă într-o destinație exotică de lux, organizată de companiile farmaceutice.

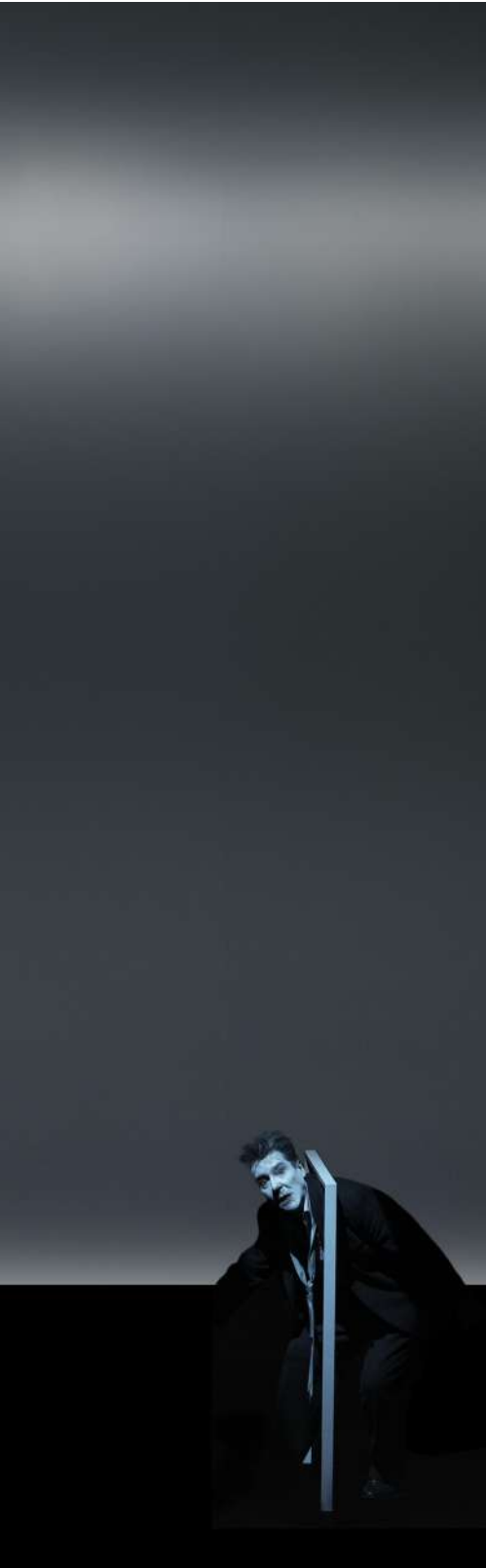
Cinci: Creditarea autonomiei. Pentru că pacientul preferă, atât timp cât nu îi pune pe alții în vreun pericol, să decidă cât, cum și până unde vrea să meargă în relația cu medicina. Pentru că inteligența artificială ar avea instrumentele de a splita, cu asigurarea tuturor criteriilor necesare, tipul de asistență dorit de pacient, în funcție de convingerile acestuia, de obiectivele pe care el și le-a stabilit în raport cu starea lui de sănătate, de cultura care îi ghidează viața.

Plus unu: Dezocultarea. Pacientul vrea control asupra a tot ceea ce îl privește. Ar vrea să știe: dacă e asigurat sau nu (în orice moment, chiar dacă situația lui de contributor s-a schimbat ieri sau anul trecut), cum se numește medicul lui de familie și cum îl poate contacta (da, poate nu a mai ținut legătura cu el în ultimii 10 ani), cât costă accesarea tuturor serviciilor (decontate sau nu), care este raportul între valoarea contribuției și serviciile primite (unii chiar nu vor să primească nimic gratis, dar nici să fie spoliați). Pentru că un robot ar fi capabil să știe, să folosească și să împărtășească pacientului toate cele de mai sus. În plus, tot el ar putea adevări, de câte ori este nevoie, tot ceea ce se cere a fi adevărit azi prin hârtiile pe care le poartă pacienții de colo-colo.

Carmen Corbu este jurnalist.

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert (proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020, www.facebook.com/tncms.official/)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert (proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020 – www.facebook.com/tncms.official/)

arte
media
științe
**Așa cum
s-a văzut**

*„Criza provocată
de coronavirus
a însemnat o explozie
de producții culturale
accesibile pe Internet,
dar și condiții
mai precare
ca oricând
pentru artiști”*

(Yigru Zelti)

Poezie și muzică. Într-o zi ploioasă, cerebrală

YIGRU ZELTIL

Maratonul de poezie online al Festivalului Zile și Seri de Literatură Doinaș a fost cel mai amplu eveniment prilejuit de carantină pe această nișă, reunind zeci de scriitori din diverse generații, de la Matei Vișniec și Rodica Draghinescu până la tineri nedebutați ca Roxana Prisecariu sau Andrew Davidson-Novosivschei. Un proiect similar la care am participat a fost Lecturi la Prăvălia Culturală. Mă așteptam la mai multe festivaluri și cenacluri online, dar apreciez că cei de la Institutul Blecher au realizat cinci asemenea ediții ce s-au bucurat de un public mai numeros decât cel care se strângea în București, semn că, în pofida problemelor tehnice, direcția aceasta merită urmărită în continuare...

Mă voi opri acum doar asupra câtorva apariții recente, înaintea valului de cărți de poezie programate inițial să fie lansate la Bookfest.

Nora Iuga a mai avut parte recent de o cuprinzătoare antologie din întreaga operă poetică („Înainte ca ochiul să-și fi terminat privirea”, editura Cartier), însă meritat semnalat faptul că editura Casa de Pariuri Literare și-a continuat seria de reeditări individuale ale volumelor sale, începută acum mai mulți ani, cu „Vina nu e a mea” (excelentul debut din 1969), „Captivitatea cercului”, „Scrisori neexpediate”, „Opinii despre durere”, „Cîntece” (volumul ei de versificație ostentativ ludică) și „Capricii periculoase”. Din ultima reproduc o poezie de senectute care trădează același spirit, ludic chiar și în elegie, ce poate fi regăsit la autoare încă de la debut:

**„ce n-aș da să se întoarcă domnul erwin
să deschidă pensiunea
și să mă trezesc în patul cu îngeri pictați
și motanul mocin să-mi toarcă la picioare
ca într-o ilustrată olandeză**

**ce n-aș da să văd ursul
ieșind din hibernare și roșu degetul meu
apăsând pe butonul unei sonerii din Rotterdam
când mama și tata erau încă tineri
și nimeni nu murise încă”**

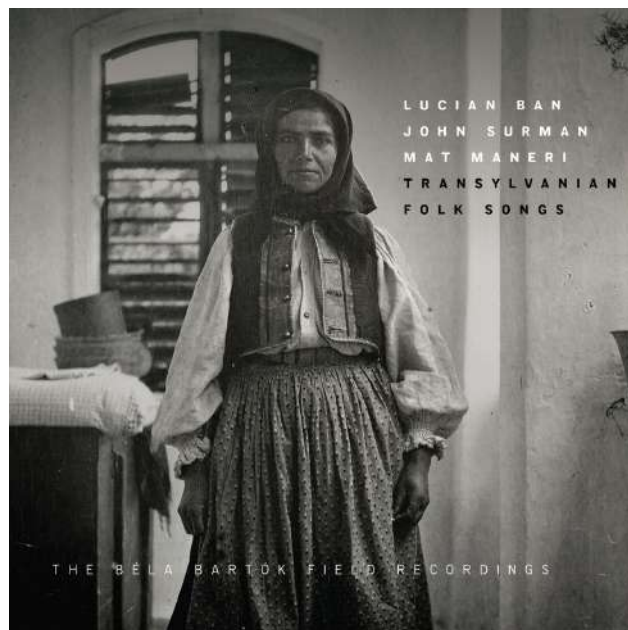

Seria de autor Emil Brumaru de la Polirom, îngrijită de Bogdan Crețu, se completează cu două volume masive de postume, cel de-al șaselea tom („Ne-ndepărtăm din ce în ce de viață...”, apărut acum câteva luni pe piață) și cel de-al șaptelea („La ruinurile galanteriei”, în curs de apariție), reprezentând peste o mie cinci sute de poezii rămase în afara volumelor pe care le-a publicat din 1970 încoace ieșeanul care s-a stins din viață cu acum un an în urmă. Se poate regăsi aici întregul spectru al imaginarului său tipic și al speciilor lirice pe care le-a cultivat, de la poezia erotică până la elegii, toate în aceeași manieră hâtră: „Bătrânețea-i praf și zob/ Din ce-ai fost cândva pe glob!/ Te doare în paralele/ Și-n meridiane grele...” (Ini, mini...).

Tot în lași, dar la editura Junimea, au apărut mai multe cărți, printre care cele mai interesante pot fi considerate ultimul volum al lui Ovidiu Genaru, „Cartea lui Mircea. Canal” („Mircea are/ 18 ani și crede că va fi împușcat./ Îi este frică. Îi este frică/ să nu devină un erou./ Familia noastră nu-i obișnuită cu astfel/ de anomalii”, din poemul „12 iunie 1948”), și cea de-a doua carte de poezii semnată de Cristina Hermeziu din Paris, „Între timp îți vezi de viața ta”, cu versuri laconice, pe alocuri ironice („iubește-ți telefonul/ ca pe tine însuși”) și pe alocuri amintind de poete ca Gabriela Melinescu, recomandate călduros de către O. Nimigean.

*... respiră același aer
mitteleuropean ca
Nicolas Simion în ciclul
Classic Meets Jazz,
luând doar pe alocuri
libertăți tehnice
demne de balcanismul
lui Harry Tavitian.*

În muzică, în perioada stării de urgență, au apărut inițiative inedite de live streaming precum Living Room Clubbing Experience al celor de la Kran sau seria Muzică de pe canapea, promovată de Vodafone (printre invitații de până acum s-au numărat Cornel Ilie și Luiza Zan), în timp ce o parte din instituțiile tradiționale și evenimentele regulate s-au mutat și ele în online, cum e cazul seriei Post Muzica (Rezidența BRD Scena9), unde au fost prezentați Maria Balabaș, Marian Cîtu, Dyslex și alți artiști experimentali.

În ceea ce privește reperele discografice, merită semnalate două albume diferite bazate pe melodiile folclorice pe care le-a cules Béla Bartók la începutul secolului trecut, de la colinde până la doine de jale. Primul dintre ele, „Transylvanian Folk Songs”, prezintă un tratament jazzistic din partea prolificului pianist Lucian Ban, însoțit de familiarul său colaborator Mat Maneri (la violă) și de un veteran al jazz-ului britanic, John Surman (saxofon bariton și soprano, clarinet bas). Trio-ul format respiră același aer mitteleuropean ca Nicolas Simion în ciclul Classic Meets Jazz, luând doar pe alocuri libertăți tehnice demne de balcanismul lui Harry Tavitian, în limitele creativității și respectului față

de tradiție care l-au caracterizat și pe compozitorul transilvănean. Nu am avut acces la fotografiile inedite și broșura care însoțesc CD-ul (înregistrare de la un concert ținut la Palatul Baroc din Timișoara), dar piesele pot fi ascultate pe Spotify, de preferință într-o zi ploioasă, cerebrală. Cel de-al doilea se numește „Ghostophonia” și este rezultatul unei colaborări dintre formația timișoreană Makunouchi Bento și producătorul Silent Strike (cunoscut în hip-hop cu producțiile sale pentru Deliric și Kazi Ploae, a lucrat și cu jazziști precum Lucian Ban). Titlul duce cu gândul la hauntology, curentul muzical ce exploatează ambianțe sonore vechi ce au devenit stranii și înfricoșătoare, însă abordarea celor trei români este mai abrupt experimentală și neîncadrabilă, materialul folcloric fiind cel mai adesea bruiat sau reorganizat aparent aleatoriu. Aviz ascultătorilor aventuroși.

Borusiade este pseudonimul Mirunei Boruzescu. A studiat muzica și regia deopotrivă, dar a ales să devină una dintre primele femei DJ și producătoare de pe scena electronică românească, activă în Berlin și București. În loc să regizeze un film distopic despre prezentul și viitorul nostru foarte apropiat, a preferat, prin al doilea album LP pe care îl

În contrast cu tech-house-ul minimalist dominant la noi, Borusiade vine pe filiera muzicii electronice germane a anilor '70-'80, cu o abordare vocal-instrumentală mai întunecată, expresivă în răceala sa.

produce „Fortunate Isolation”, lansat chiar înainte de carantină, să facă o posibilă coloană sonoră. În contrast cu tech-house-ul minimalist dominant la noi, Borusiade vine pe filiera muzicii electronice germane a anilor '70-'80, cu o abordare vocal-instrumentală mai întunecată, expresivă în răceala sa. Un album recomandabil, foarte bine realizat și din punct de vedere tehnic.

Cu fiecare compoziție nouă, Gili Mocanu își aprofundează universul sonor cu ceva diferit și totuși împărtășind cu celelalte un aer de familie, dacă nu aceeași estetică. Mai auster și mai puțin dinamic în mijloace, cel mai recent ciclu, lansat sub titlul „AZZA” pe casetă de către casa de discuri Ephem-Aural din New York, conține o atmosferă densă, sufocantă de nu ar fi fost livrată într-o stare de echilibru; cu alte cuvinte, încă o explorare meditativă a nefamiliarului, așa cum ne-a obișnuit proiectul Somnoroase Păsărele.

Septimiu Moldovan de la ElectroBlog Ro, autorul cărții „Enciclopedia muzicii electronice românești”, a lansat foarte recent, pentru a sprijini o asociație de terapie intensivă din Mureș, compilația caritabilă intitulată „ElectRO – Generations”. Aceasta reunește, în memoria lui Adrian Enescu, o serie de producători de pe scena electronică românească, dintr-o paletă de subgenuri precum electro, house, trance, IDM sau ambient – prin urmare, câte ceva pentru mai toate gusturile. Dintre numele prezente, nu îmi erau familiare decât Vlaicu Golcea și Blanoz, pe lângă care am mai descoperit câteva proiecte interesante (The Ghost of 3.13), de exemplu. Totuși, un paradox: deși aparțin unor oameni din generații biologice diferite, toate aceste producții sună ca din anii 2000, influențele mai recente nefiind reprezentate... ■

Proză. Provizii și vinovăție

CLAUDIU SFIRSCHI-LĂUDAT

Ultimele trei luni au fost mană cerească pentru procentul de cititori pasionați care au reușit să-și păstreze concentrarea intactă. Recomandările au existat cu toptanul pe Facebook, reducerile, așijderea, de parcă pandemia n-ar fi fost altceva decât un sezon obișnuit de reduceri, iar lumea abia aștepta să purceadă la cumpărături online, preferând cărțile în defavoarea făinii, drojdiei, uleiului și a altor materii comestibile, prețioase pentru liniștirea stomacului. Deși activitatea editorială a fost suspendată, iar librăriile închise, pandemia a fost marcată de efervescentă: reduceri de tot felul, topuri peste topuri, leapșa cu cărți, propuneri de autori și de colecții tematice bune pentru orice problemă. Cu toate că mulți s-au plâns că nu mai pot fi atenți, că, deși în teorie au mai mult timp, epuizarea zilnică (grijile, lucrul de acasă etc.) nu le mai lasă, de fapt, vreme pentru o lectură coerentă și susținută, bombardamentul cu oferte din partea editurilor a fost nemilos, mizând cumva pe un sentiment de vinovăție în rândul publicului: n-ai citit suficient, nu ești la curent cu tot ce a apărut până în pragul pandemiei, nu-ți mai poți trăi viața dacă nu cumperi cărți la extraordinarele oferte, ți le dăm aproape gratis, ar fi nu știu cum să nu cumperi, nu contează

că nu ți-ai citit toate cărțile din bibliotecă, trebuie să achiziționezi (toate) noutățile, să le pui deoparte, ca pe niște provizii spirituale pentru un ipotetic sfârșit de lume ș.a.m.d.

Dacă asta a fost viața cititorilor, e firesc să ne întrebăm care au fost viața și activitățile scriitorilor în plină pandemie? De publicat, n-au fost publicați, fiindcă nu s-a putut, însă au reușit ei să se concentreze și să scrie? Tot Facebook-ul este un reper și o fereastră deschisă spre inimile și viețile celorlalți. Cum s-a văzut situația? Pe scurt, ca o revenire la oralitate. Pe de o parte, editurile le-au „solicitat” scriitorilor (lor) să se producă online prin lecturi publice și dezbateri, iar pe de alta, scriitorii înșiși s-au produs de bunăvoie și nesiliți de nimeni prin fragmente de scrieri în curs, prin fotografii cu pisici, cărți, mâncăruri și ce a mai avut omul prin casă sau prin intervenții și reflecții.

Un exemplu că editurile nu au stat chiar pe loc a fost Humanitas, despre a cărei propunere „Creionul de tâmplărie”, cel mai recent volum al lui Mircea Cărtărescu, scrie Mihai Iovănel în articolul din Scena9: „În plină pandemie, Editura Humanitas scoate icoanele în stradă. Adică publică volume noi semnate de câțiva dintre autorii ei cel mai bine vânduți: Mircea Cărtărescu, Tatiana Niculescu, Victor Ieronim Stoichiță, Lucian Boia, Radu Paraschivescu. Editura

face exact ce trebuie să facă. Lockdown-ul a mușcat deja din piața de carte, iar criza care bate la ușă va ronțăi și mai mult din covrigul oricum necăjit al pieței de carte românești. Pentru a supraviețui, editurile trebuie să se dovedească mai creative decât până acum. Humanitas are un portofoliu important de autori și profită de el.” (<https://www.scena9.ro/article/recenzie-mircea-cartarescu-creionul-de-tamplarie>).

Pandemia ne-a lăsat și cu câteva întrebări, dintre care două sunt de urmărit pe termen relativ scurt. Prima ar fi: care vor fi subiectele noilor cărți post-pandemie? Oare vom avea parte de o avalanșă de jurnale și memorii despre izolare, traume ale singurătății și ale fricii de boală și moarte? A doua privește lecția pe care mediul online le-a dat-o editorilor de carte. Ce se va schimba în obiceiurile și abordările lor?

O direcție a fost trasată de Editura Nemira – omul din spatele ideii fiind Alexandra Rusu –, care, în plină tăcere editorială, a venit cu o propunere îndrăznească și bine adaptată vremurilor, o antologie sub formă de audio-book, care a reunit voci însemnate ale scenei literare românești: Alina Purcaru, Anastasia Gavrilovici, Bogdan O. Popescu, Cecilia Ștefănescu, Cezar Paul-Bădescu, Dan Coman, Diana Geacă, Elena Vlădăreanu, Flavius Ardelean, Gabriel Sandu, Irina Georgescu, Lavinia Bălulescu, Maria Manolescu, Maria Tănăsescu, Marin Mălaicu-Hondrari, Marian Coman, Radu Paraschivescu, Raluca Nagy, Svetlana Cârsteian, Vlad Stroescu. „Nu suntem în Camus, nici în Chaucer, nici în Boccaccio. Suntem în România, în casele noastre. E pandemie, stare de urgență, pe străzi se aud doar sirenele ambulanțelor. Prezența și absența sunt acute. Trecem prin panică, ipohondrie, singurătate, exaltare, elan creativ, frică, activarea complexelor de salvatori, milă, dispreț, superioritate, învinuire și autoînvinuire cu viteza știrilor de pe burtiere. (...) 20 autori români au răspuns, în medie în mai puțin de 7 minute, invitației din fereastra de messenger de a scrie, la cald, despre ce trăim acum. Izolare, distanțare, carantină. Ne grăbim să le mapăm în teritoriile literaturii pentru că, în acest moment, vorba lui Robert D. Kaplan, istoria e pe fast forward”. (<https://nemira.ro/izolare-antologie-ebook>)

De notat și o altă miză a cărții, la fel de remarcabilă ca și conceptul editorial: toate încasările obținute din

Pandemia ne-a lăsat și cu câteva întrebări, dintre care două sunt de urmărit pe termen relativ scurt. Prima ar fi: care vor fi subiectele noilor cărți post-pandemie? Oare vom avea parte de o avalanșă de jurnale și memorii despre izolare, traume ale singurătății și ale fricii de boală și moarte?

vânzarea acestui e-book au fost donate Asociației „Dăruiește Viață”, în vederea combaterii COVID-19. ■

Teatru. Fără energia sălilor pline

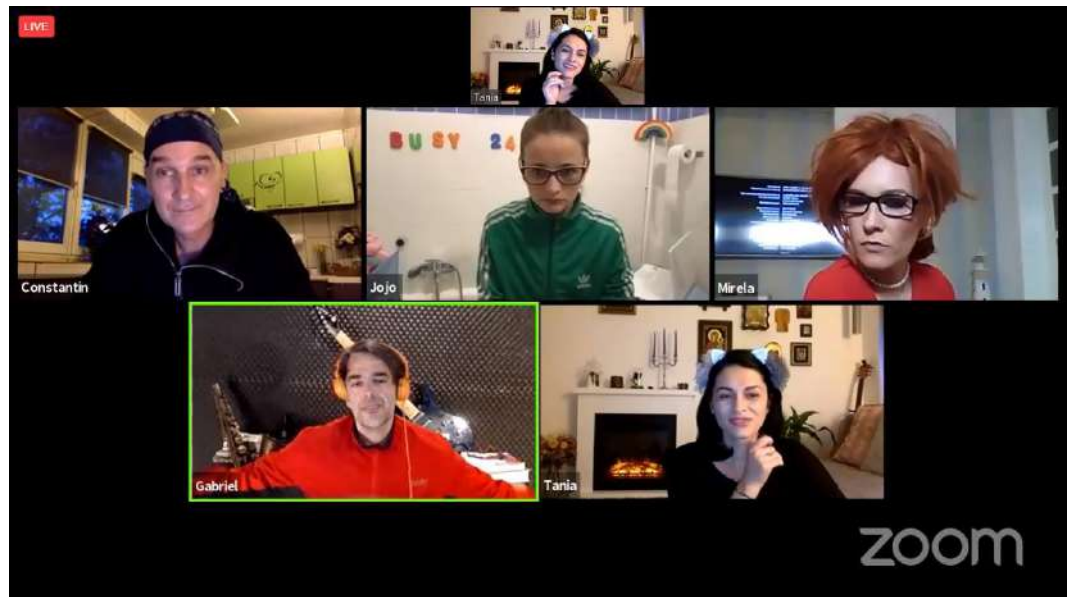
CRISTINA RUSIECKI

Inventivi cum sunt, mulți artiști s-au mutat în online. S-au filmat și au ieșit așa în fața publicului. Desigur, aceasta a fost o soluție de avarie ca să mai descrețească fruntea spectatorilor de anxietăți, iar lor să le ofere un suport pe care să se exprime. Drept este că sperăm că tipul acesta de comunicare spontană, fără mare pregătire și fără concept migălos, nu va înlocui spectacolele și filmele elaborate la care se lucrează mult, bine și, mai ales, împreună.

Un matinal TV din 2033

Au fost, însă, și „producții” scrise, repetate și făcute special pentru online, ca „Un matinal TV din 2033”, scenariu și regie Theo Herghelegiu, cunoscută pentru darul de a scoate comic din aproape orice. De data aceasta, din clișeele talk show-urilor de televiziune. Matinalul în jurul căruia se construiește

totul se cheamă, nici mai mult, nici mai puțin decât... „România se spală pe mâini”. Actorii au repetat pe zoom, iar difuzarea celor două premiere ale „comediei distopice”, după cum au prezentat-o inițiatorii, au folosit aceeași platformă. Cinci actori în chip de moderatori sau reporteri la un matinal își fac meseria din propria casă: fie din baie, fie din bucătărie, fie din living. Fiecare cu ifosele proprii și cu propria spoială de cultură de care face caz, în ritmul vioi și inconsistent al talk show-urilor obișnuite să sară de la un subiect la altul. Pentru oamenii de televiziune, coerența sau aprofundarea temei nu fac nici cât o ceapă degerată, iar Theo Herghelegiu pedalează bine pe acest aspect. Regizoarea lucrează pe tipologie oferind personajelor tușe distincte: tipa care se vrea sexy, tipa emoționată și agitată, tipa aferată, cu aere de intelectuală atotștiutoare, bărbații nonșalanți și siguri pe sine, cu ani de televiziune în spate. Izolarea și lucrul de la distanță îi obligă pe interpreți să se bazeze pe ce-au câștigat în experiența de până acum. În fața noilor mijloace, unii sunt extrem de naturali, alții, în anumite

momente, supralicitează efectele. Locul la „Un matinal TV din 2033” poate fi rezervat contra cost la teatrulcinema.ro. Plătești cu cardul și „te bucuri 24 de ore cu întreaga familie”. (Trailer: <https://vimeo.com/421091295>)

În vitrină la MARE

De la „România se spală pe mâini” la mănuși și mască, accesoriile zilei pentru orice costum, și-au făcut simțită prezența și în performance-ul coregrafilor Andreea Belu și Cosmin Manolescu. Ei înăuntru, publicul afară, în fața geamurilor de la MARE/Muzeul de Artă Recentă, cel mai nou muzeu de artă din București și, la ora actuală, singurul muzeu privat de artă din România. Aflați într-o rezidență la MARE, cei doi coregrafi s-au adaptat la marotele momentului, izolare și distanțare socială. La sfârșitul fiecărei zile, au ieșit în „vitrina” muzeului pentru a-și prezenta rezultatele studiului. Improvizația, lipsa cusăturilor definitive dintr-un produs artistic finit, prospețimea specifică performance-ului au însemnat o gură de aer, adică de artă, într-un oraș, de fapt, într-o lume în care toate spațiile ce intermediu întâlnirea publicului cu arta au fost ferecate. O situație la care nimeni nu s-ar fi gândit vreodată. Volens-nolens, cum privitorii de pe stradă, de toate vârstele, de la seniori până la categoria cea mai fragedă, se oglindesc în vitrină, intră și ei în performance, punctând în dialogul interactiv al artiștilor cu publicul. Cei doi încep prin a-și simți

corpul, cu gesturi mici, oarecum în letargie, oarecum cu dorința de a-și prezerva intimitatea. Mișcările lente asigură tranziția către compoziții statuale, perturbând sau accentuând fluctuațiile în echilibrul delicat al celor două identități aflate în izolare. Există momente și momente: unele când ești suprasaturat de spectacole și evenimente culturale și acesta, cu totul neașteptat, caracterizat de un pustiu artistic. Inițiativa MARE de a reveni în fața publicului uscat de izolare cu un fragment de artă vie nu putea să-și găsească o perioadă mai bună.

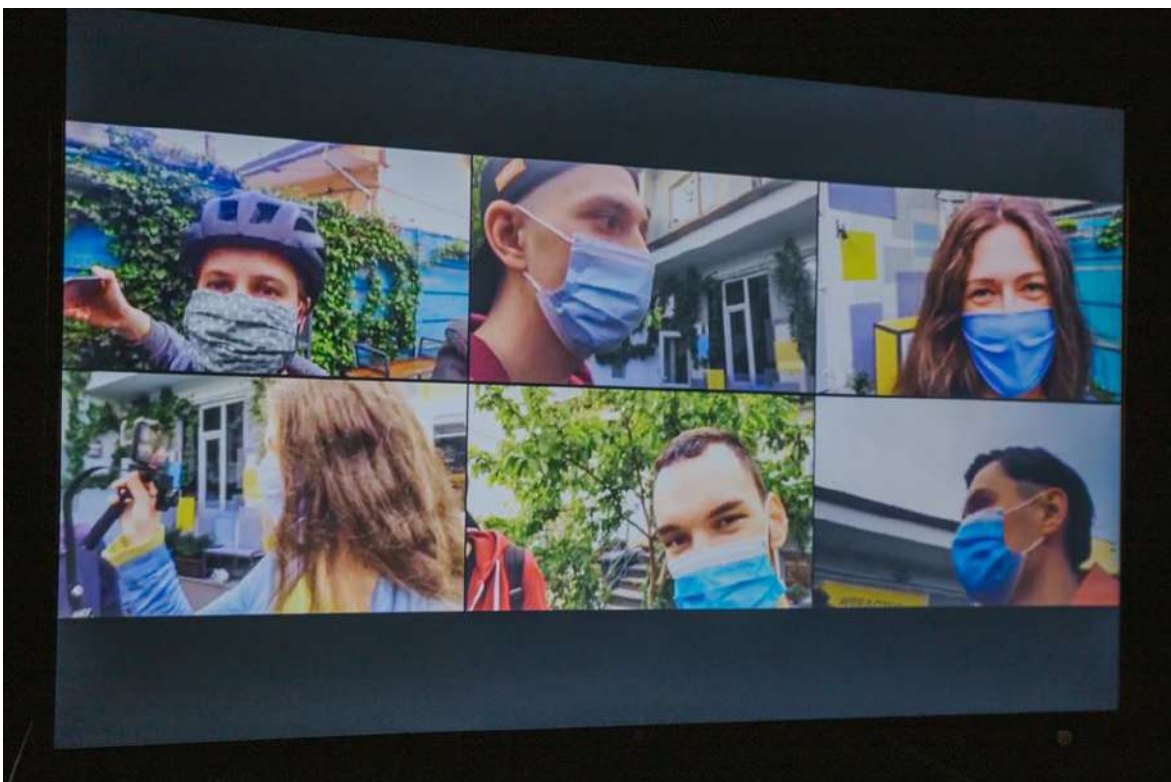
Exeunt

„Exeunt” este o didascalie care indică ieșirea din scenă a tuturor sau a unui grup de interpreți. În spectacolul omonim, produs pentru mediul virtual de Reactor de Creație și Experiment, indicația trimite la ieșirea din perioada de izolare și de adâncire în sine și la reintrarea în viața socială. Te scuturi de tine, de intimitatea liniștitoare cu propriul corp și cu propriile gânduri. Te scuturi de cercurile în care s-a rotit mintea ta timp de două luni („Te-ai vârât în cutia perfectă a singurătății tale”, va spune un personaj), de introspecție și de retrospecție, de reverii, de fantasmе, de frânturi mentale recurente,

pentru a reveni la legăturile cu ceilalți. La existența interconectată. Pierzi sentimentul de familiaritate blândă cu lumea care este numai a ta, pentru a redescoperi exteriorul și energia pe care ți-o dă interacțiunea. Ca un fel de mică nouă naștere în care sesizezi totul cu ochii spălați de vechea rutină. Lumea este mai proaspătă după perioada de izolare. Doar tu ești, poate, un pic mai confuz după răgazul în care stereotipiile comportamentale ți-au fost abolite.

După izolare, Reactorul de Creație și Experiment se poate lăuda cu un experiment foarte reușit, „Exeunt”, pe textele scrise de Lavinia Braniște, în regia lui Bobi Pricop, spectacol produs în cadrul programului cultural „Postuman. Abordări performative”, cofinanțat de Administrația Fondului Cultural Național. Într-un hibrid fericit de teatru-film, vocile au fost înregistrate, dar imaginile și mixarea lor se face în timp real.

Aerul de intimitate din proza Laviniei Braniște, doza sa de adevăr, tonul firesc care absoarbe cititorul/ spectatorul și îl scufundă pas cu pas în experiența subiectivității se regăsesc în fiecare dintre monologurile interioare, intersectate, ale celor șase instanțe. Personajele se adâncesc în

retrospecție, ca angoasa celui mic, gelos pe fratele lui, care, copil fiind, simțea că îi lipsesc crăpăturile, fantele, spațiile mici unde să se ascundă. Sau ca povestea relației dintre una dintre fete și bunica sa, consumate în puține cuvinte, dar imposibil de uitat („Mi-e dor de ea de înnebunesc”), oricât timp s-ar scurge de la moartea ei. Micile detalii, ca asemănarea degetului mare de la picior cu cel al bunicii, din intervenția Luciei Mărneanu (spusă cu atâta firesc al interiorității), sau ca frântura de memorie epidermică („Avea pielea moale. Bătrână, dar moale”), cresc exponențial gradul de adevăr rupt din realitatea unei minți. Mai mult, ritmul, tonul intim al interpreților, ca și când fiecare ar vorbi pentru sine, combinarea efectelor video și mai ales muzica lui Eduard Gabia, cu aceeași intensitate și același tempo în care te pierzi, fac ca publicul să nu reziste impulsului de a se scufunda în universul personajelor.

Un leitmotiv video face trecerea de la un monolog la altul: o cameră cu obiecte de mobilier, pat, canapea, dulap cu sertare, toate roz, parte din dulceața intimității. În interiorul acesteia tronează, supradimensionate, o mână și o periuță de dinți animate. Mâna mută cu lentoare obiectele din cameră. În claustrare, percepțiile se schimbă, iar ordinul de mărimi se distorsionează nefiresc, ca atunci când unul dintre personaje își va băga capul în mărime naturală în odaia de dimensiuni reduse. Rotația lentă a fețelor sau a corpurilor, cu atmosferă subacvatică (video Dan Basu), accentuează și ea pierderea contactului cu suprafețele distincte, cu limitele și încadrările pe care le oferă rațiunea. Același efect, neverosimil pentru percepția din realitate, îl vor avea și virajele cromatice, de videoclip, din hainele personajelor sau din ochii lor.

Odată cu „exeunt” (ieșirea din izolare și revenirea la realitatea socială), filmările exterioare vor prelua perspectiva subiectivă, respectând cronologia spațiilor înregistrate de retină: parcare, blocuri, bordură, cadre compuse din două imagini, una statică (blocurile) și una dinamică (mașina în care se află personajul). În sfârșit, finalul se consumă în întâlnirea cu colegii, toți cu măști, toți gata de selfie-uri, în curtea Reactorului. Apoi, un ecran splitat în cele șase portrete ale lor.

Producția are atâtea mijloace care ajută la imersiunea în intimitatea lor încât spectatorul alunecă, pierzând pe nesimțite ancorele distanțării lucide. Tipul acesta de imersiune este unul dintre marile atuuri ale regizorului Bobi Pricop. Pur și simplu îi iese, ori de câte ori recurge la el.

Până la partea aceasta de final, poate puțin prea lungă, producția are atâtea mijloace care ajută la imersiunea în intimitatea lor încât spectatorul alunecă, pierzând pe nesimțite ancorele distanțării lucide. Tipul acesta de imersiune este unul dintre marile atuuri ale regizorului Bobi Pricop. Pur și simplu îi iese, ori de câte ori recurge la el. Și – lucru remarcabil – o face, de fiecare dată, cu alte mijloace. ■

Film. Anytime, online

CLAUDIU SFIRSCHI-LĂUDAT

Câteva evenimente cinematografice majore au fost nevoite să-și anuleze sau să-și amâne programul, și mă gândesc aici la TIFF, Festivalul Filmului European și One Word Romania.

Ca mai toată lumea, organizatorii au suplinit absența fizică prin prezența online, selectând filme (lungmetraje sau scurtmetraje) pentru transmisiuni pe canalele proprii.

Sloganul TIFF a fost „The Festival must go on. Anytime. Online”, o platformă de video streaming fiind pusă la dispoziția publicului. Ce poți vedea pe

unlimited.tiff.ro? „Filme premiate, filme de artă, filme experimentale și filme clasice. Un conținut divers, atent curatoriat, cu secțiuni tematice, care includ atât filme din programul festivalului, cât și din portofoliul companiilor de distribuție de film din România. TIFF Unlimited face accesibile publicului din România numeroase filme de gen, filme pentru întreaga familie și pentru toate gusturile.”

Festivalul One World Romania, care ar fi trebuit să se desfășoare în perioada 20-29 martie, și-a croit și el drumul prin mediul online cu proiecții săptămânale ale filmelor din programul Cineclubului.

Și Festivalul Filmului European s-a mutat – parțial – în online, promovând două dintre secțiunile sale, Cinem@acasa și EUshorts, între 29 mai și 1 iunie.

Deși mulți consumatori de produse online nu s-au întrebat cum au ajuns ele pe internet, la dispoziția tuturor și fără plată, preluarea producțiilor cinematografice și teatrale în mediul online a stârnit printre profesioniști unele discuții, firești, mai cu seamă că, în vâltoarea evenimentelor, nu a fost reglementat niciun cadru legal. Cel mai bine a sintetizat întreaga miză a dezbaterii Ada Solomon, într-un interviu publicat de Radio Europa liberă România. În cadrul interviului prilejuit de scrisoarea deschisă adresată președintelui Klaus Iohannis și premierului Ludovic Orban de nume sonore de regizori și case de producție, scrisoare în care este propus un set de măsuri de sprijinire a industriei cinematografice, Ada Solomon afirmă că „măsurile legislative pe care le dorim implementate cât mai rapid sunt de adaptare a legislației drepturilor de autor, astfel încât artiștii interpreți, autorii să poată primi drepturi conexe din difuzările monetizate, cu plată din mediul online, și asta înseamnă că entitățile care difuzează cu plată și care au niște venituri din zona asta să vireze un procent, așa cum fac televiziunile, de exemplu, și cinematografele”. Potrivit Adei Solomon, nu există reglementări pentru mediul online, pentru că „dacă ar exista această reglementare pentru artiști, atunci oamenii aceștia ar avea un venit și ar sta un pic mai liniștiți”. Producătoarea a adus în discuție posibilitatea de a plăti bilet pentru conținutul on-line: „Dacă tu ceri, din cei 5 lei pe care îi plătește cineva ca să vadă un spectacol, 10 bani de colo, cu 10 bani de colo și cu încă 20 de bani de dincolo, se adună până la urmă, 1 leu, 2, 10, se adună un venit. Un venit care scoate artistul din această stare de precaritate, care nu e de acuma, e dintotdeauna, dar care e cu atât mai accentuată într-o situație ca asta de pandemie, în care nu există un sistem de protecție socială, cum e în Franța”.

Apropos de on-line, întrucât atenția publicului a fost fărâmițată în sute de direcții, iar concentrarea a scăzut mult în perioada COVID-19, seriile TV au fost capul de afiș. Ușor de digerat, în doze mici, episoadele au fost consumate în funcție de angoase și de agitația lăuntrică: fie măsurat, unul câte unul, seară de seară, fie câte un sezon întreg, într-o zi sau două. Netflix și HBO au fost furnizorul principal de reverie și evadare, dar mulți au mai furat și de pe torrenti. Angoasa scuză mijloacele.

Lista noilor apariții e lungă, iar selecția poate fi numai pur subiectivă, așa că mi-o asum, înșiruind mai jos doar câteva seriale care mi-au reținut atenția în lunile acestea. Paradoxal cumva, dacă ne gândim că, de obicei, fugi de stres recurgând la calm și relaxare, seriile care pot ține publicul departe de bombardamentul știrilor confuze și tulburi au fost pline de acțiune, suspans, necazuri (ale altora) și adrenalină. „Killing Eve”, început în 2018, a revenit în 2020 cu același umor și farmec, datorate atât scenariului inventiv, cât și distribuției. Jodie Comer și Sandra Oh fac un cuplu amuzant și năbădăios, care te ține cu sufletul la gură și cu zâmbetul pe buze. Trei alte seriale s-au adăugat pe listă, toate trei având în centrul lor terorismul, spionajul și fugăria tensionată: „Fauda”, „Caliphate” și „Le Bureau des Légendes”. Recunosc că am fost uimit să constat cât de mult au reușit francezii să se americanizeze și să asimileze spiritul filmelor/serialelor de spionaj, rezultatul fiind destul de bun, în ciuda inconsistențelor narative (fire care nu duc nicăieri, personaje care dispar inexplicabil etc.), și cu acel je ne sais quoi tipic (melancolie, filosofare, poziții sexuale care le-ar îmbujora obrăzii puritanilor de peste Ocean). În continuarea adrenalinei celor trei seriale vine și hit-ul de pe Netflix, „Money Heist” (La Casa de Papel), care a prins foarte bine în rândul publicului, poate și datorită mesajului lui revoluționar, într-un context în care lumea e tot mai nemulțumită de sistem, de guvernanți, de stat și de viața banală. Dar prea multă tensiune strică, așa că s-a impus și nevoia de puțin umor mai glamour, pe care l-am găsit în „The Marvelous Mrs. Maisel”, o serie care m-a binedispus prin replicile și personajele ei (în special, părinții doamnei Maisel). Contrapartea serioasă a evreității personajului principal a fost mini-seria „Unorthodox”, care îți arată că rezistența la rigorile ortodoxismului evreiesc nu este posibilă mereu prin umor, ci printr-o evadare propriu-zisă; ambele personaje își urmează, la urma urmei, inima și vocația, dar în registre diferite. Închei lista recomandărilor cu mini-seria pe care am așteptat-o cu cel mai mare interes: „The New Pope”. Deși părerile au fost împărțite – că e mai lipsit de interes decât The Young Pope etc. –, eu tot îl pun pe lista seriilor TV de neratat. ■

Arte vizuale. Via Facebook

YIGRU ZELTIL

Dacă redeschiderea Muzeului Național de Artă al României a avut loc pe 20 mai, încă se lasă așteptată redeschiderea Muzeului Național de Artă Contemporană, până pe data de 10 iunie (deși s-ar fi putut crede că singurul muzeu cu securitate de aeroport ar fi pregătit pentru

orice situație!), deoarece se pregătește un nou sezon expozițional. Între timp, pagina de Facebook a instituției găzduiește o serie de materiale despre mai multe lucrări din colecția MNAC și despre expoziția ilustratorului Christoph Niemann, precum și postări în care puteți (re)descoperi nume precum Florica Prevenda, Liliana Mercioiu-Popa sau regretații Adrian Maftei și Vasile Kazar.

O redeschidere de muzeu mai puțin obișnuită au întreprins-o cei de la Muzeul de Artă Recentă. Din 17 până pe 24 mai, zilnic, timp de câte un sfert de oră,

Andreea Belu și Cosmin Manolescu au performat așa-numitul „Dans la MARE. Eventually, in the end everything will make sense”. Muzeul s-a redeschis efectiv abia pe 23, cu expoziția temporară „Gregor Schneider. Camere moarte” (deschisă doar cu puțin timp înainte de carantină, ironic din moment ce artistul abordează „ceea ce există fără a se putea vedea”) și cu „Valul negru”, prima acțiune din seria „Sejur la MARE”, în care lucrări din alte colecții sunt expuse temporar în colecția permanentă; în acest caz, celor două panouri negre ale artistului șaizecist Roman Cotoșman li s-a adăugat pentru două luni un al treilea panou de dimensiuni identice, schimbând așezarea lucrărilor și permițând noi sugestii interpretative, pe care le epuizează în discursul său curatorul Erwin Kessler.

„Dieser Film ist ein Geschenk / Acest film este un dar” (de Anja Salomonowitz), proiectat între 27 aprilie

și 27 mai pe site-ul Forumului Cultural Austriac București, este un film documentar cu și despre Daniel Spoerri, artistul elvețian născut în Galați care a împlinit de curând 90 de ani și continuă să-și creeze emblematicele asamblaje „memento mori” cu obiecte găsite la talcioc și puse într-un nou context, cărora li se dă „o nouă viață”. Copilăria sa în vreme de război, moartea tatălui în pogromul de lași, contribuția sa la mișcarea „nouveau réalisme” în anii '60 sau filosofia personală sunt prezentate mai pe larg în alte filme de pe Internet, precum „Non Solo Eat Art” sau „The Wild Child of Jassy”, însă aici vedem procesul său creativ în acțiune, iar regizoarea recurge la strategii neconvenționale pe măsura subiectului.

Nu în ultimul rând, merită semnalat debutul sororității artistice Locomotive, cu o serie de lucrări video art pe teme feministe (și nu numai), inaugurate la Atelier 35 cu ocazia ieșirii din starea de urgență. ■

Studii și cercetări. Epidemie și psihoză

AURELIAN GIUGĂL

S untem de peste trei luni de zile într-o stare de criză provocată de noul coronavirus, de altfel, și o criză a sistemului economic-politic, a capitalismului neoliberal. Încă de la început, în România, două opinii contradictorii sparg monotonia spațiului public. O primă categorie este dată de cei ultra-protectivi, cei care stau acasă. E și aici un privilegiu, pentru că nu oricine stă acasă. Categoriile largi de populație nu se pot auto-izola. Mă refer aici la cei care lucrează în salubritate, comerț (cu transportul aferent), în agricultură, la cei responsabili de întreținerea utilităților – apă, canalizare, gaz, electricitate etc. Stau acasă burocratii, profesorii, îndeobște cei din categoria white collar. Aceștia sunt raționali, ascultă vocea științei medicale și acceptă măsurile de izolare și distanțare socială. Al doilea curent de opinie vine din zona conservatoare, a celor deranjați că se închid bisericile, cei care văd peste tot o mega escrocherie, o conspirație orchestrată pentru a ni se fura libertățile, inclusiv libertatea religioasă. Printre aceștia din urmă, sunt foarte mulți din secta anti-vaccin, cei care se uită la epidemie ca la o simplă viroză și gândesc viața și moartea în cheie fatalist-țărănească.

Sigur, există și posibilitatea folosirii epidemiei ca scut pentru consolidarea anumitor politici neoliberale, chiar întărirea autoritarismului și suprimarea unor libertăți, inclusiv în Europa noastră. În contra celor care vorbesc de epidemie ca o simplă răceală, vom scrie câteva cuvinte despre un biolog american, Rob Wallace. Wallace are un doctorat în biologie (CUNY Graduate Center), fiind consultant pentru Alimentație și Agricultură la Națiunile Unite și la Centrul pentru Controlul și Prevenția Maladiilor. În 2016 a publicat volumul „Big Farms Make Big Flu: Dispatches on Infectious Disease, Agribusiness, and the Nature of Science” (New York: Monthly Review Press). În această colecție de eseuri, biologul american critică agro-business-ul, adică agricultura controlată de corporațiile multinaționale. Autorul identifică legături intrinseci între, pe de o parte, aceste ferme industriale de creștere a animalelor, industria fast-food, iar pe de altă parte, degradarea ecologică, gripa aviară și alte pandemii ce au lovit și lovesc în vremea din urmă întreaga planetă. Într-un interviu din martie 2020 (<https://climateandcapitalism.com/2020/03/11/capitalist-agriculture-and-covid-19-a-deadly-combination/>), Wallace spunea că noul Covid-19 nu este un episod izolat, răspândirea noilor virusuri și bacterii, virusul Nipah, Campylobacter, Q fever, diferite tipuri de gripă, fiind intim conectată

cu evoluția agriculturii industriale, dinamica corporațiilor multinaționale din zona alimentației fiind responsabilă de răspândirea acestor virusi. „Oricine vrea să înțeleagă de ce virusii devin tot mai periculoși trebuie să investigheze modelul industrial din agricultură... În prezent, puține guverne, și la fel de puțini oameni de știință, sunt pregătite pentru așa ceva. Aș putea spune că este chiar pe dos”, explica Wallace în interviul amintit mai sus.. Pe scurt, Big Farms Make Big Flu ne spune că:

(i) Fermele industriale oferă condiții extrem de favorabile pentru patogeni; imunitatea naturală nu se poate dezvolta în condițiile speciilor crescute industrial, cele câteva săptămâni de viață ale animalelor crescute pentru a fi repede vândute fiind insuficiente pentru ca animalele să dezvolte anticorpi. (Vezi și recenzia lui Jonathan Everts la Big Farms Make Big Flu: Dispatches on Infectious Disease, Agribusiness, and the Nature of Science, în Antipode. 45(4): 809-825, disponibilă online la https://antipodeonline.org/wp-content/uploads/2016/12/book-review_everts-on-wallace.pdf.)

(ii) Costurile unui asemenea tip de agricultură sunt externalizate – miliardele de dolari oferite ca subvenții pentru aceste afaceri, la pachet cu alte miliarde necesare pentru investițiilor din medicină (vaccinuri pentru combaterea virusilor și bacteriilor).

(iii) Geografia și istoria contează – spre exemplu, fermele complexe din zonele semi-periferice și periferice capitalismului central, acolo unde reglementările sunt slabe (a se vedea marile complexe agro-industriale din Europa de Est).

(iv) Tipurile de gripă sunt multidimensionale și cu greu pot fi păcălite de vechile metode medicale.

(v) Este nevoie de o schimbare în zona agriculturii – dezvoltare sustenabilă în agricultură, agricultură ecologică, cooperative de producție etc.

Sigur, este mult mai ușor să expediezi o problemă precum epidemia Covid-19 la categoria conspirație, mai greu pare să urmărești fluxul de informații din zona științifică serioasă. Iată de ce poate că spațiului public de la noi i-ar face bine traducerea unora din cercetările biologului american – printre altele, Wallace este co-autor la volume precum „Neoliberal Ebola: Modeling Disease Emergence from Finance to Forest and Farm”, „Clear-Cutting Disease Control: Capital Led-Deforestation”, „Public Health Austerity, and Vector-Born Infection” etc.

Sigur, este mult mai ușor să expediezi o problemă precum epidemia Covid-19 la categoria conspirație, mai greu pare să urmărești fluxul de informații din zona științifică serioasă. Iată de ce poate că spațiului public de la noi i-ar face bine traducerea unora din cercetările biologului american.

P.S.: La editura Brill va apărea un volum despre alegerile europarlamentare de anul trecut – „2019 European Elections. The EU Party Democracy and the Challenge of National Populism”. Volumul, coordonat de Radu Carp și Cristina Matiuța, oferă o analiză a rezultatelor electorale de la aceste alegeri europene, dar și explicații privind viitorul sistemului european de partide – a se vedea secțiunile despre eroziunea partidelor mainstream și avansul formațiunilor populiste. Dintre români, printre cei care contribuie la volum îi regăsim pe Radu Carp, Alexandra Alina Iancu, Ruxandra Ivan, Cristina Matiuța, Sergiu Mișcoiu, Mihai Sebe, Sorina Soare, Sorin Bocancea, Valentin Naumescu și Alexandru Radu. ■

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert
(proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020, www.facebook.com/tncms.official)

Dacă nu ar fi murit oameni, am fi spus că e cel mai mare happening desfășurat la scară mondială

*„Ideile se nasc din necesitate,
dar și din libera asociere a contrariilor
pe care o permite inteligența fiecăruia.”*

(Alexandru Boureanu)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommerit (proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020 – www.facebook.com/tncms.official/)

Interviu cu Alexandru Boureanu, manager al Teatrului Național din Craiova

MATERIAL REALIZAT DE
CARMEN CORBU

Teatrul din Craiova s-a mișcat rapid și eficient în această perioadă a închiderii sălilor de spectacol. Cum s-au născut ideile și cum s-au transformat ele într-o strategie? Cât erați de pregătiți? Ce resurse umane sau tehnologice ați simțit că vă sunt necesare? Cum le-ați găsit atât de repede?

Ideile se nasc din necesitate, dar și din libera asociere a contrariilor pe care o permite inteligența fiecăruia. Suntem Teatrul Național Craiova, e musai să fim inteligenți! Pregătit nu a fost nimeni, nici marile puteri care au căzut ca popicele în momentul în care epidemia s-a declanșat la scară mondială. Ai

zice că a fost o punere în act absolut surprinzătoare: dacă nu ar fi murit oameni, am fi spus că e cel mai mare happening desfășurat la scară mondială de când e lumea...

Instituțiile de cultură europene și naționale (instituția noastră cumulează aceste atribute, cu excelență) au profitat de imensa lor rezervă tezurizată în zeci și sute de ani de existență (TNC împlinește în acest an 170 de ani!) și au conceput proiecte la distanță – iată cuvântul zilei, poate chiar al anului! – care să pătrundă în casele oamenilor izolați. Marea temă a teatrului, din toate timpurile, este catharsisul, teatrul cu asta se ocupă. Întrebați-i pe psihologi și vă vor spune că tot ce au sistematizat ei în meseria lor marea tragedie sau dramă antică propuseră deja: autoflagelarea lui Oedip, tragedia locastei, sacrificiul Ifigeniei, drama Niobei, tortura Danaidelor, culpa lui Aias etc. – toate aceste mituri transpuse scenic de marii greci sunt născătoare de paradigme culturale, așadar umane. Nu trăim nimic pe care cei vechi să nu-l fi trăit deja.

Resursele umane le-am „crescut” cu grijă, în timp, de la actori la cei implicați în munca inteligentă a producerii de evenimente. Direcția artistică a făcut lucrurile bune pe care le-ați văzut dumneavoastră online (e fain!). Alte câteva câteva sute de mii de oameni au apreciat în această perioadă arta și munca noastră. Și se cam știe: ars longa, vita brevis...

Aveți proiecte care au încercat să spargă bariera spectacolului așa cum îl cunoșteam cu toții anterior: de la „Teatroteca” la „Festivalul Internațional Shakespeare – home edition”. Cât de importantă vi se pare prezența on-line a producțiilor teatrale? Cum ați văzut o astfel de mutare?

E importantă în faza actuală în care ne aflăm, pentru ca oamenii să se simtă solidari chiar și în distanțarea rezultată în urma pandemiei. Oamenii trebuie să fie împreună pentru a munci, a crea și a se bucura de rezultatele muncii lor. Memoria unei instituții naționale cum este teatrul nostru este una care se înscrie în durată lungă a istoriei: putem povesti ani de aici înainte doar ce am făcut până acum. La momentul actual, am decis să ieșim din stupoarea provocată de apariția acestei pandemii și

***Există un vizibil în
invizibil și noi am
putut produce astfel
ceva ce anterior nu se
făcea: teatrul livrat
la domiciliu, o ofertă
irezistibilă. Ceea ce
cândva putea face
doar televiziunea, și
asta din ce în ce mai
rar în ultimii ani, a
devenit un fenomen
„pandemic”...***

să răspundem cu ce știm mai bine: cu arta noastră. Chiar și atunci când trupul suferă, spiritul nu poate fi neglijat, cere egal tratament. Actorii au devenit sociali din izolare, comunicatori pentru cei relegați în casele și grădinile lor. Tehnica de azi e uluitoare, cu ajutorul ei am putut ajunge ușor la oameni și să ne facem astfel vizibili. Există un vizibil în invizibil și

Noi venim către un public virtual, dar ne dorim și un public masiv în sălile noastre. Respirația pe scenă a actorului nu poate fi redată nici cu cea mai fină tehnologie.

noi am putut produce astfel ceva ce anterior nu se făcea: teatrul livrat la domiciliu, o ofertă irezistibilă. Ceea ce cândva putea face doar televiziunea, și asta din ce în ce mai rar în ultimii ani, a devenit un fenomen „pandemic” (scuze pentru expresie, se vrea jucăușă): teatrul pentru toți. Am intrat în casele oamenilor ca musafiri și ei au fost foarte bucuroși să ne primească.

Dacă tot am ajuns în punctul în care o montare din 2014 poate fi văzută în 2020, iar o punere în scenă de la Craiova poate fi văzută la Galați, ce urmează? Adică: avem niște seturi de experiențe la nivelul instituției de teatru și avem o expresie a interesului la nivelul spectatorilor. Cum le instrumentalizăm? Sau: e momentul? e avantajos

pentru toate părțile implicate? Ar putea teatrul să iasă din formula „aici și acum” și să ajungă la o flexibilitate și la o fluidizare a livrării spectacolului?

Ar putea, cu condiția ca feedbackul să fie de ambele părți: noi venim către un public virtual, dar ne dorim și un public masiv în sălile noastre. Respirația pe scenă a actorului nu poate fi redată nici cu cea mai fină tehnologie. Teatrul este întâlnirea dintre două respirații: cea a actorilor și cea a publicului. Când stările prin care trece eroul unui spectacol pe scenă trec în carnea spectatorului țintuit în scaun, la nici câțiva metri, așa ceva se numește transfer de energie, relaționare personală. Actul primordial este pe scenă, dar el poate fi reluat ulterior în formula de care vorbești. A te distanța este prima mișcare dintr-o succesiune de gesturi care se finalizează cu reapropierea. Și încă ceva: teatrul nu este film, nici televiziune, chiar dacă în ultima vreme a împrumutat câte ceva de la aceste arte, profesii. Teatrul este reuniunea oamenilor în aceeași clipă, pe aceeași lungime de respirație.

Plecând din zona managementului și întorcându-ne puțin spre cea artistică: 1. ce vă place cel mai mult la „Rinocerii”, spectacolul difuzat acum la Teatroteca TNC? și 2. ce vă place cel mai mult din tot ce s-a montat recent la Craiova?

Diplomatic ar fi să răspund că atât spectacolul lui Robert Wilson, cât și alte spectacole montate în teatrul din Craiova îmi plac, fie și pentru faptul că reprezintă munca echipei pe care o conduc. Voi spune totuși că din spectacolul realizat pe textul lui Ionesco este minunat aleasă distribuția, cu o notă distinctă pentru prestația regretatului maestru Ilie Gheorghe în rolul Logicianului. Nu pot evidenția toate astea fără să nu apreciez la superlativ arhitectura atmosferei creată de echipa internațională a lui Wilson: lumini, sunet, video. Din repertoriul actual sunt spectacole care îmi plac și altele care nu – dar nu am voie să îmi fac explicite gusturile pentru simplul fapt că și acelea care nu îmi sunt pe plac au găsit rezonanță estetică în rândul publicului și mulți prieteni apropiați le apreciază. Iată câteva titluri care nu pot fi ratate dacă ajungeți în Craiova: „Casa cu suricate”, regia Radu Afrim,

„Aias. Eseu despre demență”, regia Mihai Măniuțiu, „Elefantul din cameră sau The vibrator play”, regia Dragoș Alexandru Mușoiu, „Radio”, regia Bobi Pricop, „Dacă am gândi cu voce tare”, același Radu Afrim, „Operațiunea Marte”, regia Dragoș Alexandru Mușoiu, „RetroElectro”, regia Bogdan Georgescu,

„Obsesii”, regia Yiannis Paraskevopoulos, „Vești bune. Final”, regia Alexandru Dabija, „Bang”, regia Theodor-Cristian Popescu. Nu e o surpriză, sper, cum voi încheia: Ne pregătim să vă așteptăm la teatru.

Sub genericul „Online e fain!” și hashtag-ul #teatruNcasACASateatru, Teatrul Național „Marin Sorescu” din Craiova a inițiat, încă din primele zile ale declarării stării de urgență în România și ale închiderii sălilor de spectacole, o serie de programe prin care să păstreze legătura cu spectatori săi: Leapșa Digitală, Povestitorul Surpriză, Teatroteca TNC, Cafeneaua de Acasă, Suplimentul de Lectură, Videopoezia, Fețe de Teatru, Regizor la Rampă. Coordonatorul proiectului #TeatruNcasACASateatru este Vlad Drăgulescu, directorul artistic a teatrului. Festivalului Internațional Shakespeare, proiect anual a teatrului, a beneficiat și el de o organizare în mediul on-line și de nickname-ul „Shakespeare Home Edition”.

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert
(proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020, www.facebook.com/tncms.official/)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert (proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020 – www.facebook.com/tncms.official)

„Romanul lui Cătălin Partenie are tâlc din plin, dar povestea tronează dincolo de orice, o poveste simplă, plină de emoție, tandră aș spune...”

(Alfred Bulai)

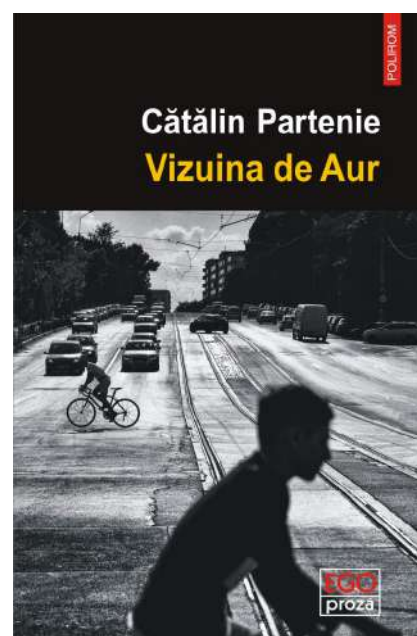
„Dacă, la nivel de popularitate în rândul marelui public de la noi, filmele lui Mircea Mureșan au fost deseori înspre vârful ierarhiei, probei timpului îi vor rezista doar o parte dintre acestea, mai cu seamă ecranizările.”

(Dinu-Ioan Nicula)

Vizuina de Aur

ALFRED BULAI

În plină pandemie, editura Polirom a publicat primul roman al filosofului Cătălin Partenie. Citind acest roman am trăit senzația că sunt în fața unor paradoxuri. Mai întâi, romanul este o traducere, de fapt o versiune în limba română a unui roman scris de Cătălin Partenie în engleză. Paradoxal, nu? Apoi, romanul ne vorbește despre mirajul și blestemul de a sta izolat de lumea exterioară care nu te înțelege, sau pe care tu nu o înțelegi, și tocmai în timpul pandemiei este „condamnat” să iasă de la tipar. Nu în ultimul rând, romanul ne vorbește despre tarele unei lumi trecute, cu umor și cu amărăciune uneori, o lume ce oferă personajului principal secretele descoperirii de sine, ale emoțiilor autentice și în final, de ce nu?, ale unui tip personal de fericire.

Povestea are ceea ce aș numi puterea simplității, dată de frumusețea picturală a unei lumi apuse, zugrăvită în culori vii, nu în cenușiul cu care ne-au obișnuit literatura și filmele care descriu perioada de dinainte de 1989. Ne întâlnim în paginile cărții cu o lume care ni se destăinuie și ne vorbește despre descoperirea sensului existenței. Suntem

încet, încet transformați în prietenii unui tânăr obișnuit, care se hrănește cu muzică, așa cum fac tinerii dintotdeauna, și care se simte extraordinar, paradoxal din nou, într-un univers închis cum era cel din ultimii ani de comunism, dar în care el, la rândul său, se închide. În acest paradox al deschiderii prin închidere, al libertății căpătate prin izolarea de lume, un puștan de liceu și un tânăr student exmatriculat devin cei mai buni prieteni, care se simt prizonieri fără voie în România comunistă, dar care voit se închid într-o altă cochilie, cea în care se pot simți cu adevărat liberi, rupți cu totul de lumea exterioară. Vizuina lor este de Aur, iar metafora metalului prețios, cu o puternică încărcătură emoțională, plină de parfumul nostalgiei, nu atât una a vremurilor tinereții, cât a amintirii marilor prietenii. Ceea ce îi unește pe cei doi este liantul universal al unei comunicări ce nu a avut niciodată frontiere. Dincolo de orice granițe, de orice constrângeri, dincolo de zidurile care te fac prizonier, sau pur și simplu străin față de alții, se află un limbaj universal: cel al muzicii. Pentru personajele din roman, muzica este pământul roditor al prieteniei, care trece dincolo de timp și de amintiri.

Vizuina de Aur este un roman despre aventura unui tânăr, despre aventura muzicii, despre căutarea libertății și a destinului. Este o scriitură care prinde și te prinde așezându-te la un serial de televiziune, cu episoade construite din scurtele povestiri ale existenței personajelor, de care nu te poți desprinde, deși afară zorii zilei îți amintesc că nu ai dormit deloc. Ai nevoie să vezi ce urmează, ai nevoie să speri, ai nevoie să capeți răspunsuri la întrebările pe care ți le pui despre fiecare personaj în parte. Și nu în ultimul rând ai nevoie de o perspectivă la întrebările pe care romanul te face să ți le pui despre tine.

Romanul are un final neașteptat, așa cum îi stă bine unui roman. Merită cu prisosință să îl citești, să vă delectați cu atmosfera vibrantă, cu scenele pline de emoție, deseori de un rafinat umor, cu tâlcurile multe ce se ascund în spatele cuvintelor simple.

Îl cunosc pe Cătălin Partenie de aproape 40 de ani și știu că a lucrat la acest roman mai mulți ani. Am avut șansa să îl citesc doar după ce a apărut. Pentru că așa este Cătălin: vrea să ofere doar o lucrare finală,

***Îl cunosc pe Cătălin
Partenie de aproape
40 de ani și știu că a
lucrat la acest roman
mai mulți ani. Am
avut șansa să îl citesc
doar după ce a apărut.
Pentru că așa este
Cătălin: vrea să ofere
doar o lucrare finală,
șlefuită până la limita
perfecțiunii.***

șlefuită până la limita perfecțiunii. L-am întrebat de multe ori de ce a scris în limba engleză și nu în română. Ar fi putut ulterior tot el să îl traducă în engleză, dacă voia, sau în oricare din multele limbi în care este fluent. Nu a putut să îmi explice niciodată și nici acum nu poate oferi un răspuns deplin. Sau poate n-am înțeles eu. Citind romanul am descoperit un tâlc în acest paradox, așa cum l-am numit la început. Probabil adevăratul personaj principal din carte este de fapt muzica, una din formele

Cunoașterea de sine și descoperirea lumii, legarea marilor prietenii și revelația iubirii s-au făcut și se vor face întotdeauna într-o Vizină de Aur, într-un loc în care te izolezi pentru a putea să te deschizi către lume. Un loc în care doar zidurile te fac să poți depăși obstacolele vieții. În fond, este nevoie de experiența izolării eului pentru a deveni conștient de sine și de ceilalți, pentru a deveni parte a relațiilor deschise cu lumea.

ancestrale ale libertății. Să scrii un roman cu un astfel de personaj principal este în sine o provocare.

Cumva știind sau intuind, Cătălin a ales calea cea mai bună de a reliefa splendoarea muzicii prin constrângerea impusă cuvintelor. Atenția față de alegerea cuvintelor, dar mai ales ținerea lor în frâu, are menirea să ofere muzicii spațiu de expresivitate. Utilizarea limbii engleze, pe care o simte dincolo de a o vorbi, nu este un exercițiu de bravură, ci propria sa vizuină în care nevoia uluitoare de atenție la propriile cuvinte vine din grija ca acestea să nu eclipseze acordurile muzicii care se naște în mintea fiecărui cititor.

Romanul o să vă placă indiferent de cât de mult iubiți muzica sau ce gen de muzică preferați, iar pentru cei dintre dumneavoastră care au fost sau sunt aproape de muzică el va fi o revelație, un exercițiu în care veți intra în transa muzicii, pe fondul scenografic al picturilor nostalgice ale unei lumi pe care ați trăit-o, sau pe care vi-o imaginați.

Cătălin Partenie s-a dedicat în special filosofiei lui Platon, este foarte cunoscut celor cu preocupări intelectuale în această direcție, a editat volume de filosofie atât la Cambridge, cât și la Oxford. Desigur, a publicat filosofie și în țară. Acesta este primul său roman, iar pentru cei care îl cunosc va exista cu siguranță întrebarea: care este legătura, dacă există vreuna, dintre lumea romanului său și lumea filosofiei? Dacă citiți romanul veți afla și singuri, pot însă vă spun că pentru el, ca și pentru prietenul său, Platon, granița dintre filosofie, mit, dialog și cunoaștere prin poveste nu există. Muzica este parte a unei astfel de ecuații, nu degeaba în vechea filosofie aceste discipline nu erau atât de radical rupte una de alta. Muzica, filosofia și ficțiunea nu sunt radical diferite, ci sunt doar fațete ale cunoașterii lumii și a sinelui deopotrivă.

Nu vă așteptați însă să întâlniți în roman o forțare a reflexivității în dauna poveștii. Nu e vorba nicidecum de ceea ce poți întâlni deseori la intelectualii care fac exerciții de filosofare prin propriile personaje și care uită că esența este povestea, nu tâlcul ei filosofic. Sensul profund trebuie să fie prezent pentru a vorbi de o operă majoră, dar el trebuie să fie al poveștii, nu al povestitorului, el trebuie să fie descoperit de cititor ca și cum ar descoperi un continent nou, nicidecum ca și când ar asista la o lecție pe băncile școlii.

Cătălin Partenie

Romanul lui Cătălin Partenie are tâlc din plin, dar povestea tronează dincolo de orice, o poveste simplă, plină de emoție, tandră aș spune, având la bază o temă universală pentru vremea lui Platon, pentru cea de azi și cea de mâine: prietenia care formează caractere și oameni.

Cunoașterea de sine și descoperirea lumii, legarea marilor prietenii și revelația iubirii s-au făcut și se vor face întotdeauna într-o Vizuină de Aur, într-un loc în care te izolezi pentru a putea să te deschizi către lume. Un loc în care doar zidurile te fac să poți depăși obstacolele vieții. În fond, este nevoie de experiența izolării eului pentru a deveni conștient de sine și de ceilalți, pentru a deveni parte a relațiilor deschise cu lumea. Gustul adevărat al libertății cred că nu poate exista fără experiența privării, a izolării, fără să fi avut cel puțin odată în viață sentimentul că această libertate ți-a lipsit. Vizuina este un loc în care animalul din noi, cu pulsionile, cu dorințele, cu instinctele lui, simte nevoia să se ascundă sau este obligat să o facă. Dar este și locul unde se naște un alt univers, este locul care îți dă puterea de a te descoperi și de unde poți ieși mai puternic pentru a cunoaște lumea așa cum este ea.

Cătălin Partenie predă filosofie la Facultatea de Științe Politice a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative din București. A studiat filosofia la universitățile din București, Oxford, Heidelberg și Glasgow. În anii 1980 a cântat la chitară în formațiile Sonophon, Krypton și Graffiti. A editat mai multe volume, printre care: „Plato: Selected Myths” (Oxford’s World Classics, 2004), „Plato’s Myths” (Cambridge University Press, 2009) și „In Fiction We Trust” (Polirom, 2016). Povestirea sa „Gudrun” (scrisă în engleză) a obținut Honorable Mention la ediția din 2019 a Concursului Literar Frank McCourt și a fost publicată în The Southampton Review (New York). „The Golden Burrow” este primul său roman (scris în engleză); „Vizuina de Aur” (Polirom, 2020) este versiunea acestuia în română. Peter Kerek a regizat la Unteatru o adaptare scenică a romanului scrisă de autor.

Citind acest roman veți descoperi, sper, propria dumneavoastră Vizuină de Aur. ■

Un adept al ecranizărilor: Mircea Mureșan

DINU-IOAN NICULA

Dacă la nivel de popularitate în rândul marelui public de la noi, filmele lui Mircea Mureșan au fost deseori înspre vârful ierarhiei, probei timpului îi vor rezista doar o parte dintre acestea, mai cu seamă ecranizările. Respectul pentru opera scrisă, manifestat de cineast, l-a ferit, întrucâtva, de scăderile arătate în lucrul după scenarii originale, de pildă minusul de imaginativ („Întoarcere la dragostea dintâi”, 1981) sau propensiunea spre umorul facil, revelată de trouvaille-ul numit Sebastian Papaiani („Partea ta de vină”, 1962) și atestată de „K.O.” (1968).

Pe aceeași „via gloriosa” pe care a pășit Liviu Ciulei cu „Pădurea spânzuraților” (1965), în speță creația romanească a lui Liviu Rebreanu, o va face, mutatis mutandis, și Mircea Mureșan, care demarează „Răscoala” în 1964, când filmul lui Ciulei

Mircea Mureșan

era în faza de turnare. Contrariază, astăzi, cum de a putut fi aprobat un film despre reprimarea brutală a setei de pământ a țăranilor, la numai doi ani după încheierea în forță a colectivizării, dar regimul comunist a rezistat ignorând asemenea eschive, care altminteri ar putea părea firești. Desigur, semnul de

întrebare este contrabalansat de vituperarea orânduiri burghezo-moșierești, care funcționează la nivel de tipaj: statuarul țăran Petre Petre (Ilarion Ciobanu), versus latifundiarul emfatic (Nicolae Secăreanu), politicianul traseist (Constantin Codrescu), boieroica depravată (Adriana Nicolescu, care-și va demonstra talentul peste hotare, în filmele lui André Delvaux). Deși registrul actoricesc nu este unitar, portretistica individuală servește adecvat ideii de turbion al istoriei, pe care o pune în operă imaginea îndrăzneață a lui Nicu Stan, ale cărui nuanțe de cenușiu fac credibile până și evadările în onirism ale eroului rural. Secvențele colective (uneori subliniate agrest de muzica lui Tiberiu Olah) nu aduc plusvaloare filmului, fie din cauza șarjării (episodul de la Parlament), fie de pe urma lipsei fiorului tragic (împușcarea grupului de răsculați). Ca și Liviu Ciulei, aureolat cu Premiul de regie la Cannes în anul precedent, autorul „Răscoalei” se întoarce în 1966 de pe Croazetă cu o distincție: „Prix pour la première oeuvre de Mircea Mureșan” (conform facsimilului din volumul autobiografic „Traista cu filme”, 2014), pe care juriul, din care a făcut parte și Mihnea Gheorghiu, i-a acordat-o făcând abstracție de precedentul său film (care, pesemne, nu era... o operă adevărată).

Tot Liviu Rebreanu stă la baza celei mai puternice ecranizări realizate de Mircea Mureșan, „Ion – Blestemul pământului, blestemul iubirii” (1980). Mistificarea socializantă se oprește, de astă dată, doar la titlu („Glasul” rebrenian este înlocuit cu „Blestemul”, căci animalitatea poftii de pământ și de iubire trebuiau înfierate, sub aparența unui titlu mai comercial); nici nu mai era cazul, căci obiectivele ideologice (atent urmate de regizor, din funcția pe care o avea pe linie de partid) se schimbaseră, iar accentele naționaliste din romanul „Ion” le satisfăceau de la sine. Mureșan renunță la îndrăznelile compoziționale, mergând pe linia sigură a cărții, de-a lungul căreia presară o galerie de actori aleasă îndeobște cu inspirație, în primul rând la nivelul axului Ion-Ana (Șerban Ionescu-Ioana Crăciunescu), chiar dacă nici de această dată nu are cea mai bună mână la alegerea antagonistei (Sorina Stănculescu, în rolul Floricăi). Meritul reușitei filmului aparține și autorului adaptării, Titus Popovici, care va scrie scenariul filmului „Horea”, ambițioasă frescă istorică realizată de Mureșan în 1984.

***Ca și Liviu Ciulei,
aureolat cu Premiul
de regie la Cannes
în anul precedent,
autorul „Răscoalei”
se întoarce în 1966
de pe Croazetă cu o
distincție: „Prix pour
la première oeuvre de
Mircea Mureșan” ...***

Alături de aceste filme de referință și chiar mai presus decât ele, Mircea Mureșan a fost popular pentru serialul de televiziune „Toate pânzele sus” (1976-1978), după romanul omonim al lui Radu Tudoran publicat în 1954, pe linia unui anumit evazionism permis literaturii pentru tineret în epoca dejistă (și, oricum, „cauționat” de poziția conformistă a fratelui scriitorului, Geo Bogza). Cu un generic având o animație și o muzică acaparante, serialul este o colecție de recitaluri ale vedetelor (Ion Besoiu, Ion Dichiseanu, Jean Constantin și nu numai), de

care însuși regizorul pare furat, cu prețul unor nedisimulate minusuri narative. O vedetă (în certă devenire) era și Maia Morgenstern, protagonista filmului „Maria și Marea” (1989), ultima ecranizare din cariera lui Mureșan, tot după Radu Tudoran (romanul cu același nume din 1973), ratată însă din motive de distribuție (Mircea Anca, „leading man” cu voce feminină) și de nestăpânire a tensiunii dramaturgice (personajul lui Eusebiu Ștefănescu).

Desigur, fiind vorba de un roman din „literatura școlară”, generații succesive de spectatori au urmărit ecranizarea sadoveniană „Baltagul” (1969), de data aceasta regizorul mergând pe urmele lui Lucian Pintilie, care avea deja depus un proiect similar (reiterat de acesta în Buftea la mijlocul anilor 1980, în perioada „exilului” său). Văzând în Vitoria Lipan o madonă laică și fiind la zi cu ceea ce se întâmpla în cinematograful european, Mircea Mureșan a ales-o pentru rolul principal pe spaniola Margarita Lozano, cunoscută din filmele lui Luis Buñuel. Cu o dublare defectuoasă ca „lip-sync” (desigur că nu Eugenia Bosînceanu era de vină), alegerea acestei actrițe străine a dat apă la moară patriotarilor

(până atunci circumspecți, dată fiind poziția oficială a lui Mureșan), iar regizorul nu s-a lăsat mai prejos, dându-le o replică (auto)demolatoare în „Contemporanul”.

În manualele de limba română s-a aflat, lung timp, și nuvela „O oră din august”, de Marin Preda, adusă de Mircea Mureșan în sala de cinema sub titlul „Porțile albastre ale orașului” (1974). Întrucât filmele de război nu se potriveau unui regizor mai puțin atras de marile desfășurări exterioare, realizarea a fost neconvingătoare, ulterior maltrată de cenzorii TV (după emigrarea lui Dan Nuțu), în contextul inexplicabilei consecvențe în a relua această producție aproape la fiecare sărbătorire a zilei de 23 August.

Din „Asediul” (1971), ecranizare a romanului „Puterea” (1964), de Corneliu Leu, neadecvat din start unui regizor cu inapetență pentru scenele de masă, „corale”, nu se poate reține decât rolul episodic al Mihaelei Mihai, cea care, devenită muză, îi va inspira lui Mircea Mureșan o viabilă ecranizare a romanului „Bariera”, publicat de Teodor Mazilu

Ion – Blestemul pământului, blestemul iubirii (1980)

În 1959, pe vremea când viitorul dramaturg era comunist pur, nu drapat sub satira vitriolantă, făcută în spiritul „ridendo castigat mores”. Având ca leitmotiv nostalgic melodia „Parfumul străzilor” (cântată de amintita interpretă principală), filmul urmărește disoluția familiei lui nea Vițu (muncitorul cu simpatii ilegaliste, interpretat cu justă măsură de Octavian Cotescu, neverosimilul de text și de situație nefiind în culpa lui), fără să pună în contrapondere „prezentul glorios” al epocii din perspectiva căreia naratorul contemporan face retrospectivă. Dimpotrivă, relativismul dat de fantasmalele eroului pare a introduce, fie chiar și la modul calofil, o idee antitriumfalistă, de damnare a celor sortiți să rămână de partea cealaltă a „barierei”.

Tot Octavian Cotescu este protagonistul filmului „O lebedă iarna” (1983), ecranizare a piesei „A cincea lebedă”, de Paul Everac. Dorind să dea soției sale, Rodica Mureșan, un rol principal mai bine scris decât cel din sus-menționatul film realizat în 1981, regizorul a făcut o alegere interesantă a lucrării teatrale, căreia i-a adăugat o discutabilă voce din off a eroului (subliniind implicit cunoscutele limite

ale analizei psihologice practicate de cineast). Umilul merceolog rememorează (uneori în spiritul lui... Mazilu) povestea sa adulterină de amor cu balerina Dufy, prin scene care aduc uneori o emoție autentică. Dacă Octavian Cotescu ar fi fost scos din emplotul său, adică dacă n-ar fi părut că regizorul „se ferește de sublim pe cât îi e teamă să nu cadă-n ridicol” (cum plastic spunea un cronicar al vremii) și, mai ales, dacă autorul s-ar fi lăsat mai puțin dominat de temperamentul protagonistei, puteam avea un excepțional „cântec de lebedă” literar al cineastului. Dar cum alegerile actoricești feminine ale lui Mircea Mureșan n-au fost niciodată rutinieră, îl putem privi acum, când nu mai este, cu omenească simpatie. ■

O lebedă iarna (1983)

„Rinocerii”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert
(proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020, www.facebook.com/tncms.official/)

„Rinoceri”, regia Robert Wilson, Teatrul Național Craiova, 2014. Foto: Julian Mommert (proiectul on-line „Teatroteca TNC”, mai 2020 – www.facebook.com/tncms.official/)

români în lume

*„Este necesară
o viziune comună și
un ecosistem sănătos
al mediului asociativ.”*

(Teodor Stan)

Mihai Lehene

Profil de lider transnațional în timp de pandemie

TEODOR STAN

În plină pandemie, diaspora americană s-a mobilizat urgent și eficace, dovedind un nivel de solidaritate impresionant față de nevoile comunităților vulnerabile din țară.

Prin intermediul unor comunități active online, se estimează că diaspora ar fi strâns peste 739.000 de dolari de la aproape două zeci de mii de donatori din peste 30 de țări și a angajat eforturile a 538 de voluntari online care au inițiat strângeri de fonduri în rețelele lor personale de socializare.

Diaspora americană a găsit canale eficiente de a ajuta rapid, identificând nevoi și parteneri comunitari din țară care să asigure implementarea unor intervenții de mare impact. Cu ajutorul a 90 de voluntari, Romanian United Fund (Fondul Unit Roman, RUF), recent stabilit în Chicago, a strâns în jur de 60.000 de dolari direcționați către răspunsul de urgență împotriva Covid-19. Cu ajutorul RUF, organizația VeDem Just a distribuit peste 40.300 de viziere protective făcute din materiale obținute în valoare de 32.000 de dolari. VeDem Just, la rândul său, face parte din platforma Viziere.ro, implicată în donarea tuturor vizierelor distribuite cadrelor medicale în România pentru protecția personalului implicat în combaterea SARS-CoV-2. Asociația Magic a donat materiale medicale de protecție spitalelor și caselor de îngrijire a bătrânilor în valoare de 130.000 de dolari și a distribuit dezinfectanți și materiale de protecție, în valoare de 390.000 de dolari, în peste 70 spitale și clinici. Caravana cu Medici a implementat testări și a distribuit materiale de protecție în valoare de 60.300 de dolari. Comunitatea Declic a dus peste 400 de pachete cu provizii oamenilor izolați cu risc crescut în timp de pandemie, iar Funky Citizens a strâns peste 10.700 de dolari pentru a implementa un proiect de dezvoltare a unor roboți care să asiste dezinfectarea spitalelor.

Această mobilizare masivă a diasporei (într-un exercițiu de solidaritate fără precedent) trebuie înțeleasă nu doar ca un fenomen survenit în situație de criză, ci și ca o nevoie identitară, care poate fi structurată în serviciul unei populații bine adaptate la condițiile unei vieți transnaționale. În cercetarea sa asupra populațiilor transnaționale, Dana Diminescu a evidențiat un aspect important al paradigmei actuale a migrantului: „Acesta nu se mai definește printr-o serie de absențe”, nu mai aparține paradigmei exilului, cea de a nu se mai putea regăsi și integra nici acasă, nici în țara gazdă, rămânând prizonier al nostalgiei unei lumi de mult pierdute. „Actuala generație ce își duce existența transnațional știe să joace pe mai multe prezențe și are un întreg dispozitiv socio-tehnic cu care să acționeze la distanță, infrastructurile digitale și de socializare pe care navigăm astăzi”. Migrantul de azi nu mai este „dezrădăcinat”, nu mai aparține unei

***Migrantul de azi nu mai este „dezrădăcinat”, nu mai aparține unei statistici naționale a statului de origine, o statistică bazată pe „imagarul ideologic al sedentarului”.
Noua configurație a apartenenței nu este definită prin prezența fizică, ci prin activitate, comunicare și intervenție cu impact în multiple comunități locale.***

statistici naționale a statului de origine, o statistică bazată pe „imagarul ideologic al sedentarului”. Noua configurație a apartenenței nu este definită prin prezența fizică, ci prin activitate, comunicare și intervenție cu impact în multiple comunități locale.

Aduce cu sine nu doar o viziune a unei diaspore solidare și eficiente, dar și un prim exercițiu civic transnațional de mare succes. RUF avea deja în primăvara lui 2019 marele atu de a fi strâns fondurile necesare pentru sprijinirea comunității Declic din țară în implementarea proiectului lor comun de a mobiliza tinerii din România și diaspora pentru a-și exercita dreptul de vot.

Profilul unui lider comunitar ne oferă indicii legate de valorile și de nevoile personale care stau la baza acestei mobilizări fără precedent. L-am

întâlnit pe Mihai Lehene în octombrie 2019, la un workshop găzduit de Ambasada României în Washington, cu ocazia galei anuale a organizației Alianța, care își propune promovarea relațiilor de parteneriat între cele două țări. A vorbit atunci despre organizație pe care a fondat-o, RUF, care fusese înscrisă ca entitate legală la Chicago cu doar două luni înainte. Autentic pasionat, carismatic și jovial, prezentarea sa a stârnit un interes vizibil în grupul de lideri comunitari prezenți, veniți din diferite centre ale diasporei româno-americane. Ca dovadă a impactului prezenței sale, nu la mult timp după, a fost invitat de consulul onorific al României la San Francisco, domnul George Roth, pentru a-și prezenta organizația în fața comunității din Silicon Valley. Invitația a dus la stabilirea unui parteneriat. Într-o perioadă surprinzător de scurtă, dinamicul lider din Chicago a stabilit asemenea legături în mai multe centre ale diasporei americane. Aduce cu sine nu doar o viziune a unei diaspore solidare și eficiente, dar și un prim exercițiu civic transnațional de mare succes. RUF avea deja în primăvara lui 2019 marele atu de a fi strâns fondurile necesare pentru sprijinirea comunității Declic din țară în implementarea proiectului lor comun de a mobiliza tinerii din România și diaspora pentru a-și exercita dreptul de vot. Împreună au sprijinit crearea videoclipului viral de mare impact „Așa a zis bunica!”, realizat de Mircea Bravo. În a doua jumătate a lui 2019 au lansat strângerile de fonduri în diaspora americană pentru un alt proiect de anvergură și un alt partener din țară, „Via Transylvanica – drumul care unește”, un proiect al Asociației Tășuleasa Social. În doar câteva luni, RUF a colectat pentru această inițiativă donații de 110.000 de dolari. Într-un timp uluitor de scurt, a mobilizat o rețea impresionantă de oameni motivați să ajute, oameni încurajați de rezultate palpabile, un număr impresionant de voluntari și, prin ei, o sursă imensă de idei noi și de resurse. Toate acestea s-au întâmplat nu doar în zona Chicago, ci și în centre precum Boston, New York, Sacramento.

Am dorit să înțeleg mai bine acest fenomen nesperat de oportun de cooperare și încredere între români din comunități diverse ale diasporei, de pe un întreg continent. Mărturisesc că am fost curios să descopăr și saga personală a acestui lider.

Ce îl motivează pe Mihai Lehen? S-a născut la Zalău, într-o familie care l-a încurajat mereu să își urmeze pasiunea, și a avut norocul de a avea mentori care l-au ghidat pe căi nebănuite de oportune. În aprecierea propriului parcurs, atribuie evenimente cruciale providențialului (percepția de sine ca ales al sorții fiind specifică persoanelor reziliente). Mi-a vorbit despre „efectul-fluture” al unor oameni cu care s-a intersectat în viața sa. În clasa a doua, învățătoarea Monica Bolba, observându-i înclinațiile pentru matematică și informatică, l-a încurajat să meargă la „Palatul Copiilor” și așa a ajuns să vadă primul calculator, „mare cât peretele”. În clasa a șasea, la încurajarea unor profesori, „a prins întâmplător” olimpiada județeană de matematică, ajungând, surprinzător, pe locul doi. A fost imboldul necesar pentru a se ambiționa să ajungă în lotul național. Excursiile cu colegii de liceu i-au modelat mult „impulsul social, de poziționare în grup”. În timpul studenției, o prietenă a mamei, care fusese în America, i-a sugerat să aplice pentru programul sezonier de vize temporare de lucru în SUA. A aterizat în La Guardia cu 87 de dolari în rucsac și a avut norocul să i se piardă bagajul, pentru care a primit încă 200 de dolari. După trei săptămâni în postura de consilier de tabără în New Jersey, a realizat că programul nu îi acoperea costurile minime. A decis să plece la „nașii din Chicago” care îi găsiseră un loc de muncă mai bine plătit. Nașii au continuat nu doar să fie gazde sezoniere, dar și să îi ofere sfaturi și să-l orienteze în societatea gazdă.

Imediat după obținerea licenței de la ASE, a deschis în București, împreună cu prietenii, o firmă de software care a eșuat subit și a fost doar prima din multe asemenea aventuri antreprenoriale. Confruntarea cu obstacolele, din care a ieșit întărit, stă, cred, la baza succesului actual. „În viață am avut parte de mai multe astfel de situații de maximă răscruce, care ar fi putut merge aleatoriu împotriva sau în favoarea mea. Nu aș fi fost în situația în care sunt astăzi dacă nu s-ar fi întâmplat și nu aș fi avut șansele pe care le-am avut. Sunt o persoană obișnuită, care s-a bucurat de foarte mult noroc.” În final, a venit în SUA la o specializare, bazându-se pe același sprijin din partea nașilor săi. În timpul specializării, lucra ca asistent în campus și, în timpul liber, lua slujbe temporare, multe la sfaturile apropiaților din

„În viață am avut parte de mai multe astfel de situații de maximă răscruce, care ar fi putut merge aleatoriu împotriva sau în favoarea mea.”

diaspora. Tot la sfaturile unui apropiat a ajuns stagiar la o bancă. A fost angajat, banca sponsorizându-i aplicația de reședință permanentă. După trei ani de așteptări, a descoperit că angajatorul blocase procesul de naturalizare pentru a-l ține cât mai mult timp în aceeași poziție de dependență totală față de companie. Nu crede însă că a fost ceva personal: „Aici sunt șanse egale de discriminare de oriunde ai veni. Etichetarea nu ține de naționalitate, ci de statutul vulnerabil, de dependență, care conferă angajatorului abilitatea de a-l discrimina pe cel dependent de companie”. La sfaturile unei verișoare, a aplicat la o casă de brokeraj în „high frequency trading” (HFT), unde a fost imediat plătit dublu și unde a rămas loial 15 ani, construindu-și propriul portofoliu de investiții în imobiliare și ca „angel investor” în afaceri incipiente cu risc mare. Investițiile i-au permis stabilirea propriei companii și stabilitatea unei familii cu prietena din copilărie, devenită soție și mamă a copiilor lor.

***Platforma Romania100
a jucat, de la început,
un rol vital, aducând
împreună la Chicago
un grup de români
care simțeau aceeași
nevoie de coagulare
„macro” a diasporei...***

Remarcile recurente legate de sfaturile nașilor și ale apropiaților din diaspora nu sunt aleatorii. Ele sunt o apreciere profundă a comunității de proveniență, o ancorare continuă și neîntreruptă, un sentiment de apartenență care explică nevoia de poziționare ca individ care își poate ajuta semenii, așa cum el însuși s-a bucurat de intervenții oportune.

Începuturile sale ca lider comunitar al diasporei au fost legate de organizarea unor evenimente. Încă din timpul studenției a organizat la Chicago, inițial, „un Grup de Zalăuani” care a crescut într-un „Grup de Români”, iar apoi a creat site-ul de resurse, sfaturi și anunțuri de servicii „Români la Chicago”. Gradual, site-ul a devenit o resursă indispensabilă

membrilor diasporei din zonă, atingând o participare de peste 14 mii de membri, în condițiile în care diaspora Chicagoului era estimată la 50-60 mii.

Cu timpul, valorarea site-ului s-a disipat prin ascendența rețelelor de socializare. Mihai a decis atunci să fondeze o organizație locală non-profit cu activitate în domeniul cultural. Denumită Societatea Mesei Rotunde, această organizație a urmat dinamica altor organizații comunitare care se zbat pentru menținerea interesului în evenimente culturale. La șapte ani de la stabilirea ei, board-ul demoralizat a decis în 2008 dizolvarea acesteia și donarea banilor strânși către un orfelinat din România. Timp de zece ani au apărut diferite organizații care au preluat ștafeta, inclusiv Societatea Autentică pentru Limba și Cultura Română. „Ca foarte multe alte organizații ale diasporei, și aceasta este dusă de umerii și eforturile unei singure persoane”, spune Mihai. Având experiența acestei poveri, a înțeles că eforturile „micro”, la nivel comunitar, trebuie corelate cu un nivel „macro”, care să susțină aceste entități pe termen lung. „Facem multe picnicuri, evenimente ocazionale și prea puțin ceva pe termen lung”. Consideră că diaspora românească nu este cu nimic mai puțin solidară decât cea a armenilor, evreilor sau polonezilor. Dar, limitarea la nivel „micro” face ca aceste mici entități să rămână relativ invizibile în societatea americană, fără o strategie comunitară de promovare comună a intereselor.

Platforma Romania100 a jucat, de la început, un rol vital, aducând împreună la Chicago un grup de români care simțeau aceeași nevoie de coagulare „macro” a diasporei, dar dinamica locală a grupului era una definită de stagnare decizională. Grupul avea videoconferințe săptămânale cu organizații din România, care prezentau activitățile lor. Așa a intrat Mihai în legătură cu multe organizații locale din țară, precum Vedem Just sau Declic. Cea din urmă propunea un videoclip civic de mobilizare la vot, dar nu se găseau bani pentru așa ceva. Mihai a optat pentru înființarea unei noi organizații, RUF, care a preluat inițiativa de strângere de fonduri în numele organizației Declic pentru videoclipul civic regizat de Mircea Bravo. Centrarea noii entități pe strângerea de fonduri în numele unor cauze din țară nu a fost doar o orientare definită

de această circumstanță. Structura, misiunea și viziunea RUF se cristalizaseră în timp.

Ca investitor activ de profesie, dorește să știe și să fie implicat în cauza în care investește și a vrut să aplice aceeași gândire: „Am pornit cu prezumția că sunt și alții ca mine, cu o situație financiară care le permite să ajute și care se întâlnesc cu aceeași dificultate de a evalua impactul donației”. A înțeles că trebuie să deservească această nevoie într-o comunitate mai largă decât cea locală din Chicago și a început să studieze organizarea diasporei irlandeze, evreiești, poloneze sau italiană. A găsit ca model reproductibil Fondul Evreiesc Unit și Federațiile Evreiești din America de Nord și a început să structureze misiunea noii organizații: de a mobiliza o rețea globală de emigranți români în sprijinul celor mai meritorii și mai de impact cauze.

Succesul, aparent instantaneu, al RUF de a-și asigura credibilitate în ochii investitorilor ține de experiența liderului cu inițiativă. Mihai redirecționează laurii către toți oamenii care au ales să aibă încredere în viziunea lui și într-o diasporă mai eficientă și mai puternică. Succesul organizațional, tind să cred, nu este doar o intervenție providențială, ci are la bază o decantare a lecțiilor de viață trăite de cel aflat în poziția de lider.

A sprijini și promova eforturile acestor lideri transnaționali bine ancurați în prezența, simultan, în diaspora și în țară stă la baza abilității de a consolida un nou tip de apartenență, un nou mecanism de exprimare a sentimentului patriotic. Pandemia este doar o provocare care ne forțează să regândim transnațional nevoia de solidaritate față de semenii noștri. Criza din sănătatea publică va fi urmată de încercări grele atât în țară, cât și în comunitățile diasporei. Abilitatea noastră de a acționa eficient sprijinind substanțial acolo unde este cea mare nevoie devine o capacitate care trebuie să fie înțeleasă și consolidată în regim de urgență.

Pandemia actuală are un impact puternic asupra tuturor și a devenit imperios necesar ca experiențele fiecăruia și expertiza acumulată să se coaguleze într-o rețea care să rezolve cu succes problemele cu care se confruntă comunitatea în interiorul și

***Succesul, aparent
instantaneu, al
RUF de a-și asigura
credibilitate în ochii
investitorilor ține de
experiența liderului
cu inițiativă. Mihai
redirecționează laurii
către toți oamenii
care au ales să aibă
încredere în viziunea
lui și într-o diasporă
mai eficientă și
mai puternică.***

în afara ei. În acest context reflectăm la modul în care ne petrecem timpul. Se vorbește despre „timp de calitate” cu familia, timp al productivității, al sistemelor de control asupra vieții etc. Viața nu este o poveste bună sau rea, ea doar este. Cum îți petreci timpul, așa îți petreci viața. Pentru că se anticipează „vremuri grele”, devine imperios necesar să ne putem elibera de senzația de neputință și lipsă de control în fața obstacolelor. Este necesar, însă, să o facem conștient, cu metode de abordare care să fie bazate pe resurse fiabile și să conducă la soluționare, atât pe termen scurt, cât și în viitorul îndepărtat. Iar pentru aceasta este necesară o viziune comună și un ecosistem sănătos al mediului asociativ. ■

Lectii de viață

Interviu cu Otilia Băraboi, director executiv al American Romanian Cultural Society

TEODOR STAN

Primul caz de deces cauzat de COVID-19 anunțat în Statele Unite ale Americii a fost pe 29 februarie, în statul Washington. Consecința a fost închiderea fulgerătoare a universităților și anularea evenimentelor publice în Seattle. Din Seattle a venit însă și

primul răspuns rezilient al unei organizații comunitare față de provocarea impusă de distanțarea fizică și de carantină. Comunitatea de români americani din acea metropolă este una dintre cele mai influente și mai eficient organizate comunități, beneficiind de programe culturale implementate profesional de către Societatea Culturală Americano-Română.

Otilia Baraboi, lector universitar la UW, este director executiv al ARCS și co-fondatoare a acestei organizații, împreună cu Ileana Marin. ARCS se bucură de resurse umane substanțiale, urmând standardele cele mai înalte de profesionalism, cu donatori insituționali și parteneriate de care beneficiază puține alte organizații ale diasporei americane. Excelența și reușita lor instituțională pot reprezenta un model pentru multe alte organizații ale diasporei, cu mai mică vizibilitate, pentru care acest an va fi unul de cumpănă.

Condițiile impuse de distanțarea fizică au înghețat activitățile multor organizații, dar ARCS a găsit resursele și creativitatea necesare pentru a-și adapta programele. Și nu putem decât spera că va evolua către structuri ce pot deservi diaspora la o scară mai largă.

După șapte ani de implementare a unor programe culturale de înaltă calitate și de construire a unei reputații impecabile, ARCS se pregătea în ajun de pandemie de un mare pas: o primă gală al cărei obiectiv era strângerea de fonduri pentru lansarea unui nou proiect. Dar elegantul și costisitorul eveniment a trebuit să fie anulat cu doar două zile înaintea impunerii măsurilor de carantină. Noul proiect viza cercetarea și standardizarea predării limbii materne în spațiul american, iar Otilia și echipa sa își puneau mari speranțe în strângerea de fonduri pentru această inițiativă. Evacuați din spațiul închiriat pentru implementarea cursurilor de limba română, ARCS a migrat rapid toate cursurile online, atât cele pentru copiii româno-americani, cât și cele pentru adulți. „Tuturor ne-a trebuit ceva timp să înțelegem și să acceptăm că izolarea în carantină va fi o transformare cu impact pe termen lung”, mărturisește organizatoarea.

Generozitatea Otiliei Baraboi de a-mi vorbi despre drumul său formativ și transformarea într-un lider al diasporei au condus interviul către aspecte mult mai profunde legate de angajarea personală în aceste eforturi comunitare și necesitatea acestui tip de organizații.

**„Tuturor ne-a
trebuit ceva timp
să înțelegem și să
acceptăm că izolarea
în carantină va fi
o transformare
cu impact pe
termen lung”.**

Amintirea copilăriei la Iași nu este una fericită pentru Otilia, ci umbrită de situația tragică a mamei bolnave timp de 22 de ani, captivă în situația izolării sociale impuse de statul totalitar, care promova imaginea societății comuniste sănătoase, fără persoane cu dizabilități. Încă de la vârsta de șase ani, Otilia s-a ocupat mult de mama sa, contemplând ani de zile ce însemna „să fii ținută, practic, izolată, în propria-ți casă”. Mama sa avusese un accident vascular, urmat de o paraliză care o împiedica să vorbească, iar copilul maturizat precoce a preluat rolul de interpret al mamei pentru ceilalți. „A fost cea mai cruntă experiență a inexprimabilului în viața trăită și mă fascinează lucrul acesta în continuare. Am scris o teză pe această temă când am ajuns în Statele Unite, o teză despre poetica și politica intraductibilului, bazată pe Cioran și pe imaginarul limbilor română și franceză”. Între imaginea unei mame „ținute de boală în propria casă” și imaginea unui copil care își asumă rolul de a face traductibil pentru cei din preajmă inexprimabilul situației nu se află doar suferința unei familii captive în iluzia deschiderii spre lume. Avem de-a face aici cu o ipostaziere a poeticii intraductibilului și a rezilienței individuale, familiale și de grup etnic.

***Otilia mi-a vorbit
de „casa bunicilor”,
definită ca un „loc
sfânt” în Iași, oraș
ce reprezintă locusul
celel mai „frumoase
și exuberante vârste,
cu încărcături
emoționale, cu cărți
citite și prietenii
extraordinare”.***

Alegerea profesiei și a partenerului de viață formează punctele nodale ale existenței noastre. Fiecare întâlnire este un viraj, o perioadă sensibilă de negociere între istoria intimă și discursul social. Evenimentele de viață, căsătoria și nașterea copiilor aduc pe tapet noi provocări și noi răspunsuri. La 24 de ani, Otilia s-a căsătorit și a emigrat în Seattle, unde partenerul de viață este angajat la Microsoft. „Mi s-a părut că plecăm temporar. Ca om de litere, nu poți să-ți părăsești țara niciodată, pentru că nu există nicio șansă să te realizezi profesional într-o limbă străină, decât după o perioadă foarte îndelungată de timp”. Ajunsă în Seattle, a făcut un masterat în literatura franceză la Universitatea Statului Washington, urmat de o altă specializare, în literatura și estetică, la Geneva, și, în final, un doctorat. După primii ani de acomodare, au venit cei doi copii și, odată cu ei, conștientizarea – și, poate, resemnarea – „că trebuie să rămânem aici, că acești copii sunt româno-americani.”

Apariția copiilor aduce în discuție ideea copilăriei trăite în Iași și, cu ea, imaginea unei eventuale reîntoarceri. Otilia mi-a vorbit de „casa bunicilor”, definită ca un „loc sfânt” în Iași, oraș ce reprezintă locusul celel mai „frumoase și exuberante vârste, cu încărcături emoționale, cu cărți citite și prietenii extraordinare”. Este locul în care i s-au oferit afecțiunea și solidaritatea vecinilor „care aveau grijă de mine, pentru că eram prea mică pentru o sarcină atât de grea”, apoi îndrumarea „profesorilor care au crezut în mine” și prietenii legate, care au substituit rolul unei familii în formarea sa. Identifică în persoana profesoarei de engleză din școala gimnazială un „tutore de reziliență” și descrie ca esențial evenimentul care a stârnit până la lacrimi admirația acesteia. La cerința profesoarei Rodica Vulcănescu de a redacta o scrisoare, interlocutoarea mea a scris o „scrisoare către soare”, un exercițiu nu doar de exprimare în altă limbă decât cea maternă, ci și de afirmare a unor aspirații înalte, a creativității, talentului și maturității neașteptate. Afecțiunea manifestată de profesoară a orientat-o probabil în alegerea carierei. În liceu a corespondat cu un băiat din Belgia și, prin intermediul acelei corespondențe, a dezvoltat o pasiune specială pentru limba franceză, culminând, de altfel, cu studiile sale din perioada facultății.

Tot în timpul liceului a fost „adoptată” într-un alt lăcaș de suflet pentru ieșeni, „bojdeuca lui Ion Creangă,” unde avea loc un cenaclu literar săptămânal, condus de muzeograful de atunci Constantin Parascan și de soția sa, Oana Lazăr, poetă și realizatoare de programe la TVR Iași. „Ei m-au adoptat cumva. Chiar dacă familia mea nu a putut să îmi ofere afecțiunea și validarea de care aveam nevoie, am găsit-o în altă parte, la profesori, la prietena mea din copilărie și la acești prieteni mult mai în vârstă decât mine și care m-au îndemnat la scris. Am citit în cenaclul Ion Creangă, unde am debutat în clasa a unsprezecea cu proză și de atunci am continuat să scriu”. Aceste prezențe securizante i-au creat impresia că este înțeleasă și ocrotită în demersurile zilnice încărcate de dificultățile cotidianului și i-au sădit atașamentul față de valorile culturale ale orașului. Ascultând-o vorbind despre „bojdeuca adoptivă”, tind să cred că originile ARCS au fost demult sădite în sufletul ei și că la baza eforturilor personale stă

această nevoie de a împărtăși cu propriii copii și cu cei formați de ea în Seattle ceva din trăirile acelei apartenențe într-un mediu cultural valorizant.

Prezența acestor tutori literari ca familie spirituală în mediile culturale ale Iașului a conferit Otiliei aspirația de a se împlini ca om al literelor, prin merite personale. A ajuns să îl cunoască pe prozatorul Dan Lungu și să participe la activitatea grupului literar Club 8. În anii nouăzeci, mișcarea a publicat un manifest „împotriva zgurei care a rămas după comunism și a inerției” din instituțiile culturale ale orașului, cât și împotriva „ierarhiei îmbâcsite din mediile culturale și universitare”. Determinarea de a „zgudui și curăța lumea” nu a fost doar un gest literar, ci unul angajat prin voluntariat, în organizații alternative, cu misiuni sociale, și asta cu mult înainte să apară conceptul de organizații cu rol în educarea spiritului civic. Atribue Iașului „un spirit care a dat nume și valori edificatoare ale literaturii române, un spirit al locului și al timpului de o efervescență creatoare deosebită, din care ne hrăneam ca scriitori”. Acel spirit i-a determinat pe prietenii ei din studenție să stabilească la Iași Festivalul Internațional de Literatură și Traducere FILIT, cel mai mare festival de acest gen din Europa de Est. Implicarea sa în voluntariat și în organizații civice în Iași i-a dovedit că din puține resurse se poate construi trainic, fără a aștepta ceva de la stat, și a aplicat acest ethos și în Seattle, prin înființarea ARCS.

Crede cu tărie că „Dacă societatea nu îți oferă o voce, un loc, un spațiu în care să fii ascultat și auzit, în care să intri în dialog cu ceilalți, atunci este datoria ta să crezi acest spațiu”.

Ajunsă în SUA acum 20 de ani, s-a lovit din nou de un „vid al neputinței de exprimare”, o experiență ce a reactualizat interesul față de lumea necuvântului și a blocajului de a-ți exprima fidel gândurile formulate în limba maternă. „Am învățat cu greu să accept că vin dintr-un neant, pentru că aici nimeni nu știa nimic despre România”. Inițial percepea unele întrebări drept jignitoare, de o ignoranță revoltătoare, și a trebuit să treacă timp pentru a înțelege că, în acest context american, ești forțat să adopți identificarea cu „o anumită categorie a subalternului, care nu are o voce, care nu poate fi pe deplin înțeles, care

***Crede cu tărie că
„Dacă societatea nu
îți oferă o voce, un loc,
un spațiu în care să
fii ascultat și auzit, în
care să intri în dialog
cu ceilalți, atunci
este datoria ta să
crezi acest spațiu”.***

vorbește limba... barbarilor”. Depășirea granițelor țării transformă individul în interlocutor „cu accent”. Primul obstacol social trăit este neputința de a te exprima plenar, de aici și dificultatea de a avea o carieră de om de litere. Mi-a relatat povestea unor prieteni cu o carieră în lumea literelor în România (Radu Paul Gheo și Alina Radu) care, odată ajunși în Seattle cu un green card câștigat la loteria vizelor, au avut revelația drumului extrem de lung și anevoios pe care ar fi trebuit să-l parcurgă pentru a deveni acceptați ca scriitori în societatea gazdă. Considerând că sacrificiul ar fi prea mare, aceștia s-au întors în Timișoara după un an. Din acest exemplu am remarcat modul rezilient în care Otilia reflectează asupra propriilor competențe, talente și realizări, pe care mi le-a oferit ca părți esențiale din autobiografia narativă. Cariera sa academică, poziția sa universitară și succesul ARCS sunt structurate cu răbdare pe acel refuz de a fi „țintuită” de societate într-o izolare anonimă, a subalternului, și de nevoia afirmării „plenare”, într-un mediu securizant, nu doar a eului, ci a întregii comunități de suflet căreia încearcă să îi confere autenticul grai în societatea gazdă.

Contemplarea a ceea ce suntem se produce prin prisma sistemului personal de valori achiziționate în familia de origine, dar și prin modul în care suntem percepuți de cei cu care interacționăm într-un spațiu cu valori prestabilite. Ce știu eu despre mine poate fi bulversat uneori de ceea ce se spune despre mine, lucru care, la rândul său, poate fi integrat sau răsturnat de la un moment la altul, în diferite etape ale ciclurilor vieții. Tind să cred că spațiul securizant creat de ARCS are menirea de a afirma pozitiv o identitate valoroasă, aceea de a fi român american, și de a-i oferi acestei identități o istorizare rezilientă.

Societatea americană este o societate hibridă, care absoarbe și se îmbogățește cu bagajul cultural al imigranților, fiind simultan competitivă și selectând doar vocile puternice ale celor care știu să își afirme cu perseverență valorile. Otilia consideră că „este foarte important pentru cea de a doua generație de români americani să se simtă acasă în această identitate hibridă. Trebuie să se simtă validați la nivel local. Să își perceapă multiculturalismul ca pe o valoare. Deseori, dacă nu li se oferă instrumentele necesare pentru a înțelege de unde vin și în ce mod poate fi constructivă acea identitate hibridă, ei o refuză și se lasă asimilați”. Acestea sunt valabile mai ales în cazul copiilor. Programele online de limba română derulate de ARCS crează condițiile aceluși spațiu securizant de formare și afirmare, iar platformele virtuale pot fi o oportunitate de adaptare pe termen lung. Pierderea contactului fizic săptămânal cu copiii din comunitatea locală a fost o provocare care a dus la o intensificare a sesiunilor și, surprinzător, la elevarea interesului copiilor. Nu doar copiii sunt mai implicați, dar și părinții devin activi în completarea expunerii culturale. Iar acest lucru a devenit o experiență frumoasă, bogată și benefică pentru copii. Ca profesoară de franceză timp de șaptesprezece ani la universitatea statului Washington, Otilia a observat că există o mare diferență între a preda limba unor oameni care nu se identifică emoțional în contextul cultural al limbii și a preda limba unor copii româno-americani (care uneori tind să evite această limbă moștenită în familie). Pentru aceștia, limba română are o încărcătură emoțională puternică, greu de conștientizat și de gestionat fără o îndrumare avizată. Presiunea creată de greșelile copiilor în limba moștenită aduce cu sine

sentimentul că nu aparțin cu adevărat comunității lingvistice (deși acele greșeli sunt inadvertențe fără un context cultural care să le dea sensul autentic al cuvintelor). Echipa ARCS a creat în acest sens tabere de limba română care propun o mai mare expunere a bagajului cultural contextualizat, o predare a culturii și a istoriei recente a României. Predarea limbii materne în comunități constituite pe un patrimoniu cultural distinct necesită o abordare specială și Otilia consideră necesară standardizarea unei metodologii de predare, cât și stabilirea unor școli locale laice specializate care să activeze în diferitele centre ale diasporei. Predarea limbii în diaspora cere un limbaj tehnologic actualizat și o metodă bazată pe proiecte cu o relevanță emoțională în plan individual. Contrar așteptărilor și normelor pedagogice din țară, distribuirea unor manuale generice de gramatică a limbii nu îi ajută cu nimic pe acești copii în procesul de învățare și reconectare cu limba moștenită în familie. Mi-a vorbit despre lipsa bunicilor resimțită în familiile din diaspora, despre lipsa de istorizare a familiei, a rădăcinilor ce conferă un context identitar indispensabil copiilor. Dorește să inițieze exerciții de conectare a copiilor cu bătrânii din comunitate, vorbitori nativi ai limbii, și să-i implice pe copii în colectarea unor narațiuni ce ar putea fi publicate într-o carte. Pentru astfel de proiecte nu există încă sprijin financiar, iar în timp de pandemie și criză economică perspectivele unei astfel de alianțe par mult îngreunate.

După șapte ani de colaborare cu Festivalul de Film Internațional de la Seattle (SIFF), cel mai mare festival de acest gen de pe continentul american, ARCS a primit vestea că acesta va fi anulat în timp de pandemie. Șocul a fost prilej de reevaluare și de adaptare pentru a crea sustenabilitate în timp de criză. Echipa ARCS a migrat festivalul de filme românești online și a creat o platformă largită sub titlul „Cinemateca Virtuală a Europei de Est”. Conceptul a crescut organic din experiența pozitivă a dialogului cu regizorii filmelor din sesiunea precedentă a festivalului (care marca 30 de ani de la căderea regimurilor comuniste). Repoziționarea este inteligent gândită ca vehicul ce ar permite atragerea unui public mult mai larg și o vizibilitate sporită pe întreg continentul american în contextul actual de criză. Otilia mărturisește că soluția și modelul

acestei adaptări oportune îi aparțin regizorului Tudor Giurgiu: „El s-a mișcat rapid, este un vizionar”. Noul proiect virtual de la Seattle, dedicat filmului românesc, se va bucura, pe lângă vizionarea online a unor producții prezentate la festival din 2014, și de o componentă socială vitală, organizarea unor sesiuni pe zoom, numite „Filmul la cafeaua de dimineață”. În cadrul acesta virtual, regizori și actori sunt invitați să discute cu publicul, oferind o experiență actualizată, nu doar de retrospectivă.

O alta inițiativă ARCS este blog-ul „Povești de pe zidul carantinei”, cu interviuri acordate de colaboratori locali și prieteni ai asociației din România, centrat pe reflecția asupra experienței și trăirilor din comunitate. Nevoia unui dialog public cu formatori de opinie din lumea culturală a diasporei are menirea de a aduce împreună comunitatea și de a verbaliza trăiri poate negrăite, dar interiorizate de fiecare în această perioadă.

În finalul interviului am provocat-o pe interlocutoarea mea la o apreciere asupra perspectivelor de sustenabilitate a programelor culturale românești în diaspora, tocmai în acest mediu ireal de provocator al pandemiei și al închiderii de programe și servicii comunitare curente. I-am vorbit despre speranța mea: ca această pandemie să catalizeze transformarea expertizei acumulate în mici organizații dispersate pe întreg continentul american într-o capacitate organizațională și operativă comună care să deservească, prin parteneriate, training reciproc și acreditări, profesionalizarea și sustenabilitatea îmbunătățită a serviciilor comunitare, chiar și în comunități mai mici și mai vulnerabile. Ea mi-a vorbit despre speranța ei ca pe termen lung să poată contribui la dezvoltarea unor parteneriate cu o serie de instituții autonome ale comunității românești, care, în viziunea ei, ar trebui să funcționeze într-un regim similar cu cel al Alianței Franceze. Mi-a vorbit însă și de nevoia asociativă și de dialog într-un context mai larg al solidarității cu alte comunități din Europa de Est. Percepe ca pe un obstacol „sindromul autoizolării, al excepționalității” de care suferă românii contaminați cu ideea că limba maternă ar fi o „insulă de latinătate” între popoare ce vorbesc alte limbi, slavone sau fino-ugrice. „Noi întotdeauna

Experiența vieții în

diaspora americană

este una a îmbogățirii

prin dialog constant

cu alte culturi, nu o

pierdere a unicității.

vorbim despre limba noastră ca fiind intraductibilă, acest lucru arătând o resemnare că nu se traduce suficient din limba română în alte limbi, mai ales în engleză. Da, traducerea întotdeauna este și o pierdere, dar câștigul este atât de mare încât nu ar trebui gândit ca o trădare. Este fascinant cum, la nivel imaginar, al memoriei colective, concepția insulară pe care o avem față de limbă are un impact profund asupra conștiinței colective”.

Experiența vieții în diaspora americană este una a îmbogățirii prin dialog constant cu alte culturi, nu o pierdere a unicității. Complexul insularității lingvistice între alte populații central și est-europene, dar și cel al insularității în multiple entități mici comunitare hiper-localizate, tinde a nu răspunde nevoilor și intereselor curente. Evoluția diasporei pe continentul american este astfel plasată într-o anonimitate/ obscuritate publică intraductibilă într-o societate americană care valorizează abilitățile individului și ale grupurilor de a-și proteja drepturile și valorile prin libertatea de exprimare. Pandemia este o provocare și o șansă a transformării inexprimabilului într-un dialog traductibil ancorat în nevoia de solidaritate.

Lecția de viață a interlocutoarei mele ar putea fi considerată un eveniment traumatic, însă experiența sa ulterioară se distinge ca o componentă fundamentală a unui comportament rezilient și al unui parcurs profesional de mare succes. ■

**GRAMPET
GROUP**

Motion is our business

**20
DE ANI**

**PROMOVĂM
SPIRITUL ROMÂNESC
PESTE HOTARE
DIN 1999**

Prima multinațională cu capital românesc.

Profesionalismul și perseverența noastră din ultimii 20 de ani au pus România pe harta feroviară globală și la conjuncția strategică a industriilor europene și internaționale. Suntem un pilon de dezvoltare a României și ne propunem să continuăm în aceeași direcție.

România

Austria

Serbia

Germania

Ungaria

Grecia

Bulgaria

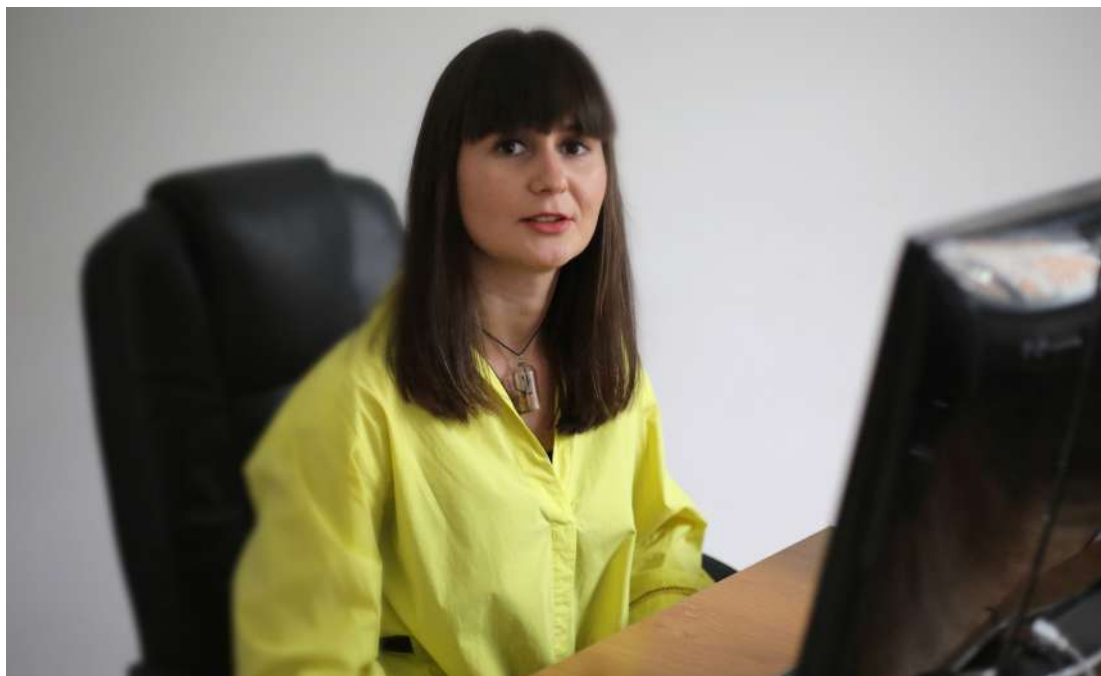
Croația

Proiectele Fundației Augustin Buzura

„România profundă și reală nu e nici zgomotoasă, nici agresivă. E discretă, așezată, preocupată, inteligentă. Adesea, suntem tentați să cădem în capcana facilă a observării zgomotului. De aceea, vrem să scoatem discreția la lumină.”

(Dana Gagniuc-Buzura)

România discretă

„Aș folosi politica de guerrilla marketing pentru a promova satul tradițional”

Interviu cu arhitect Oana Mureșan

DANA GAGNIUC-BUZURA

„România profundă și reală nu e nici zgomotoasă, nici agresivă. E discretă, așezată, preocupată, inteligentă. Adesea, suntem tentați să cădem în capcana facilă a observării zgomotului. De aceea, vrem să scoatem discreția la lumină.”

Tânără. Arhitect. Membru al unor echipe profesionale de prestigiu. Portofoliu impresionant. Argument. Personalitate. Combinație între forță și fragilitate. Între rigoare și delicatețe. Restul îl va spune ea...

Aș porni de la acel 10 la bacalaureat, dar și de la faptul că ai avut o expoziție personală încă din liceu, că ai fost implicată într-o serie de activități extrașcolare, toate având tangență cu creația... De aceea te-aș ruga să te prezinți tu, punctând reperele traseului tău profesional. Poate și oamenii și modelele care au contat...

Povestea profesională a început în Maramureș, Liceul de Artă, Baia Mare, Secția Arhitectură. A continuat la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București. În mediul academic, susținerea mea profesională a avut niște ancore. Aceste ancore sunt arhitectii Georgică Mitrache, profesor doctor și actual prorector pentru educație și relații internaționale la UAUIM, Maria Enache și Constantin Enache. Am urmat un master în Bruxelles. Aici am cunoscut printre colegii de facultate profesioniști care au devenit mai târziu colaboratori în diverse proiecte. Experiența profesională a început în Stuttgart – Germania. Am cunoscut și am lucrat alături de profesioniști precum Tobias Walliser, profesor specializat în construcții inovatoare și concepte spațiale la State Academy of Fine Arts în Stuttgart, Scott Cahill, coordonator de lucrări în cadrul Departamentului de Arhitectură și Inginerie al Universității Bath, și alții. Stagiul pentru obținerea dreptului de semnătură în România l-am efectuat în prima parte sub îndrumarea lui Șerban Țigănaș, iar a doua parte sub îndrumarea Mariei Enache, din București. În urma stagiului am lucrat freelance preponderent în design și inginerie de fațade, în colaborare cu firme din Stuttgart, Bruxelles, Londra. Din 2018 am lucrat ca arhitect pentru dezvoltatorii Therme, în București.

Am lucrat freelance preponderent în design și inginerie de fațade, în colaborare cu firme din Stuttgart, Bruxelles, Londra. Din 2018 am lucrat ca arhitect pentru dezvoltatorii Therme, în București.

Ce simte o tânără de nici 30 de ani care se află față-n față cu o construcție imensă, știind că ideea, imaginea, formele, profunzimea acestui proiect s-au născut în intimitatea biroului său, în zilele și nopțile sale de liniști și neliniști?

Am lucrat la prima construcție de mari dimensiuni, pe design și implementare, în 2013, la 24 de ani. Facultatea solicita un stagiul profesional de minimum 3 luni. Făceam parte dintr-o generație care admira și aspira la birourile de arhitectură experimentală. Erau puternic mediatizate și premiate. Cei mai mulți dintre noi încercam să ajungem în postura de „a fura” meserie de la star-arhitecți (după cum îi catalogam în breaslă). Compania L.A.V.A. din Stuttgart mi-a răspuns solicitării de stagiul prompt și convingător. A fost mai mult de 3 luni. Era primul meu contact cu un proiect de mari dimensiuni. Mă așteptam la un birou mare, probabil cu niște tente corporatiste. Nu a fost deloc așa. Birou de circa 12 angajați, însă foarte competitiv. Proiectele se atribuiau în baza unui concurs intern de

***Coaja metalică a
stadionului Târgu Jiu
a fost o experiență
complementară celei
avute în Germania.
Dincolo de rezolvarea
tehnică, matematică,
a unui design fluid,
proiectarea era
constrânsă de un
buget de execuție a
confecțiilor metalice.***

creație, autorul conceptului cel mai potrivit lucrării câștiga lucrarea. Eu am lucrat pe un turn de birouri construit în Arabia Saudită. Eram o echipă de 3-4 oameni constant pe acest proiect. Am lucrat pe designul exterior, pe fațade și design interior – partea de fațade interioare, respectiv atriumul. Nu prea era timp să mă gândesc la ce simt, eram într-un vârtej continuu și practic începusem să mă mișc în tandem cu el. În dezvoltarea mea profesională a contat mereu contextul, echipa.

Au fost într-adevăr weekenduri, nopți, ședințe cu structuriștii de față și ținute până târziu, avioane pierdute de aceștia din cauza ședințelor (ei veneau din Austria, Anglia). Nu le mai ții șirul. Le simți mult mai târziu, după finalizarea și punerea în funcțiune a construcției.

Mândria muncii depuse... eu cred că fiecare membru al echipei o simte atunci când vede proiectul executat. În special, dacă execuția este

una impecabilă. Până atunci sunt multe momente de frustrări, îndoieli și de cercetare. Proiectul a fost premiat internațional pentru design și inovație. Cu această experiență în portofoliu, am găsit în România încrederea biroului de proiectare Dico și Țigănaș care, în 2015, proiecta în tandem stadionul de la Craiova și cel de la Târgu Jiu. Coaja metalică a stadionului Târgu Jiu a fost o experiență complementară celei avute în Germania. Dincolo de rezolvarea tehnică, matematică, a unui design fluid, proiectarea era constrânsă de un buget de execuție a confecțiilor metalice. Challenge-ul consta în optimizarea pentru execuție a „carcasei” în parametrii unui buget stabilit, fără a afecta imaginea finală a obiectului de arhitectură și funcționalitatea lui. Ce am simțit în fața stadionului de la Târgu Jiu când l-am văzut prima dată finalizat? Rememoram discuțiile din birou și am simțit că noi, ca echipă, „uite, l-am făcut să iasă” ca-n imagini, în sit real scara 1:1, la Tg. Jiu.

Ai profilul unui tânăr dezirabil pentru orice ecuație profesională la nivel românesc și internațional: absolventul de 10, cu 10 la bacalaureat, studentul foarte bun cu multiple burse și specializări, vorbitor de trei limbi străine... Faci prin urmare parte dintr-o generație care va asigura armătura profesională și morală a societății viitoare. Care crezi că este rolul tău în societatea românească, în acest prezent frământat de incertitudini și provocări?

Rolul meu este să îmi fac treaba cât pot de bine în contextul dat. Eu cred că rolul fiecărui profesionist este într-o anumită măsură dictat de societate, dacă acesta dorește să facă parte din ea și implicit să contribuie la dezvoltarea ei. Eu nu văd societatea românească ca fiind atipică sau specială. Toate societățile sunt frământate de incertitudini și provocări, doar că sunt de alt tip și implicit gestiunea lor este alta.

Ca o completare la întrebarea precedentă aș aborda ideea creierelor românești a căror răspândire și ale căror rezultate se regăsesc în toată lumea. Și aici vreau să-mi vorbești despre colaborările tale la proiectele internaționale.

După obținerea dreptului de semnătură în România, am avut colaborări în proiecte internaționale cu firme din Germania, Belgia, Anglia. Experiența din Germania m-a ajutat în construirea unor relații profesionale. Intrasem pe nișa design și inginerie de fațade. Practic, colaboram cu oameni pe care îi cunoșteam deja sau contacte de ale lor. Provocarea la aceste proiecte a fost strict de natură legislativă. Fazele de design și concept erau cursive. Însă, premergător redactării documentației de execuție, trebuia să mă informez cu privire la specificațiile legislației locale din domeniu. Acestea reglementează în unele cazuri inclusiv modul de redactare al documentației.

Ce înseamnă practic o colaborare cu o firmă de arhitectură din străinătate? Sigur, se știe că un elev, student, profesionist bun e ochit, analizat, recrutat... Și așa e firesc. Dar poate ne spui în mod concret cum se petrece o astfel de acțiune. Cum s-a petrecut pentru tine?

O colaborare cu o firmă de arhitectură din străinătate înseamnă adaptabilitate. Cred că recrutarea ține de context. Cum îți alegi acest context sau cum te alege contextul pe tine. Intri într-un cerc profesional cu direcții comune de dezvoltare și viziuni comune cu ale tale. La început îl cauți tu, în funcție de direcția ta profesională. Dacă te integrezi în dinamica acestui cerc profesional, relațiile se mențin, colaborările se dezvoltă. Breasla de arhitectură este o entitate destul de dinamică, cel puțin pe plan european. Iar direcțiile nu sunt atât de diverse încât să nu-ți găsești echipa potrivită. De exemplu, cei interesați în arhitectura parametrică se cunosc între ei, se întâlnesc la aceleași conferințe, participă la aceleași workshop-uri de dezvoltare profesională, lucrează sau colaborează cu aceleași birouri puternic direcționate pe acest tip de arhitectură, lucrează pentru dezvoltatori care au viziunea acestui tip de arhitectură, participă la aceleași concursuri de arhitectură, caută cursuri, mastere pentru acest tip de arhitectură. Într-un context practic devii coleg cu unul dintre posibii tăi recrutori.

Care sunt provocările și bătăliile majore ale unui tânăr arhitect: cu sine, cu prezentul, cu moda, cu tradiția, cu inerția?

Dacă te integrezi în dinamica acestui cerc profesional, relațiile se mențin, colaborările se dezvoltă.

Sinele, prezentul, moda, tradiția, inerția sunt elemente de context. Cred că un tânăr arhitect este format astfel încât să își adapteze viziunea la context, fără a o deforma neapărat în funcție de acesta. Contextul ajută în exprimarea viziunii, în conceperea obiectului arhitectural; în acest sens, nu cred că sunt bătălii majore. Mai degrabă oportunități. Singura bătălie care ar merita astfel catalogată este cea cu timpul. De cele mai multe ori ai impresia că proiectul nu e niciodată gata, nici măcar când obiectul arhitectural este deja dat în funcțiune.

Aș aborda ideea generațiilor în arhitectură. (Sau le-am putea numi trenduri, mode?) E un lucru firesc până la urmă să se spună despre tinerele generații că sunt neconformiste și avangardiste, că sunt adeptele unui stil și unor viziuni diferite față de cele ale generațiilor mature. Unde te situezi tu, ca arhitect, ca reprezentant al unei profesii situate pe fragila demarcație dintre tehnică și artă? Crezi că există un conflict major al generațiilor în profesia ta?

Nu ar trebui să fie o meserie a conflictului de generații. Generațiile mature vin cu un know-how, o bază tehnică bine ancorată în realitate, fără de care, de cele mai multe ori, proiectul riscă să rămână doar pe hârtie. Generațiile tinere vin cu informația la care au acces într-o cu totul altă viteză decât a avut-o generația matură, vin cu idei,

concepte derivate din asimilarea acestor informații, vin cu tehnologii noi și cu, implicit, curajul de a experimenta conceptele și tehnologiile noi. Cele două abordări sunt complementare și interdependente. Atât timp cât această complementaritate este înțeleasă și respectată de ambele părți, nu văd de ce s-ar isca conflicte profesionale. Generația tânără dorește să creeze spații ce conferă experiențe atunci când sunt consumate, generația matură le croiește funcționalitatea, estetica, fezabilitatea astfel încât acestea să răspundă și cerințelor normate prin legislația de specialitate în vigoare.

Crezi că ar putea apărea în interiorul tău un conflict de natură etică atunci când, angajat al unui client fiind, ți s-ar cere un proiect care să fie de resortul... hai să-i zicem... al kitsch-ului, al prostului-gust, care să contravină unor principii clasice de educație estetică și profesională pe care le-ai asimilat? Pentru că, finalmente, gusturile sunt foarte personale. Iar educația estetică nu este întotdeauna atuul oamenilor cu bani.

Gusturile sunt foarte personale, iar educația estetică este rezultatul unor factori printre care se numără și factori de natură independentă sau aleatorie față de propria voință. Aici mă refer la cultura individuală, adică la mediul în care un individ se află și în care se formează. De aceea este foarte greu de catalogat kitsch-ul. Ceea ce vezi construit în jurul tău de mic, ceea ce cunoști despre acest mediu construit (istoria, rațiunea și simbolistica formelor, politica sistemului urban, legislația) și cumulativ, modul în care te educă mediul în care, de această dată, alegi să te integrezi, îți definește normalitatea gustului estetic.

Nu cred că ar apărea un conflict de natură etică atunci când mi s-ar cere redactarea unui proiect care să fie de resortul kitsch-ului, așa cum înțeleg eu kitsch-ul. Vorbim mai degrabă de o provocare. Până la urmă, nu cred că arhitectul trebuie să fie un connaisseur suprem și nici autorul definiției prostului-gust. Astfel că, în situația dată, primul pas al meu ar fi documentarea. Aș asculta beneficiarul, angajatorul și m-aș informa cu privire la ideile sale înainte să judec sau să creionez o soluție. Dacă, în continuare, consider că ideile sale nu derivă nicidecum dintr-un substrat cultural personal sau dintr-o rațiune susținută și nu ajung să rezonăm cu aceste idei, aș propune o

soluție alternativă, un concept propriu. Poate chiar în paralel cu ideea sa pe care aș schița-o sumar. Aș redacta acest concept propriu cât mai convingător posibil și l-aș argumenta cât mai tehnic posibil. Dacă angajatorul, în continuare, nu ar prezenta nicio urmă de receptivitate cu privire la soluția alternativă și, cumva, m-ar convinge să redactez final viziunea sa, cea care contravine principiilor mele de pregătire profesională asimilată, atunci ajungem să vorbim despre arhitectură strict ca job. Aș deveni angajatul-desenator. Eu nu l-am convins. Nu aș mai corespunde fișei postului pe care scrie arhitect. Cel puțin nu conform definiției profesiei pe care și eu la rândul meu am învățat-o în școala bucureșteană și în cea belgiană.

Dacă ar fi să ți se dea mână liberă asupra unui sat maramureșean, arhitectural vorbind – că tot suntem în zona Maramureșului –, ce-ai face pentru recuperarea, salvarea, punerea în valoare a ceea ce a mai rămas? Cât și ce se mai poate face în acest prezent copleșit de culori și stiluri preluate, amestecate? Ce și cât mai pot tinerii instruiți și pregătiți profesional să salveze, să valorifice dintr-un pattern cultural și arhitectural ignorat și minimalizat, supus riscului diluării, pervertirii? Crezi că există acest risc sau este ușor extrapolat?

Dacă aș primi mână liberă asupra unui sat maramureșean, cred că înainte de a mă arunca în rezolvarea recuperării sau salvării acestui tip de patrimoniu, mi-aș lua un timp de documentare și de constituire a unei echipe interdisciplinare care ar putea contribui constructiv la rezolvarea unui astfel de proiect. Valorificarea unui pattern cultural și arhitectural supus riscului diluării este posibilă atunci când, respectând parametrii firești de conservare-restaurare a patrimoniului construit, reușești să intervii cu elemente surpriză de factură contemporană. Aici nu mă refer la elemente arhitecturale, de construcție, ci la elemente de tip experiențe care pot fi asociate patrimoniului restaurat. Societatea contemporană vinde și cumpără experiențe. Satul maramureșean nepervertit nu trebuie copleșit prin intervenții constructive preluate din diverse stiluri. Satul trebuie consolidat astfel încât să suporte fluxuri de turism în ritm optim în structura sa urbanistică, fără a-i distruge configurația originală. Concret, arhitectural

vorbind, aş consolida existentul (case transformate în spații de cazare fără a deforma arhitectura originală a lor, dezvoltarea infrastructurii ș.a.m.d.). Ulterior m-aș concentra pe implementarea unei guerrilla marketing. Politica de guerrilla marketing aş folosi-o pentru a promova satul tradițional ce oferă experiențe autentice, în concordanță cu cerințele societății moderne.

Știu că în Maramureș au mai avut loc astfel de inițiative soldate cu succes. Aceste inițiative au venit din partea unor organizații private, iar unele din partea Ordinului Arhitecților Nord-Vest. Beneficiarii acestor inițiative au fost însă, din rațiuni economice, zone restrânse din Maramureșul istoric.

Am văzut că ai participat la expoziții și proiecte la care ai avut drept colaboratori nu doar arhitecți, ci și designeri vestimentari. Poate dezvolti puțin această idee, această colaborare...

Am colaborat cu designer-ul vestimentar Andra Clițan, brand MA-RA-MI. Colaborarea s-a concretizat în cadrul expoziției MĂIASTRA a Galeriei Galateca din București. Evenimentul a avut loc în 2016, cu ocazia celebrării evenimentului folcloric Sânzien. Am participat cu obiecte de design tip stander pentru piese vestimentare. Obiectele au fost concepute și manufacturate în colaborare cu arhitectul Petru Constantinescu. În execuția lor am folosit tehnici de fabricație și materiale contemporane precum termodeformarea corianului. Conceptul de colaborare interdisciplinară aparține Andrei. Brandul său și-a propus crearea unei platforme interdisciplinare care să promoveze design-ul de serie limitată; un design de obiect și de piese vestimentare de inspirație folclorică, a căror manufacturare presupune tehnici de fabricație contemporane și materiale sustenabile. Premisa de bază a acestui experiment artistic este revitalizarea măiestriei artizanale a meșteșugurilor tradiționale din diverse culturi prin obiecte contemporane de uz frecvent.

Care este proiectul major la care visezi? Și la ce lucrezi acum?

Nu am un proiect major la care să visez. Dacă ar fi să numesc unul la prima strigare, aş spune că din 2014 încoace mi-am dorit să reușesc implementarea

Societatea

**contemporană vinde și
cumpără experiențe.**

Satul maramureșean

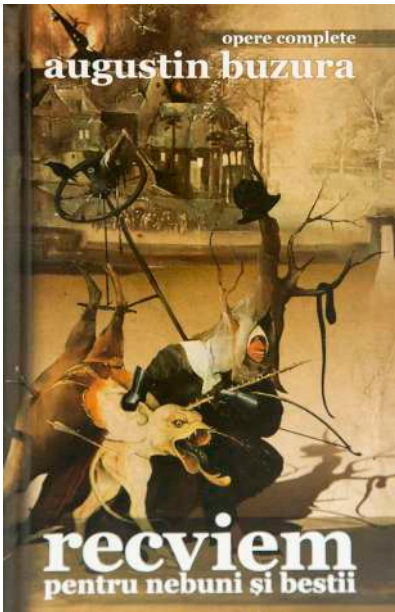
nepervertit, nu

trebuie copleșit ...

proiectului meu de diplomă. Este un proiect ce propune o reconfigurare arhitectural-urbanistică a unui sit cu tradiție și personalitate din Maramureș. Meseria este ca un mecanism cât se poate de dinamic și de complex, iar oportunități apar constant. Cred că, dacă m-aș fixa obsesiv pe un singur proiect major, aş pierde din avântul și curiozitatea care până acum mi-au îmbogățit experiența profesională. Aș risca fie să devin autorul unei lucrări nemaivăzut de reușite, fie să mă pierd în acest proiect și în același timp să mă deconectez de realitatea cotidiană a profesiei. Sigur, o direcție de dezvoltare profesională există. Și o nișă de specializare. Împreună cu prieteni și colegi avem în plan încheierea unei structuri care să lucreze pe zona de arhitectură, design, poate chiar și fabricație a unor structuri de mici dimensiuni (tip pavilion) din repertoriul artistic experimental, al designului matematic, fractal, automatizat. Până acum, experiențele cumulate în acest sens au avut de-a face cu utilizarea de mijloace digitale avansate de generare și de fabricare a construcțiilor de tip fie pavilion fractal compus din elemente iterative, fie fațade de clădiri, la scară mai mare, compuse din elemente iterative, optimizate în vederea producției. E o nișă de graniță între artă și tehnologie, care se practică și în arhitectură.

Momentan lucrez la proiecte de design și implementare de fațadă pe latura mai tehnică, mai inginerească a meseriei, și la concursuri internaționale de arhitectură în colaborare cu colegi de breaslă din arealul european. ■

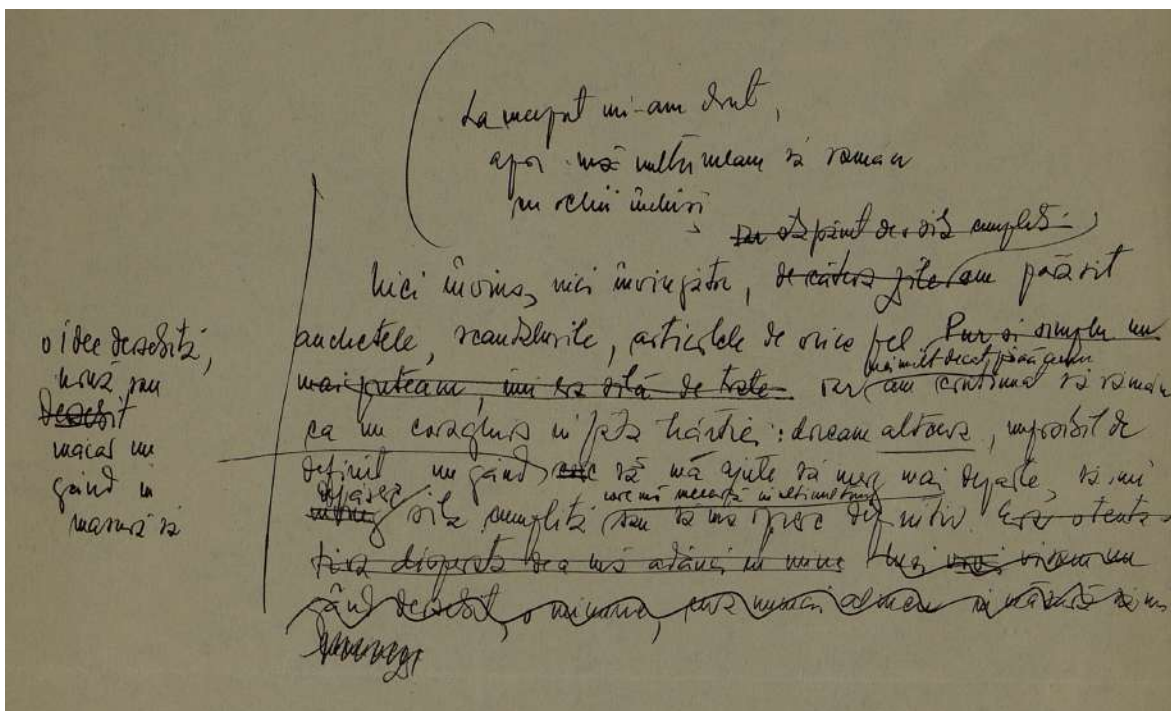
DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

RUBRICĂ REALIZATĂ DE
ANA-MARIA VULPESCU

Din etapele de lucru la „Recviem pentru nebuni și bestii”

Pagină de manuscris cu primul început al romanului

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Primele pagini din manuscrisul romanului

(2)

una percușiă din verdele, ~~blândă~~ blândă purgare de tumuri și
 liniștile ~~blândă~~ pe uscatele, ~~moderate~~ a fost ulțit de
 vrea mâini, și vrea dintr-un timp parte răsunând: "Tăcut, și
 răz. / în pace, se pregătește să urască!" Iuall, slab, în umbra
 palidă, cu ochii pușcați dinți de mijloc, într-o tuncie măcelărie
 usată, bunicul, ~~deceputul~~ ~~casei~~ ~~de~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~în~~ ~~ca~~ ~~ce~~ ~~ve~~
 escape și poroga fiind neîntreruptă părăsiți gura din care vrea
 să iasă. ~~în~~ ~~miş~~ ~~pe~~ ~~blândă~~, ~~blândă~~ ~~gura~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
~~blândă~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ în mișcarea părăsiți, în un înclina
 seama de mîră aceeași idee: "ă iată să urască? Era mare, cald, un
 și vrea, verdele ~~usată~~ vintul mare în curcubor case, fete sau
 vii, tricuă clăis și pîtele, ~~marș~~ ~~marș~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 năkile și ngare ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 în care, ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 împăcitate, ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 un, mult, ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 și și u-au știut ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 așăzînd ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 care în ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 adersul sau otumul lui în ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 amintindu-ne de măntul și ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 în urările. ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 și de identificat; "Eu cine ai venit din ceruri...
 Cine? lumina? Speranță? ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 și și vrea, verdele ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 bătă ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 unme ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 ună concentrică așă și așa mian ducet cu sunet
 curioși în ceea ce paut, fobnie și aiba legătură cu
 și ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 și a ma ruga de a-mi ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 tele, dar în ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~
 și unul conștient de ele, și ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~ ~~pe~~ ~~care~~ ~~se~~ ~~scutur~~

cu mișcări facile
 așare, neobișnute
 părăsire păt și
 vrea

absurd și
 necredut

sa exclude,
 superioritate, cu ca
 folie este

putru, trădându-și
 o inimă neastă

na de curare

Un stiu, nu u-au
 găsit nimic în
 decanta aceasta. În
 sechenta și mișca
 într-un stadiu non
 într-o memorie și
 rațiune, într-un alt mod
 de a înțelege, unde între
 cele mai neastă
 și în tranșele
 relație elera pe corp,
 curat, o vedeam.
 Apoi

de abia neme,
 parte de cântărie

ca totuși
 de aceea am divorțat

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Proiect de roman cu titlul Recviem

26 febr. 89

Partea I / Preludiu roman. Recviem?

Caracteristici
 2 scene

Recviem
 actiune -
 voluntar -
 este bătălie

Prima
 mama: domni, urmașii, natura, gesturile

Trilile: în camera lor pe palatul de jale el, dar
 din studiu, merge pe cămin și are urechi: un
 pui a nu reacționează și nu vorbește iubitorii ale
 tatălui său: ai drept de...? altminteri ~~fiu~~ ascul-
 tuț un pui. Stătuț tipic nejustificat (afect)
 născut. Figura lui de mare trilile

A. viața de sărăcie mizeră. Le ondoare dege
 necesar pt. a trăi. nu trăiesc pentru a trăi
 și și au de dar de necesar pe care el nu le
 amorsează + i respice "mizeră". Apoi se
 duce în camera. I. are un pui. El în camera
 și se uită și apoi cade într-o înșirare mizeră.
 Baza: noaptea unchiul său Revolu
 de nea mami. Paule: ^{inde} / ca ~~scena~~ de
 Trilile

! În mizeră trăiește în viață.
 Plumburi în noaptea într-un oraș mizeră,
 bratul de război. și cântă "mănu pe cântec"

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Fragment de manuscris din începutul romanului

Revenim pentru vederea si bestii

Si ~~ca~~ ^{găsim} lași și timp: ~~am~~ ^{tremai} ~~am~~ ^{am} clișii
 o lași completă și omni" i-am spus după ce m-am de
 bun venit. Hoise neamurile, ~~am~~ ^{am} și pe ră-
 țina seama de un duș stăpînd în care am întîmpinat o
 și-a așezat lângă mine, pe o perna din apropierea
 biroului, a săsă liniștită țigările și după ce s-a
 deis în spirit și mi s-a răspuns: "Comunal autentic
 un ched totuși și așezat, din viață, ne speră și tuie sur-
 prize, dar ai toate rașele și ^{deși} ~~am~~ ^{am} un mare neortic.
 și nu te vei opri din a curca în pace te ai vîrit.
 Pe cine am răst de la urate?" s-a întors și cu
 direcție. Sau citi?" De arădat un stiu, i-am răs-
 puns cu succesle simțim din nevia, în general
 cum mi s-a întimplat de pe putne ori în viață, de
 cine, rase ori. Sigur, atunci tu peria ne cădește. În
 minte mi s-a unuși pe acele, și pe multe altele...
 Am, eșd, un ciuntor întreg. Înaintea de a veni tu ma
 pregăteam și inaugurez al zile ciuntor..." Pînă anti-
 nua, rîse după, dar tu înainte de a mi da, cîș de
 brînt. Mă gîndeam și ceai... și et stai în bucatărie
 n-ai stîlă și deșeri și tu te-ai oșumbet mult,
 și tibi inferiu într-o mînaș un mare sau ma. miș."
 Am ușs, un recepșionat, și i fogașe ceaiul, și după
 un perșă fogașă și un așubte, în lișsă caldă și de
 bucurărie, ~~atunci~~ de balșorș, pîșă deșis, și trîșă, unușind
 feste lucruri și întebări. E abșoret, n-o rășusem

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

O variantă de cuprins a romanului

1. Capitole
 Pucărie — medii, răneni
 — maine Toma, variante, mitisă, judecări
 — megacine
 — singurătate
 Muză, flucare mănăstire, odăuna, vama de după război
 — *„Lăzăr?”*

2. Intermezzo — Omul uoștii, moarte +

3. Singurătate, orașul, preșterii țigă

4. Căleș Lulia Koratră, sport, flucare, kerashim, revenie

5. Tuză, ducăre

6. Orașul, azi: balcoan uias, Dada, porcii
 — precesă iudiciorare (Potestății și un
 — *„Zăvănit străin”*

7. Revoluție
 — Elena
 — Securitatea Mihai Ionescu

8. Terorare Viorion, Juf. *„Bani de țigă”*

9. Biografia proșterii de Mitim, Răle din
 — Omul securitate

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

O variantă de cuprins a romanului

10. Anonim -

- Criminal
- Femele
- bruts
- este ca un roman

• 11. Tot ce opun si, es fizic al fi.

12. Ce plecu, buca?

- a rimeau
- a pleca
- lume de azi / agorabile
- capete

Euphoria Ross

- In urmasia de a. e. de anul.
- fiat lui Anton: o neplăcută gară
- lepl. gazdui. Marea de la

o pe o parte de omnia ante
 mite pe care o
 ce pe fisa mea

- Intra in spate acestu esere raze
 de a se inkyte. In p. putul p'acra
 de mada marea beat, ne intrabam
 cand o ave la unu trul in dent.

restea alegerea sa marea.

Strania cu Cerberu:

In vând un pant: Ade e marea.
 compuneri ad la ad
 S. K. S. K. S. K.

ai d'orade bu. E ai frate ai ce ai

libral in sec. manate de marea. In a raspandit
 jurnal sa ai rajut & inlelegre cu si

- In pot decal in m. 197. In a vut saul m. alu ce
 t. au condamnati & marle.

lalsi; domnu, si in stru a pe!
 Ghetri man.

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

O variantă de cuprins a romanului

- ~~10~~ / 2) Hădeasa. Casa de la Trăsc. Ce va face? După răz
un pistol. Anca. Vădit că la da.
scutirea din pistol.
- 13) 11) Găstă.
- 12) Fuga peste Dunăre.
- 13) Iuafi, viața omilor, talstro mires, Radu, Jolan
Primis. războiul.
- 14) Leostiku, sec. lui ai durerii, Elena
- 15) Scenariu dintr-un sat.
- 16) Dimprie pe. de butim.
- 17) H nosey. Ce paum, Anca.
- 18) Explorarea casei.

Despre noi

Fundația Culturală Augustin Buzura

Fundația Culturală Augustin Buzura a fost înființată în 2017, la puțin timp după dispariția academicianului Augustin Buzura. Inițiatorii sunt membrii familiei, animați de dorința de a păstra vie memoria academicianului Augustin Buzura și pentru a continua idealul de conștiință și responsabilitate pentru care scriitorul s-a luptat o viață. Urmând valorile și principiile profesate de academicianul Augustin Buzura, fundația se va preocupa de sensibilizarea societății românești asupra importanței păstrării și dezvoltării patrimoniului cultural național, va promova excelența și va sprijini valorile.

Fundația Culturală Augustin Buzura se va ocupa prin toate mijloacele de care dispune de promovarea în țară și în străinătate a operei literare și publicistice a scriitorului Augustin Buzura, precum și a filmelor realizate după scenariile sale. Se va îngriji, de asemenea, de perpetuarea numelui său și a actelor sale fondatoare și generatoare de cultură civică și instituțională.

Având ca scop sprijinirea și promovarea culturii, artei și civilizației românești, FCAB își propune să fie un factor activ

în societatea civilă, prin sprijinirea procesului de integrare și de afirmare culturală europeană și mondială, prin oferirea de soluții practice în domeniul culturii, artei și educației.

Fundația Culturală Augustin Buzura militează pentru încurajarea și stimularea creației originale în toate domeniile culturii, de la cercetarea științifică până la creația artistică, precum și pentru sprijinirea și promovarea tinerelor talente și protejarea și perpetuarea celor consacrate.

Promovarea și sprijinirea activităților de studiu și cercetare privind istoria și civilizația românilor, menținerea prin mijloace specifice a legăturilor cu alte fundații culturale din țară și străinătate reprezintă obiective relevante ale Fundației Culturale Augustin Buzura.

Fundația va organiza și va participa, singură sau în parteneriat, la expoziții, spectacole, festivaluri, concerte și alte manifestări cultural-artistice, în țară sau în străinătate.

Președinte al Fundației Culturale Augustin Buzura este Anamaria Maior-Buzura, fiica scriitorului.

Buzura Foundation Washington D.C.

Buzura Foundation supports and promotes Romanian and universal culture, art and civilization, aims to be an active factor in civil society by supporting the process of integration and cultural affirmation, by offering practical solutions in the field of culture, art and education.

OUR VISION

To keep the memory of Augustin Buzura alive and create a movement around his work rooted into his principles, values and courage of telling the truth under any circumstances.

WHAT WE DO

We support and engage with established and emerging artists, scientists and educators whose works reflect and carry on the principles and values present in Buzura's literary and journalistic work.

OUR COMMUNITY

Our community is diverse, with a sense of belonging and deeply rooted into the present. It's inclusive and serves as a forum for honest discussion, respecting and welcoming diversity of opinion, hence keeping a sense of ownership of ideas.